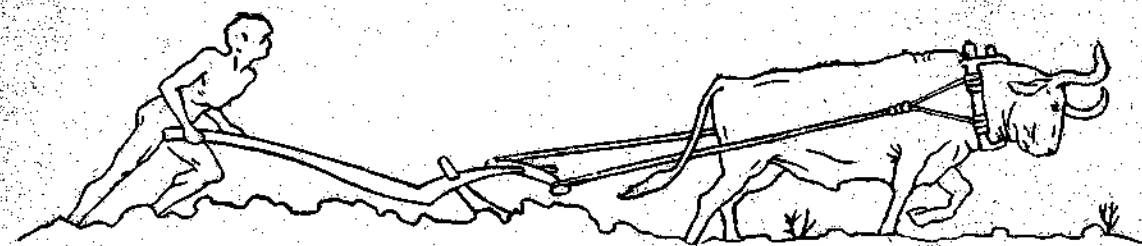

ΟΥΓΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

« Les lettres sont le premier but de ma vie, mais je les ai toujours associées aux armes, pour leur donner le courage et l'expérience qui distinguent les grands écrivains »

UGO FOSCOLO

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ 7' 15 ΔΕ-
ΚΕΜΒΡΙΟΥ 1908

ΟΥΓΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

Η ιστορία της ζωής των περισσοτέρων συγγραφέων και ποιητών περιορίζεται εις την ιστορίαν των έργων των. Τοῦτο ὁμως δὲν συμβαίνει καὶ διὰ τὸν Φώσκολον. Διὰ νὰ γνωρίσῃ κανεὶς τὸν Φώσκολον ὡς ποιητὴν καὶ συγγραφέα εἶναι ἀπαραίτητον νὰ τὸν γνωρίσῃ ὡς ἄνθρωπον, ὡς πολίτην, ὡς στρατιώτην, νὰ μελετήσῃ τὴν ἰδιωτικὴν τοῦ ζοῆν ἢ ὅποια καταγίνεται ἀπὸ τὸ εἶγεῖν φῶς τῆς μεγάλης ψυχῆς του καὶ ἀμαυροῦται κάποτε ἀπὸ τῆς δυστυχίας τὰ σύγγενα. Διὰ τοῦτο ἠθέλησα νὰ δώσω μίαν σύντομον ἀλλ' ὅπως οὖν γενικὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς του. Ἐμελέτησα τὸ ἔργον του, καὶ μέσα εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του, ὅπου ἀποκαλύπτεται ὅλος ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τῆς ψυχῆς του, παρηκολούθησα τὴν πολυκύμαντον ζωὴν του μὲ τὰς συμφορὰς καὶ τὰς ἀτυχίας τῆς.

Κάθε μέγας συγγραφεὺς εἶναι πάντοτε ὁ καλλίτερος ἐξηγητὴς καὶ ζωγράφος τοῦ ἑαυτοῦ του. Αἱ ἐπιστολαὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, αἱ χειρόγραφοι αὐτῶν ἐξομολογήσεις, μᾶς παριστοῦν ὁλόκληρον τὸν ἄνθρωπον μὲ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀρετὰς του. Ὁ Φώσκολος ὅπως ἔξεν ὁ πρῶτος καὶ πλέον ἀσθηρὸς κριτὴς τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ εἰς κάθε συμφορὰν τῆς ζωῆς του εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἐξομολογῆται τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀδυναμίας του.

Εἰς τὰς ἐπιστολάς του ὁ ποιητὴς ἀνοίγει τὴν εἰλικρινῆ του ψυχὴν καὶ ἐδείκνυεν ὅλας τὰς πληγὰς τῆς καρδίας του. Ἐκεῖ δύναται νὰ θαυμάσῃ κανεὶς τὴν ἀνδρείαν ψυχὴν του.

Τὸν ἐφαντάσθη μικρὸν παιδίον ἐν Ζακύνθῳ, ζωηρὸν καὶ ἀτίθασσον, πρὶν ἀκόμη ἀναχωρησῆ εἰς τὴν Βενετίαν. Τὸν παρηκολούθησα νεορῶς

εἰς τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ζωῆς του ὅτε ἐπάλευε μὲ τὴν ἰδέαν. Ἐνόησα ὅλην τὴν αὐταπάρνησιν καὶ σταθερότητα τῆς ψυχῆς του ὅταν ἐγκατέλειπε τὴν ἰταλικὴν γῆν φεύγων εἰς Ἑλβετίαν διὰ νὰ μὴ δώσῃ τὸν στρατιωτικὸν ὄρκον εἰς τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν. Ἐφευγε τότε πτωχὸς καὶ μὲ ἓνα μικρὸν δέμα τῶν χειρογράφων του, ἐγκαταλείπων τὴν γῆν ἣτις τοῦ ἐνέπνευσε τὴν δίψαν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς δόξης, ἀφίνων τὴν μητέρα του καὶ τὴν ἀδελφὴν του, καὶ ἐρείπτετο ἀτρόμητος εἰς τὴν περιπετειώδη ζωὴν τῆς ἑξορίας. . .

Τὸν ἐφαντάσθη ὑστερα, μέσα εἰς τὸ ψῆχος καὶ τὴν οὐκίαν τοῦ Λονδίνου, δυστυχῆ, πτωχόν, ἀσθενή, ἐξόριστον, ἀπελπιωμένον ἀλλὰ ἐνδοξόν, νὰ βασανίζετο μὲ μυρίους τρόπους διὰ νὰ ζῆσῃ, ἔρημος μέσα εἰς τὴν πολυκοσμίαν τῆς ἀγγλικῆς πρωτεύουσας.

Ὅπως μοῦ τὸν ἐνέπνευσε ἡ μελέτη τῶν ἔργων του καὶ τῆς ζωῆς του, ὅπως τὸν ἔκλεισα ἀληθινόν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μου τὸν μέγαν ποιητὴν, θὰ προσπαθῆσω ἐδῶ νὰ τὸν ἐξεικονίσω μὲ εἰλικρινεῖς γραμμάς.

Εἰς τὸ ἀρχαιοφυλακεῖον Ζακύνθου ὑπάρχει ἡ γενεόλογος προῆς τοῦ Οὔγου Φώσκολου, γεννηθέντος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1778. Ὁ προπάππος τοῦ Οὔγου ἐγεννήθη ἐν Κρήτῃ, ὁ δὲ πατὴρ καὶ ὁ πάππος του ἐν Κερκύρᾳ. Ἡ Κρήτη ἔμεινε ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν Βενετῶν τετρακόσια ἐννέα ἔτη, περιήλθε δὲ εἰς τὴν κυριότητα τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1669, κατόπιν εἰκοσιπενταετοῦς πολέμου, εἰς τὸν ὅποιον ἔλαβον μέρος

οἱ Ἑπτανήσιοι. Τότε πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων ἠκολούθησαν τοὺς Βενετούς καὶ ἦλθον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους· μεταξύ τούτων ἦσαν καὶ οἱ πρόγονοι τοῦ Φωσκόλου.

Ὁ πατὴρ τοῦ Οὄγου ἐπιστάδασεν ἱατρὸς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παδοῦης, εἰς τὸ ὁποῖον μετέβαινον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρὸς τελεώτερον καταρτισμὸν οἱ Ἑπτανήσιοι.

Ἐπιστρέφων εἰς Ζακύνθον ὁ Ἀνδρέας Φώσκολος ἐγνώρισε τὴν Διαμαντίναν Σπαθῆ καὶ τὴν ἐνυμφεύθη κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1777.

Ἡ Διαμαντίνη Σπαθῆ, ἡ μήτηρ τοῦ Οὄγου, ἦτο ὀρθοδόξου θρησκείας, κόρη ἐνὸς Ζακύνθιου ράββιν. Ἦτο γυνὴ ὑπερόχου καλλονῆς, γλυκεῖα τοὺς τρόπους καὶ ἀγαθὴ τὴν ψυχὴν, ὅταν δὲ ἔλαβε τὸν ἱατρὸν Ἀνδρέαν Φώσκολον, ἦτο χήρα ἐκ δευτέρου γάμου.

Δεκαετὴς ὁ Οὄγος ἔχασε τὸν πατέρα του, ὅστις ὑπερέτει εἰς τὸ Σπάλαθρον τῆς Δαλματίας, ὡς ἱατρὸς νοσοκομείου. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἡ χήρα Φωσκόλου, μετὰ τῶν τέκνων της, ἐπῆγε νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Βενετίᾳ· ἐκεῖ κατώκησεν εἰς ἓνα ταπεινὸν οἰκίσκον, ἀνάλογον τῆς οικονομικῆς τῶν στενοχωρίας. Ἐκτοτε ὁ Οὄγος ἐπεσκέφθη τὴν Ἑπτανήσον μόνον δύο φορές, καθὼς ἀναφέρει ὁ ἴδιος εἰς μίαν ἐπιστολὴν του.

Ἡ περιοσιὰ τοῦ Φωσκόλου ἐν Ζακύνθῳ ἦτο πενιχρά, συνισταμένη εἰς τὴν μικρὰν προικὰ τῆς μητρὸς του καὶ εἰς τὸν ταπεινὸν οἰκίσκον παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ὀδηγητρίας, εἰς τὸν ὁποῖον εἶδε τὸ φῶς τῆς ζωῆς ὁ μέγας ποιητὴς¹.

Ἐν Ζακύνθῳ ὁ Οὄγος ἔλαβεν ὡς διδάσκαλον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὸν ποιητὴν Ἀντώνιον Μαρτελάον, ὅστις διδάσκων καὶ στιχογράφων ἐμόρφωνε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν νεαρῶν Ζακύνθιων. Ὁ Μαρτελάος οὗτος ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν διδασκάλων τοῦ ποιητοῦ Σολωμοῦ. Ὅταν ἔχασε τὸν πατέρα του ὁ Φώσκολος, ἦλθεν εἰς τὴν Ζακύνθον δι' ὀλίγον χρόνον καὶ κατώκησε παρὰ τῇ θείᾳ τοῦ Ἰωάννα Σπαθῆ Μιχαλίτση, ἀδελφῆ τῆς μητρὸς του. Τὴν οἰκίαν ταύτην² ἐσύχραζεν ὁ Ζακύνθιος ζωγράφος καὶ σατυρικός ποιητὴς Νικόλαος Κουτούζης ἱερεὺς, ὅστις ἐσχεδιάσε διὰ μολυβδίδος μίαν εἰκόνα τοῦ Οὄγου τὴν ὁποῖαν ἀπέστειλαν εἰς Βενετίαν πρὸς τὴν μητέρα του. Κατόπιν δὲ ὁ ἴδιος Κουτούζης ἐξωγράφησε μίαν ἐλαυογραφίαν τοῦ παιδίου διὰ τὴν θείαν Ἰωάνναν.

¹ Περὶ Μαρτίνου Σιγούρου. Τὸ στίχι τοῦ Φωσκόλου ἐν τῇ Πινακοθήκῃ τόμος 8' σελ. 150.

² Ἡ οἰκία αὕτη σώζεται καὶ σήμερον ἐν Ζακύνθῳ· εἶναι δὲ τὸ παρὰ τὸν Ἅγιον Ἐλευθέριον γεροντοκομειὸν «ἡ Πρόνοια».

Ἡ παιδικὴ ζωὴ τοῦ Φωσκόλου διέρρευσε ἐν Ζακύνθῳ μὲ ταραχὰς καὶ ἀταξίας. Ἦτο ἓνα ἀνυπότακτον καὶ ὀρμητικὸν παιδίον, καθὼς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀκόλουθον γεγονός.

Ἐν Ζακύνθῳ οἱ Ἰουδαῖοι κατοικοῦν εἰς ἔξωχωριστὴν συνοικίαν καλουμένην Γέττο¹. Ἡ συνοικία αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ δύο διασταυρουμένων δρόμων, αἱ ἄκραι τῶν ὁποίων ἐτεχίσθησαν ἐπὶ Βενετοκρατίας, ἐπὶ τῶν πυλῶν δὲ εἶχε τετὴ ἡ ἐπιγραφή

«In cruce quia crucifixerunt»

Τὴν ἐπιγραφὴν μετὰ τοῦ βενετικοῦ στέμματος ἀφῆρεσαν οἱ δημοκρατικοὶ Γάλλοι, καταλαμβάνοντες τὴν νήσον, καὶ τὰ τεχνίσματα κατεργάθησαν ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὰς ἁγίας ἡμέρας τοῦ Πάσχα δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ ἐξέρχονται ἐκ τῆς συνοικίας των, τὰ δὲ χαμίνια καὶ οἱ θρησκόληπτοι ἐλιθοβόλουν τὴν ἑβραϊκὴν συνοικίαν.

Ὁ Φώσκολος τότε εἶχε πλήρη τὴν παιδικὴν του φαντασίαν ἀπὸ ἰδέας φιλευθέρους καὶ ἐνόμισεν ὡς ἀδίκαια καὶ ἀπάνθρωπα τὰ τεχνίσματα καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸ Γέττο. Καὶ μίαν ἡμέραν, τὴν 10 Μαΐου 1785, συναΐζει ἄρκετὰ παιδιὰ τῆς συνοικίας του καὶ τὰ παραπεῖθει νὰ μεταβῶσιν ὅλοι μαζί εἰς τὸ Γέττο πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑβραίων. Ὁπλίστησαν τότε μὲ διάφορα ἐργαλεῖα, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Φώσκολος, νεαρῶτερος ὄλων, καὶ ἐβάδιον πρὸς τὴν πλατεῖαν τῆς Ἀναλήψεως, ὅπου εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἑβραϊκῆς συνοικίας. Πρῶτος ὁ Φώσκολος ἐνθαρρύνων τοὺς ἄλλους, ἀνερωρήθη ἐπάνω εἰς τὴν πύλην τῆς εἰσόδου καὶ μὲ σιδηροῦν πέλεκυν ἄρχισε νὰ καταρρίπτῃ τοὺς λίθους. Οἱ διαβάται ἐστάθησαν νὰ ἴδουν συνέρρευσε τὸ πλῆθος. Οἱ Ἑβραῖοι μὴ γνωρίζοντες τί συμβαίνει καὶ βλέποντες τὴν συρροὴν τοῦ κόσμου, ἐφοβήθησαν μὴ τοὺς κακομεταχειρισθῶσιν καὶ ἐφώναζαν ζητοῦντες βοήθειαν. Ἐν τῷ μεταξύ ἔφθασεν ἡ δημοσία δύναμις. Ὅλοι ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν, τὸ πλῆθος ἀπῆλθε καὶ μόνον ὁ μικρὸς Φώσκολος μὲ τὸ σιδηροῦν ἐργαλεῖον εἰς τὰς χεῖρας ἐξηκολούθει νὰ κρημνίσῃ λίθους ἀπὸ τὴν πύλην. Συνελήφθη τότε καὶ ὠδηγήθη εἰς τὸ κρατητήριον.

Ἀνεκρίθη καὶ ἀπήνησε:

— Δὲν εἶναι δίκαιον νὰ εἶναι περιορισμένοι

¹ Ghetto = συνοικία Ἰουδαίων λέξις ἰταλική

οἱ Ἑβραῖοι. Εἶναι ἄνθρωποι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθεροι.

Τότε ἡ θεία τοῦ Φωσκόλου, ἡ Ἰωάννα Σπαθῆ Μιχαλίτση, ἔτρεξεν εἰς τὸν Προβλεπτὴν τῆς νήσου καὶ δι' ἀναφορᾶς¹ τὸν παρεκάλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν μικρὰν ἡλικίαν τοῦ παιδίου καὶ τὴν ἀτυχή οἰκογένειάν του καὶ οὕτω νὰ διατάξῃ τὴν ἀπόλυσίν του, ἥτις ἐγένετο μετὰ περιορισμὸν εικοσιτεσσάρων ὥρῶν.

Ἐν Ζακύνθῳ ὁ Φώσκολος εὐχαριστεῖτο νὰ πειράξῃ δι' εἰρωνικῶν λόγων τοὺς ὅπως δήποτε ἀξιογελάστους. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχε κάποιος Σουμάκης, ὅστις εἶχε διαρκὴ διάθεσιν πρὸς ὕβρον. Πάντοτε ἔγερνε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἔμπροσθαι καὶ εἶχεν ἡμικλείστους τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸν ὑπνῆλδον τούτον ἄνδρα ἐσατύρισε ὁ Φώσκολος διὰ τῶν ἀκολουθῶν δύο ἰταλικῶν τετραστίχων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀνέκδοτα μέχρι τοῦδε².

*Dorme già quando è svegliato,
dorme ancor quando riposa,
e dormendo in tutta posa
va passando i suoi bei dì*

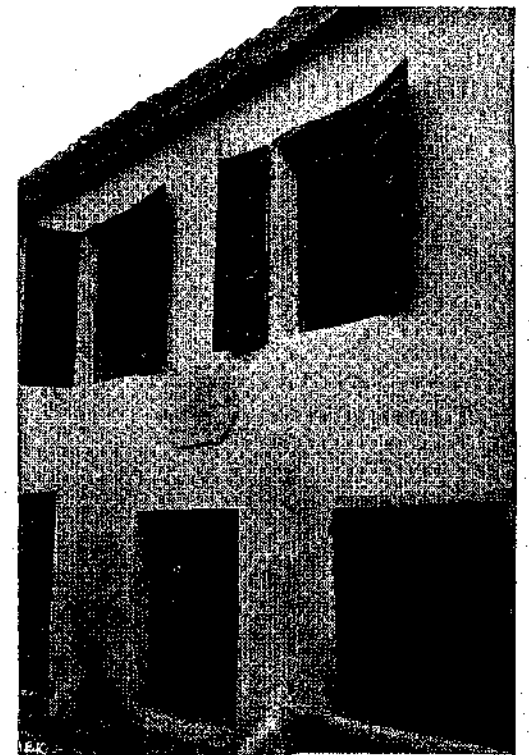
*Oh! felice patria mia
che un tal uomo tu possiedi
quando dorme e quando veglia
mai non cessa di dormir.*

Ἐν Ζακύνθῳ ὁ Φώσκολος ἦτο ἀκόλουθος τοῦ ἱερέως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὰς ἐπισήμους τελείας. Εἰς τὴν καθολικὴν μητρόπολιν τοῦ Ἁγίου Μάρκου ὑπερέτει κατὰ τὴν ἱερουργίαν. Τὰ μυστήρια τῆς ἱεροτελεστίας, τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα, ὁ διάκοσμος τοῦ ναοῦ καὶ ἡ ἀρμονία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χοροῦ ἐπλήρωσαν τὴν παιδικὴν ψυχὴν του μὲ μίαν θρησκευτικὴν καὶ πρὸς στιγμὴν μὲ μίαν κατάνυξιν καὶ λατρείαν. Ὡς ἐκ τούτου ὀλίγον κατόπιν ἠθέλησε νὰ περιβληθῇ τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα, ὅπως ἀναρμόδιον μὲ τὴν ψυχὴν του, μὲ τὸν χαρακτῆρα του, μὲ τὸ πνεῦμα του. Εὐθὺς δὲ ἐγκατέλειψε τὴν ἰδέαν ταύτην.

Κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ὁ Φώσκολος ὑπῆρξε τραχὺς, φιλόνομος καὶ ἰσχυρογνώμων. Κατελαμβάνετο ὑπὸ μελαγχολίας ἢ ὑπὸ μιᾶς ἀνεξηγήτου ὀργῆς, ἐδραπέτευε τότε ἐκ τοῦ σχολείου καὶ εἶχε σπάσει δύο διδασκάλων του

¹ Ἡ ἀναφορὰ αὕτη σώζεται εἰς τὸ ἀρχαιοφυλακεῖον Ζακύνθου.

² Τὸ ἀνέκδοτον καθὼς καὶ τοὺς στίχους μοῦ ἐδηγήθη ὁ σεβαστὸς φίλος καὶ συμπολίτης μου κ. Παναγιώτης Μπαμπάκος νομάρχης.

Ἡ οἰκία ἐν Ζακύνθῳ ὅπου ἐγεννήθη ὁ Φώσκολος.

τὰς κεφαλὰς. Ἡ παράδοσις δὲ ἐν Ζακύνθῳ λέγει ὅτι ὁ Φώσκολος ἐπήγαινε εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὀδηγητρίας, ἀπέναντι τῆς οἰκίας του, καὶ ἐκεῖ κατὰ τὰς θερινὰς νύκτας, παρὰ τὸ παράθυρον τοῦ ἱεροῦ βήματος, ὅπου ἔκειεν ἡ ἀσβεστος κανδήλα, ἀνεγίνωσκε, μόνος μέσα εἰς τὴν νυκτερινὴν σιγὴν.

Δεκαεξαετὴς ὁ Φώσκολος μετέβη εἰς Βενετίαν μαζί μὲ τὴν μητέρα του, τὸν ἀδελφόν του καὶ τὴν ἀδελφὴν του. Ἐκεῖ ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰς μελέτας. Δεκαοκταετὴς ἔγραψε τὸ δράμα του ὁ Θεόστης, τὸ ὁποῖον παρασταθὲν εἰς ἐν θέατρον τῆς Βενετίας ἐπέτυχε πανηγυρικῶς παρ' ὅλας τὰς ἀτελείας, καὶ ὁ νεαρὸς ποιητὴς ἐκλήθη ἐπὶ σκηνῆς μὲ ἐνθουσιώδεις ἐλευφίμας.

— *Viva il giovane greco!*

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην προσεβλήθη ὑπὸ σβαραῶς ἀσθενείας, ἥτις ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὸν ἀφήσῃ τυφλὸν καὶ ὡς ἐκ θαύματος ἐσώθη.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Φωσκόλου εἶναι πολλὰ μέτρια. Τὸ πνεῦμα του ἤρρησεν ὀλίγον νὰ ἐξεληχθῇ εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς μεγαλοφυΐας,

εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασεν ἀργότερον διὰ τῶν Γάφων καὶ τῶν Χαρίτων, ποιητικῶν ἀριστοτεχνημάτων εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἥλιος τῆς διανοίας του διαλάμπει μὲ ὅλην τὴν θείαν του αἴγλην.

Ἡ ἀφιξὶς του εἰς Βενετίαν συνέπεσε μὲ τὰς παραμονὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Οὐγγος τότε, νέος ἀτίθαστος καὶ μὲ φλογερὰν φαντασίαν, ἐνηγκαλλίσθη τὰς νέας περὶ ἐλευθερίας ἰδέας, καὶ αἱ ποιήσεις του ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἐμπνέονται ἀπὸ τὰς ἀρχὰς αἱ ὁποῖαι ἐγέννησαν τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ φήμη του ὡς ἐλευθερόφρονος ποιητοῦ τὸν κατέστησεν ὑποκτον εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν οἰκογενεὴν του καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Μιλάνον.

Ἐκεῖ τὸ πνεῦμα του ὑπέστη ἀληθῆ μεταμόρφωσιν. Εἰς τὰ μέχρι τότε (1797) ἔργα του παρατηρεῖται κατὰ τὸ ἄωρον καὶ τὸ ἀβέβαιον ἀκόμη. Ἡ αὐτόματος καὶ ταχεῖα αὐτῆ ἀλλαγὴ ὑπῆρξεν ἐργασία ἐσωτερικῆ, ὁρμέμφυτος, ἐργασία τοῦ πνεύματος ἀνευ τῆς συνεργίας ἐξωτερικῶν περιπτώσεων. Αἱ ἰδέαι αἰτινες ἐκμαίνοντο συγκεχυμέναι καὶ ἀμόρφωτοι εἰς τὴν διάνοιάν του, ὅπως ἀποτόμως ἐκτετατοποιήθησαν, συνεχωνεύθησαν, καὶ ὁ ποιητὴς εὗρε τὸν δρόμον τῆς τέχνης του.

Ὁ Φώσκολος διεκρίθη ὡς στρατιώτης ἀνδρείος. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Βενετικῆς δημοκρατίας καὶ τὴν παράδοσιν αὐτῆς εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, δυνάμει τῆς ἐν Καμ-

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐν Ζακύνθῳ οἰκίας ὅπου ἐγεννήθη ὁ Φώσκολος καὶ ὅπου τώρα ὑπάρχει ἡ Φωσκολιανὴ Βιβλιοθήκη. — Φωτογραφία τοῦ ἀρχιδουκῆ Λουδοβίκου Σαλβατόρ.

ποφορμίῳ συνθήκης (1797), ὁ φιλελεύθερος Φώσκολος παράταιρα ἐγκατέλειπε τὸ ἔδαφος τῆς Βενετίας καὶ ἠκολούθησε τὸν στρατὸν τῆς Κιταλινῆς δημοκρατίας, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ναπολέοντος. Ἐκτοτε ἠγωνίσθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Γενεύης, τραυματισθεὶς ὑπὸ σφαίρας εἰς τὸν πόδα, καὶ μετέσχε τῶν σκηναῶν τοῦ στρατοπέδου τῆς Βουλώνης, ὅτε ὁ Ναπολεὼν ἐπεχειρεῖ ἀπόβασιν ἐν Ἀγγλίᾳ· εὐθὺς ὁμοῦ ὡς ἐγκατελείφθη ἡ ἰδέα τῆς ἀποβάσεως, ἐπέστρεψεν εἰς Μιλάνον.

Ἐκ τῶν πολεμικῶν τούτων ἐκδρομῶν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Φωσκόλου ἐνεπλήσθησαν ἐντυπώσεων καὶ ἀπεκόμισε θησαυρὸν σκέψεων καὶ θεωριῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξετιμήθησαν μεγάλως, ὅταν ἐξέδωκεν αὐτὰς εἰς πολυτελὲς βιβλίον μετὰ τῶν πολεμικῶν συγγραμμάτων τοῦ Μοντεκούκολη.

Ἐν τούτοις ὁ Βοναπάρτης ἐπιστρέψας ἐξ Αἰγύπτου ἐγένετο πρῶτος ὑπάτος. Ἡ δόξα του ἤνοιγε τὰ στόματα ὄλων διὰ νὰ τὸν ἐγκωμιάσουν. Ἀλλ' ὁ Φώσκολος πρὸ παντὸς ἔθετε τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀλήθεια δὲ αὐτὸν ἦτο θρησκεία.

Κατὰ τὸ 1796 εἶχε γράψῃ μίαν φθὴν διὰ τὸν Ναπολέοντα ἐλευθερωτὴν, τὴν ὁποίαν ἐτόνιζεν ἐπὶ ἐλευθέρῳ λύρα. Προέταξεν ἕνα πρόλογον εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραφε: «Νέος ἐγὼ γεννηθεὶς ἐν Ἑλλάδι, ἐκπαιδευθεὶς ἐν Δαλματία καὶ μόλις πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ψελλίζων τὴν ἰταλικὴν, οὔτε ἔπρεπεν, οὔτε ἠμποροῦσα νὰ

ψάλλω πρὸς ἄνδρας ἐλευθέρους καὶ Ἰταλοὺς. Ἀλλὰ τὸ ὑψηλὸν πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, ποῦ μὲ φλέγει καὶ μὲ καθιστᾷ ἄνδρα ἐλευθέρου καὶ πολίτην πατριδος τὴν ὁποίαν ἐκλέγω, μοῦ παρέχει τὰ δικαιώματα τοῦ Ἰταλοῦ...»

Ἐκδόσας τότε δευτέραν φορὰν τὴν φθὴν πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν Ναπολέοντα, προέταξεν αὐτῆς ἐπιστολὴν ἀφιερωτικὴν πλήρη θάρρους καὶ ἀληθειῶν, ἐξ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι δὲν ἐλέγοντο τότε.

«Σοῦ ἀφιέρωσα, ἔγραφε πρὸς αὐτὸν σὺν τοῖς ἄλλοις, τὴν φθὴν ταύτην ὅταν, ἀποῦ ἐνίκησες δώδεκα μεγάλας μάχας καὶ

εἰκοσιπέντε συμπλοκάς, ἀποῦ ἐκυρίευσες δέκα φρούρια καὶ κατέκτησες ὀκτὼ ἐπαρχίας, ἀπέδιδες εἰρήνην εἰς τοὺς ἐχθρούς, πολίτευμα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ παντοδυναμίαν εἰς τὸν γαλλικὸν λαόν... Ἄνθρωπος εἶσαι καὶ θνητός, καὶ ἐγεννήθης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καθ' οὓς ἡ γενικὴ φανλότης μέγιστα παρεμβάλλει προσκόμματα εἰς τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις καὶ ἐξωθεῖ ἰσχυρῶς πρὸς τὰ κακουργήματα. Ὅθεν, εἴτε ἡ συναίσθησις τῆς ὑπεροχῆς σου, εἴτε ἡ πείρα τῆς κοινῆς χαμερπείας, δύναται νὰ σὲ παρασύρῃ εἰς πράγματα, τὰ ὁποῖα καὶ σὺ ὁ ἴδιος ἀπεχθάνεσαι. Καὶ ὁ Καῖσαρ, πρὶν ἢ διαβῆ τὸν Ρουβίκωνα, δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δικτατορίαν τοῦ κόσμου. Καὶ εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἀκόμη καιροὺς αἱ μεγάλαι ἐπαναστάσεις ἀφυπνίζου ἀγρίας καρδίας καὶ διανοίας ὑψηλᾶς ἂν δὲ σὺ, ἀποβλέπων εἰς τὴν ὑπεριτάτην ἀρχὴν, περιφρονησὲς γενναίως τὰς πρώτας ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀθανασίαν, δὲ μᾶλλον ἀξίον τῶν μεγάλων ψυχῶν εἶναι, ὀφείλεις νὰ σεβασθῆς τὰς δευτέρας. Θὰ ἔχη καὶ ὁ ἡμέτερος αἰὼν τὸν Τάκτιόν του, ὅστις θὰ σὲ παραδώσῃ εἰς τὴν αὐστηράν κρίσιν τῶν γενεῶν αἱ ὁποῖαι θὰ ἔλθουν»¹.

Τὴν ἀφιέρωσιν αὐτὴν ὁ Φώσκολος ἔστειλεν ἀργότερον ἐκ Γενούης εἰς τὸν Ναπολέοντα, ὅταν οὗτος ἐπέστρεφε θριαμβευτικῶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Γαλλίαν, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς τύχης καὶ ἐπευφημούμενος ἀπὸ σύμπασαν τὴν Εὐρώπην προσδοκῶσαν ἕνα νέον πολιτισμὸν.

Τὴν φθὴν ταύτην ὁ Φώσκολος ἀπέστειλε καὶ πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ διαμένοντα διδάσκαλον τῆς παιδείης του ἡλικίας, τὸν φιλελεύθερον καὶ δημοκρατικὸν τὸ φρόνημα Ἀντώνιον Μαρτελάον. Ὁ Μαρτελάος ἐνθουσιασθεὶς τὴν μετέφρασεν εἰς ἀπλοελληνικὴν γλῶσσαν, ἔγραψε δὲ καὶ ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Φώσκολον τοὺς ἐξῆς στίχους, ἀτέχνους ναί μὲν, ἀλλὰ πλήρεις ἀγίου ἐνθουσιασμοῦ καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων.

*Τὴν φθὴν τοῦ Βοναπάρτη
τὴν ἐθαύμασεν ὁ νοῦς μου,
ἐπερχάρακε ἡ καρδιά μου
ποῦ ἀγαπᾷ τὴν λευθερίαν.*

*Ναί, παιδί μου, Νικολάκη,²
νὰ κτυπᾷς τὴν τυραννίαν,
ν' ἀγαπᾷς τὴν λευθερίαν.*

¹ Prose Politiche di Ugo Foscolo, Firenze 1850 σελ. 37, 38.

² Τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα τοῦ Φωσκόλου ἦτο Νικόλαος. Κατόπιν ἐν Γενεῖᾳ προσέλαβε καὶ τὸ Οὐγγος.

*Τῆς ἐλευθερίας ἡ ὄρα
γιὰ τὸ Γένος ἐν' κονιά,
ἡ πατρις δὲν θάναι σκλάβαν*

*Τότε, τότε θὰ ὑμνήσῃς,
Σύ, παιδί μου, τὴν πατρίδα
κ' ἔχω σὸ Θεὸν ἐλπίδα
κ' ἐσὸν νᾶσαι τότε ἐδῶ.*

*Ὅπου κ' ἂν σὲ φέρῃ ἡ τύχη
νὰ θυμᾶσαι τὴν πατρίδα,
πάντα νᾶχῃς τὴν ἐλπίδα
πρὶν πεθάνῃς νὰ τὴν ὄψῃς.*

*Χαῖρε, φίλε, σ' ἐνθουμούμαι...
ἔχεις πνεῦμα, νοῦ, καρδιά,
ἔχεις θάρρος καὶ ἀνδρεία
κ' ἰσὸς ποτὲ σου δὲν δειλιάς.*

*Ἄν σὲ γνώρισαν ἐγὼ τέτοιον,
τέτοιο ἀκόμα ἐγὼ σὲ βλέπω,
τῆς πατρίδος μας προβλέπω
στήριγμα πολὺ καλὸ.*

Δυστυχῶς καμία ἀπὸ τὰς ὁραίας αὐτὰς εὐχὰς δὲν ἐπραγματοποιήθη διὰ τὸν Φώσκολον. Ἡ τύχη δὲν ἠθέλησεν.

Ὁ Φώσκολος πάντοτε ὑπῆρξεν ὑπερήφανος, γενναῖος, δὲν ὀπισθοχώρει πρὸ οὐδενὸς καὶ δὲν ἐλογάζιαζε τίποτε. Ὅλη αὐτὴ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ χαρακτῆρος του προήρχετο ἀπὸ τὴν εὐγενῆ ἀντίληψιν τῆς ἀξίας του, ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ αἰσθημάτων του, ἀπὸ τὴν σταθερότητα τῶν ἀρχῶν του, ἀπὸ τῶν ἰδεῶν του τὴν ἀκαμψίαν. Τοιαύτη ὑπερηφάνεια εἶναι ἀρετὴ. Εἶναι ἀξιόπαινος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὅστις, ἔχων φωτισμένον τὸ πνεῦμα, γνωρίζει εἰς ποίας περιστάσεις πρέπει νὰ φέρεται μὲ ὑπερηφάνειαν, καὶ πρὸς ποίους ἀνθρώπους μὲ περιφρόνησιν. Ὁ Φώσκολος ἦτο ὑπερήφανος καὶ ἐγνώριζε νὰ μὴ συνθηκολογῇ ποτὲ μὲ τὴν συνειδησίαν του, νὰ μὴ κλίνη καὶ νὰ μὴ ὑποχωρῇ οὐδὲ πρὸ τῆς δόξης, οὔτε πρὸ τοῦ πλοῦτου ἢ τῆς δυνάμεως, οὔτε πρὸ τῆς ἀνάγκης.

Ἦτο εὐσπλαγγχος καὶ ἔπασχε πρὸ τῆς δυστυχίας. Αἱ καταστροφαὶ τῶν ἀνυπερασπίστων,

τέλος δὲ ἐγκατέλειπεν ἐντελῶς τὸ βαπτιστικὸν του καὶ ἐκράτησε τὸ Οὐγγος διὰ τοῦ ὁποῖου ὑπεγράφετο καὶ εἶναι γνωστός εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γραμματολογίας.

τὰ δυστυχήματα τῶν ἐγκαταλλεμένων ἔθλιβον τὴν ψυχὴν του. Ἀρκετὰ τὸ μαρτυρεῖ τὸ ἀκόλουθον γεγονός.

Κατὰ τὸ 1798 ὁ Φώσκολος ἔγραφε πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῆς Ἀστυνομίας, μὲ τὸ πρόωρον ἐκεῖνο θάρος, ποῦ ἐχαρκτήρισεν ὅλην τὴν μετέπειτα ζωὴν του.

«Σοῦ γράφω μὲ τὰς χεῖρας αἱματωμένας ἀπὸ τὸ αἶμα ἐνὸς γέροντος τὸν ὁποῖον ἐσήκωσα εἰς τὸν δρόμον, θρυμματισμένον ἀπὸ μίαν ἀμαξαν. Μάτην μὲ κραυγὰς καὶ ἀπειλὰς προσεπάθησα νὰ σταματήσω τὴν ἀμαξαν τὴν ἀνθρωποκτόνον. Μόλις ἠδυνήθην νὰ σωθῶ. Ὁ βραδὺς γέρον, ὅστις ἐκράτει ἀπὸ τὸ χεῖρ ἓνα παιδάκι, ἀνετράπη καὶ κατεπατήθη ἀπὸ τὰ τρομασμένα ἄλογα». Τὸ συμβῆναι τοῦτο μᾶς παριστᾷ τὸν ἀληθινὸν χαρακτῆρα τοῦ Φωσκόλου. Ἐνῶ ἡ ἀμαξα εἶχε κατασυντρίψει τὸν γέροντα, ὁ ἀμαξηλάτης ἐξηκολούθησε ἀτάραχος καὶ ταχὺς τὸν δρόμον του. Μερικοὶ διαβάται ἠθέλησαν νὰ τὸν σταματήσουν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν. Μέσα εἰς τὸ σκόφος τῆς ἐσπέρας ὁ νέος Φώσκολος προσεποιήθη ὅτι ἐκράτει ὄπλον, καὶ τοῦ ἐφώναξε: «Στάσου ἢ σ' ἔκαψα!» καὶ οὕτω ὠδηγήθη ὁ ἀμαξηλάτης εἰς τὴν ἀστυνομίαν. Ὁ Φώσκολος συνεινήθη ἀπὸ τὸ πληγωμένον παιδάκι καὶ τὸν αἰμόφυρτον γέροντα. Ἡ μεγάλη, ἡ εὐγενής, ἡ φιλελεύθερος τοῦ νέου ποιητοῦ ψυχὴ ἀπευθύνει πρὸς τὸν ὑπουργόν, μὲ λέξεις ὑψίστης γενναιοψυχίας, ἐκκλήσιν πρὸς λήψιν μέτρου κατὰ τῶν ἀμαξῶν. Καὶ προτείνει νὰ ψηφισθῇ νόμος ἵνα ὁ ἀμαξηλάτης ὁ τρέχων ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πληγῶν ἄνθρωπον νὰ πληρώνῃ τὸν πληρωθέντα ἢ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος τὸν ἐταμάτησε καὶ νὰ τοῦ ἀφαιρηθῆται ἡ ἀμαξα¹.

Κατὰ τὸ 1801 ὁ Φώσκολος εὐρισκόμενος ἐν Μιλάνῳ καὶ ὑπηρετῶν εἰς τὸν στρατὸν, ἔγραφε πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν.

«Πολίτα Ὑπουργέ. Δὲν ὑπηρετήσα εἰς τὸν στρατὸν ἐνεκεν ὑπερηφανείας, οὔτε ἐκ συμφέροντος, ἀλλὰ διὰ τὸ καλὸν τῆς Δημοκρατίας. Ἐπολέμησα ἐν Σέντῳ, ἐν Φόρτε-Οὐρβάνῳ, ἐν Τρεββίᾳ, ἐν Γενούῃ καὶ ἐν Τοσκάνῃ αἰχμαλωτισθεὶς καὶ πληγωθεὶς. » Καὶ ἐξακολουθεῖ παραπονούμενος ὅτι ἐνῶ εἰς ἄλλους ἔγιναν προβίβασμοὶ αὐτὸς παραβλέπεται. «Ἐάν, ἔγραφε διὰ τὸν μισθόν του, τὰ ἑκατὸν πενήκοντα φράγκα μοῦ δίδονται διὰ τὰς ὑπηρεσίας μου, ἐγὼ

ἔφθειρα τὴν νεότητά μου εἰς τὰς σπουδὰς διὰ νὰ μὴ θεωροῦμαι ὅμοιος μὲ τοὺς ἀντιγραφεῖς ἐάν μοῦ δίδονται ὡς βοήθημα, ἐγὼ δὲν θέλω ποτὲ εὐσπλαγχνίαν ἀλλὰ πάντοτε δικαιοσύνην. Ὅθεν ζητῶ τὴν ἀπόλυσίν μου. Θὰ μοῦ λείψῃ ὁ ἄρτος ἴσως, ἀλλὰ οὐδέποτε ἡ τιμὴ καὶ ἐγὼ θεωρῶ ἀξιοθαύμαστον καὶ ἐκλαμπρον τὴν πενίαν ἐκείνου ὅστις δὲν ἐκπορνεύει ποτὲ τὸ πνεῦμα του εἰς τὴν ἰσχύ, οὐδὲ τὴν ψυχὴν του εἰς τὰ δυστυχήματα»¹.

Ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ τοῦ Φωσκόλου ἤρχισε κατὰ τὸ 1799 εἰς τὴν δημοσίαν φρουρὰν τῆς Βονωνίας, κατόπιν ὑπηρετήσεν εἰς τὸν Κισαπινὸν στρατὸν, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τῶν ἐτῶν ἐκείνων καὶ ἔφθασεν μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Ὁ Φώσκολος ἐξημέτισε καὶ γραμματεὺς τοῦ νομοθετικοῦ Συμβουλίου τῆς Βενετίας. Ὑπηρετήσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλίαν μέχρι τοῦ 1808, ὅτε διωρίσθη καθηγητῆς τῆς ρητορικῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παβίας. Εὐρισκόμενος ἐκεῖ ὁ Φώσκολος, εὐχαριστεῖτο, καθὼς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος², νὰ περνᾷ τὰ βράδια του καθήμενος εἰς τὴν οἰκίαν του πρὸ τῆς πυλῆς, μαζὶ μὲ μερικοὺς νέους Ἕλληνας, σπουδαστὰς ἐν Παβίᾳ, πλήρεις ἐρωτος διὰ τὰ γράμματα καὶ διὰ τὴν πατρίδα τῶν. Συνωμίλουν, ἐγγέλων, ἤστειζοντο καὶ κάποτε ἐψαλλαν ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἀλβανῶν καὶ αἰ μελωδίαι ἐκεῖναι πλήρεις περιπαθείας ἐμάγεον τὴν ποιητικὴν ψυχὴν τοῦ νεαροῦ καθηγητοῦ, ὅστις ἀπέκρουε τὴν ψευδοσοβαρότητα ὅσων ἐδίδασκον εἰς πανεπιστημιακὰς ἔδρας. Ἐξαιρετικῶς ὁ Φώσκολος ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἠγάπα τὸν ζακύνθιον σπονδαστὴν τῆς ἱατρικῆς Γεώργιον Ρώσσην, ὅταν δὲ ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Παβίας, ἐδώρησε πρὸς αὐτὸν τὸ ὄρολόγιόν του Εἶδα τὸ ὄρολόγιον τοῦτο τοῦ Φωσκόλου³. Εἶναι χρυσοῦν καὶ τὰ σημεῖα τῶν δώδεκα ὥρῶν εἶναι μεταμορφωμένα εἰς δώδεκα γράμματα διὰ τῶν ὁποίων ὁ Φώσκολος ἤθελε νὰ ὑπενθυμῆται εἰς τὸν ἑαυτὸν τὴν πάροδον τοῦ χρόνου.

HUGO RUIT HORA

Ὁ Φώσκολος εἶχε συνδέσει φιλίαν καὶ μὲ τὸν λευκάδιον δραματικὸν ποιητὴν Ἰωάννην Ζαμπέλιον, ὅστις γράφει περὶ αὐτοῦ «ἡ ἐνεργ-

¹ Epistolario di Ugo Foscolo, vol. I. σελ. 18

² Epistolario vol I σελ. 175 καὶ 182.

³ Τὸ κειμήλιον τοῦτο σφύζεται ἐν Ζακύνθῳ εὐρισκόμενον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κ. Λουδοβίκου Ρώμα.

γὸς ἀρμονία τῶν ἰταλικῶν στίχων του ἐξήγειρε τὴν φαντασίαν μου»¹.

Μόνον ἐπὶ ἐν ἔτος ἔμεινε καθηγητῆς εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παβίας, διότι κατόπιν κατηγορήθη ἡ ἔδρα τῆς ρητορικῆς καὶ ὁ ἀτυχὴς Φώσκολος ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ.

Ὁ ἐναρκτήριος λόγος του περὶ τῆς χρήσεως τῆς φιλολογίας ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν. Λόγος νευρώδης, πλήρης ἀληθειῶν καὶ θάρρους, χωρὶς κολακείας, σκορπιῶν φῶς εἰς τὸ σκότος τῆς διαφθορᾶς, δὲν ἠδύνατο νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς χαρμεπεῖς κόλακας. Ἡ κατάργησις τῆς ἔδρας τῆς ρητορικῆς ἀπεδόθη, ὄχι δικαίως νομίζω, εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ποιητοῦ μὴ θελήσαντος νὰ ἐκφωνήσῃ τὸ ἐγκώμιον τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐκ τῶν πεζῶν ἔργων τοῦ Φωσκόλου διακρίνονται αἱ τελευταῖαι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώβου Ὀρτις² καὶ ἡ Εἰσαγωγή εἰς τὴν Θείαν Κομψίαν, δι' ἧς ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς ἀληθοῦς κριτικῆς ἐπὶ τὰ ἴχνη τῆς ὁποίας ἐβράδισε κατόπιν καὶ ὁ Ματσίνης.

Αἱ τελευταῖαι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώβου Ὀρτις ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Φωσκόλου κατὰ τὸ 1800. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ μᾶς αὐτοκτονίας ὁ ποιητῆς ἐσκέφθη νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ ζήτημα ἂν ὁ ἄνθρωπος ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ καταστρέφῃ τὴν ζωὴν του εἰς δοθείσαν εὐκαιρίαν. Ζωγραφίζει τὸν αὐτοκτόνον, ἀναλύει ὅλα τὰ πάθη του, ψυχολογεῖ τὴν ἀχαρακτήριστον ἐκείνην ροπήν τοῦ ἀπελπισμένου νὰ θεωρῆ ὡς τὸ μόνον καταφύγιον τὸν τάφον. Κατ' αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ προβλέπῃ τὸ μέλλον χωρὶς ματαίους φόβους ἢ ἀνόητον πίστιν, πρέπει νὰ παρασκευάσῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς ἐπίκαιρον καὶ ἐλεύθερον θάνατον. Οὕτω μᾶς διδάσκει καὶ ὁ Τάκιτος ὅτι μεταξὺ τῶν ἀρετῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐναπομείνει εἰς τοὺς Ρωμαίους ὑπὸ τὴν τυραννίδα τῶν Καισάρων, ἡ λαμπροτέρα ἦτο νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ν' ἀποδύνησκη.

¹ Τραγῳδία Ἰω. Ζαμπελίου Ζάκυνθος 1860. τόμος α'. σελ. μα'. Ἡ σπουδαία ἀλληλογραφία μεταξὺ Φωσκόλου καὶ Ζαμπελίου ἀπωλέσθη ἀτυχῶς κατὰ τὸν ἐν Λευκάδι σεισμόν τοῦ 1875.

² Τὸ μυθιστόρημα τοῦτο τοῦ Φωσκόλου εἶχε δύο ἑλληνικὰ μεταφράσεων. Ἡ πρώτη ἐδημοσιεύθη εἰς βιβλίον ἐν Ἀθήναις τῷ 1838 ἢ δὲ δευτέρα ἐν Ζακύνθῳ εἰς τὸ περιοδικὸν «Ποιητικὸς Ἀνθῶν» ὑπὸ Γεωργίου Σφήκα τῷ 1886. Ζῶντος δὲ ἐτι τοῦ Φωσκόλου εἶχε μεταφρασθῆ ὑπὸ Ἑταπασίου τινὸς σπονδαστοῦ ἐν Ἰταλίᾳ, καθὼς ἀναφέρει εἰς μίαν ἐπιστολὴν τοῦ ὁ ἴδιος Φώσκολος ἐπαινῶν τὴν μετάφρασιν, ἀλλὰ δὲν ἐδημοσιεύθη.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Γκαίτε εἰς τὸν Βέρθερ εἶναι νὰ κινήσῃ τὸν οἶκτον καὶ τὴν συγγνώμην διὰ τὸν αὐτοκτονοῦντα, καὶ νὰ μᾶς παραστήσῃ τὴν αὐτοκτονίαν ὡς τὴν εἰμαρμένην μερικῶν θνητῶν, ἐνῶ ὁ Φώσκολος θέλει νὰ τὴν ὑποδείξῃ ὡς τὴν μόνην θεραπείαν μερικῶν περιστάσεων. Ὁ Βέρθερ, αἰσθανόμενος τὴν ζωὴν μόνον ἐν τῇ δυστυχίᾳ, κρημνίζεται εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς αἰωνιότητος, εἰς στιγμὴν ὅπου ἡ φύσις ἐγόγγυζε περίε φοβερὰ καὶ θυελλώδης, ἐνῶ ὁ Ὀρτις, ὅσον περισσότερο βλέπει τὴν ματαιότητα τοῦ πάθους του καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐλπίδων, τόσον ἐπιμένει ν' ἀποθάνῃ. Διαλογίζεται τὴν αὐτοκτονίαν ἀπὸ ἐνὸς ἔτους καὶ πείθει τὸν ἑαυτὸν του. Ὅταν δὲ βλέπει ἀπολεσθεῖσαν διὰ παντὸς τὴν μόνην ὑπαρξίν ἧτις τοῦ καθίστα ἀγαπητὴν τὴν ζωὴν, προορίζει τὸν καιρὸν καὶ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου του. Ἐνῶ δὲ ἡ φύσις μέσα εἰς τὴν βλάβησιν τῆς ἀνοξέως φαίνεται θέλουσα νὰ τὸν ἠδύνῃ μὲ τὴν ὠραιότητα τῆς ζωῆς, ἐκεῖνος πληγώνεται καὶ βραδέως τὸν σκεπάζουν τὰ αἰώνια σκότη τοῦ θανάτου.

Ὁ Φώσκολος μὲ τὸ μυθιστόρημά του τοῦτο προσέδωκεν εἰς τὸν πεζὸν ἰταλικὸν λόγον ζωὴν καὶ ἀπλότητα. Τὸ ἦθος εἶναι νέον, αἱ περιγραφαὶ πλήρεις ἀληθείας καὶ ζωῆς.

Κατὰ τὸ 1807 ὁ Φώσκολος ἐδημοσίευσεν τοὺς Τάφους. Ἐθεώρησε τοὺς τάφους ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν καὶ παροτρύνει τοὺς Ἰταλοὺς νὰ τιμῶσι τὴν τελευταίαν κατοικίαν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν.

*A egregie cose, il forte animo accendono
Le urne dei forti...*

Ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου δὲν τὸν τρομάζει. Θέλει τὸν ἄνθρωπον νὰ ζῆ μίαν ἐνεργητικὴν ζωὴν. Τὰ μνήματα ἔλαβον τὴν ἀρχὴν ἀπὸ ἐν αἰσθημα εὐσπλαγχνίας πρὸς τοὺς νεκρούς, καὶ εἶναι περιτὰ εἰς ὅσα ἔθνη βασιλεύει ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ δειλία, εἶναι δὲ μόνον χρήσιμα εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα ὅπου διατηρεῖται ἡ ἀγάπη πρὸς τὰς οἰκογενειακὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετὰς. Ὁ χρόνος καὶ ἡ τύχη δύνανται νὰ καταστρέψουν τοὺς τάφους, ὄχι ὅμως καὶ τὴν δόξαν ἐκείνων διὰ τοὺς ὁποίους ἀνηγέρθησαν. Διὰ τοῦτο ἡ ποίησις διαιωνίζει τὰ κατορθώματα τῶν ἐνδόξων. Οἱ Τάφοι εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων λορικῶν ἀριστουργημάτων τοῦ 19. αἰῶνος. Ὅταν ἐξεδόθη τὸ ποίημα τοῦτο τοῦ Φωσκόλου, κατεκρίθη ὡς σκοτεινὸν διὰ τὰς βαθεῖας σκέψεις του καὶ τὰς πρωτοτύπους ἐκφράσεις του.

Ὁ ἐν Ζακύνθῳ διδάσκαλος τῶν παιδικῶν χρόνων τοῦ Φωσκόλου Ἀντώνιος Μαρτελάος,

¹ Epistolario di Ugo Foscolo, Firenze 1852, vol. I, σελ. 5-7.

διέκρινε μέσα εις τούτους Τάφους την ευρυθμίαν και την μεγαλοπρέπειαν τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς. Καὶ ὁ φιλόπατρις διδάσκαλος ἔγραψε διὰ τὸν ἔνδοξον μαθητὴν του τὸ ἑξῆς δίστιχον:

Τοῦ κάκου Φράγγο θέλουν νὰ σὲ κάμουνε,
ποῦ εἶσαι Ἕλληνας, οἱ Τάφοι τὸ φωνάζουνε.

Πολλοὶ Ἑπιτανήσιοι ἐπεχείρησαν νὰ μεταφράσουν ἑλληνιστὶ τοὺς Τάφους¹.

¹ Ὁ Ἀντώνιος Μάτεσης, ὁ Γεώργιος Καλοσγούρου.

Ἡ ἁρμονία τῶν αἰσθημάτων τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πράξεων τοῦ Φωσκόλου ἀπεργάζεται, μέσα εἰς μίαν ὑπέροχον διανοητικὴν γαλήνην, τὴν καλλιπέπειαν καὶ τὴν συνοχὴν τῶν Τάφων.

[Ἀκολουθεῖ]

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΗΨΟΥΡΟΣ

Ὁ Ναθαναὴλ Δομενεγίνης ἐδημοσίευσαν ἐμμέτρους μεταφράσεις τῶν Τάφων, καὶ ὁ Παναγιώτης Κοκόλης εἰς τὸ πεζὸν Ὁ δὲ Ζαλοκώστας μετέφρασεν ὀλίγους στίχους. Ἀνέκδοτοι μεταφράσεις ἐν Ἑπιτανήσῳ ὑπάρχουν ἀρκεταὶ ἐξ ὧν γνωστὰ εἶναι τοῦ Ἰωακίμου Τυπάλδου, τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου, τοῦ Φρειδερίκου Καρέρ, τοῦ Σ. Μαλάκη καὶ ἄλλων.

ΟΙ ΤΑΦΟΙ

Ἀφιερωμένοι στὸν Ἰσπόλυτον Πινδεμόντη

Στὸν ἴσμο τῶν κυπαρισσιῶν καὶ μὲς τοὺς τάφους
δροσισημένους μὲ κλάμα, εἶν' ἴσως τοῦ θανάτου
ὁ ὕπνος πλὴν γλυκός; Ἄν πλὴν γὰρ μένα ὁ ἥλιος
στὴ γῆ δὲ θ' ἀνασταίη τὴν ὄρατα τούτη
ἀπὸ μύρια χοιράκια γενεὰ καὶ ζῶα,
κι' διὰν ἐμπρός μου μὲ τὰ μάγια τοὺς πλανήτρεις
δὲ θὰ πλέκουν χοροὺς οἱ ὄρες ποῦ θὲ νᾶρθουν,
κι' ἀπὸ σέ, γλυκὲ φίλε, δὲ θ' ἀκούω τὸ στίχο
καὶ τὴ λυπητερὴ ἁρμονία ποῦ τὸν κυβέρενα,
μῆτε πλὴν στήν καρδιά θὰ μοῦ μιλή τὸ πνεῦμα
τῶν παρθένων Μουσῶν καὶ τῆς Ἀγάπης, μόνη
παρηγοριᾶς προὴ στήν ἄστατη ζωὴ μου,
τὸ ξαλάφρωμα θάνατο τοῦ χαμοῦ μὴ πέτρα,
τὰ κόκκαλά μου νὰ χωρίζη ἀπὸ τὰ μύρια,
ποῦ στεριάς καὶ πελάγου παντοῦ σπέρνει ὁ Χάρος.
Πικρὴ ναι ἀλήθεια, ὦ Πινδεμόντη! καὶ ἡ Ἑλλίδα,
στερνὴ θεά, φεύγει τοὺς τάφους, καὶ τυλίγει
τὰ πάντα ἢ Ἀησιμονία στή σκοτεινὴ τῆς νύχτα,
καὶ μία δύναμη δουλεύτρα τὰ κουράζει
μ' ἄκοπο κίνημα, καὶ ἀνθρώπους καὶ μνημεῖα
καὶ τὲς ὑπερβυτῆς θωροὺς καὶ ἀπομεινάκια
τ' οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅλα ὁ Καιρὸς τ' ἀλλάζει.

Χαρά σου ποῦ τὸ μέγα τῶν ἀνέμων κράτος,
Ἰσπόλυτε, στής νιότης ἔτρεχε τὰ χρόνια!
Κι' ἂν τὸ καρᾶβι πέρα ἀπ' τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου
σοῦχει σφρέψει ὁ πλωρήτης, ἀπὸ ἔργ' ἀρχαῖα
ν' ἀντιλαλοῦν ἀκουσες βέβαια τοῦ Ἑλλησπόντου
οἱ ὄχθες, καὶ τὸ ρέμα βόγγοντας νὰ φέρη
στοὺς Ροιτίους γιалоὺς τ' ἄρματα τοῦ Ἀχιλλεῖα

ψηλὰ στοῦ Αἴαντα τὸν τάφο· σιὸς γενναίους
δίκαιος τιμῆς εἶναι μοιραστὴς ὁ Χάρος
κι οὔτε πανοῦργος νοῦς οὔτ' εὐνοια βασιλείων
τὰ τρομερὰ λάφυρα ἐφύλαε τοῦ Ὀδυσσεῖα,
ἀλλ' ἀπὸ τὸ δαρμένο ἰσπαιργε καρᾶβι
τὸ κῆμα, κινημένο ἀπ' τοὺς θεοὺς τοῦ Ἄδη.

Ὡ κυπαρίσσια σείς καὶ φοινικίες, ποῦ οἱ Νύμφες
τοῦ Πριάμου φνιτεύουν, καὶ χορὰ θ' αὐξήστε
ὦμιέ! μὲ τῶν χηρῶν τὰ δάκρυα ποτισμένες,
σκέπετε τοὺς δικούς μου! καὶ ὅποιος μὲ πελέκει
εὐλαβηθῆ νὰ κρούση τὰ ἱερά σας φύλλα,
θανάτους συγγενῶν δὲ θάξῃ νὰ πενήθη,
καὶ ἁμίαντο θ' ἀπιθῶνῃ σὶδ βωμὸ τὸ χέρι.
Σκέπετε τοὺς δικούς μου! Ἐγὼν καιρὸ θὰ ἰδῆτε
στὲς παναρχαῖες σας σκιὲς νὰ παραδέξη
ψωμοζήτητς τυφλός, καὶ ψάχνοντας νὰ μπαίη
μὲς τὰ κιβούρια, καὶ τὲς σιάμνες ν' ἀγκαλιάζῃ
καὶ νὰ τὲς ἔρωτᾷ. Ὁ ἄναστενάζουν τ' ἄντρα
ἀπ' τὰ βάθη τους, καὶ ὅλος θὰ ἱστορίζῃ ὁ τάφος
δυσφορὲς γκρεμισμένο, δυνὸ ξανασημένο
δὲ δὲλαμπρο τὸ Ἴλιο στοὺς βουβούς του δρόμους
γὰ ν' αὐξήσῃ τὴ δόξα τοῦ στεγροῦ θριάμβου
στον Ἀχιλλεῖα καὶ στὸν Πύρρο. Ὁ θεῖος ψάλτης,
τὲς θλιμμένες ψυχὲς πρᾶσιοντας μὲ τ' ἔσμα,
τοὺς βασιλεῖς θ' ἀθανάτισῃ τῶν Ἀργείων
σ' ὅσον κόσμον ἀγκαλιάζει ὁ Ὀκεανὸς πατέρας.
Καὶ τιμὴν ἐσὺ θρήνων, Ἐκτορα, θὲ νάχῃς
ὅπου σέβας καὶ δάκρυα θὰ τιμοῦν τὸ αἷμα
ὄσο γὰρ τὴν πατρίδα ἐχούθη, καὶ ὡς πον ὁ Ἥλιος
θὲ ν' ἀχτινοβολῆ σὲς συμφορὲς τοῦ ἀνθρώπου.

[Μετάφρασις Γ. Κολοσγούρου] ΟΥΓΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ

CHIARO DI LUNA

I

Ποτέ τῆς δὲν ἐσκόρπισε τόσο ἀργυρὴ θωριά,
ποτέ τόσο δὲν ἔλαμψεν ἢ ὀλογεμάτη σφαῖρα,
οὔτε καμμιὰ βραδιά
τὸ φῶς τῆς δὲν ἐσκόρπισε σὲ πὺθ θερμὴ ἀτμοσφαῖρα.

Πάνω ἀπ' τὰ κυπαρίσσια μας καὶ τὴν πλατιὰν ἐλιά
ἐστάθη· ἔπειτα ὑψώθηκε ἕως τὸν ψηλὸν αἰθέρα,
τοῦ Γυαλιστῆ ἐσκορπίζανε τ' ἀμπέλια μὴ εὐωδιά
βαριά μὲς τὸν ἀέρα.

Ποτέ σου ἂν δὲν ἐχόρτασες τὴν ἄσοφῃ γαλήνη
μὲς τὸ μεθύσι τοῦ φωτός, τρελλό, καὶ τῆς ζωῆς,
ἀρκεῖ καὶ μόνον ἢ ἀνάμνησις τέτοιας βραδιάς νὰ χύνη
τὴν ἔκστασιν καὶ τὴν χιρὰν διονυσίας πνοῆς.

Καὶ τὸ φεγγάρι ἐμάκρυνεν ὥστόσο· καὶ σὶδ φῶς του
ἔσμιγε τὸ ἀγνωστο τὸ φῶς ἐνὸς πόθου μου ἀγνώστου.

II

Λεῦκες, ἀνοίχτε τὰ κλαδιά, νὰ στείλῃ τὸ φεγγάρι
τὸ φέγγος του χρυσόαργυρο. Σᾶς τὸ ζητάω γὰρ χάρι.
Ἡ βραδυνὴ, στήν ἀνοιξὶ ποῦ πνέει παντοῦ, ἡρεμία,
ἄς πνέῃ καὶ στήν παντοτεινὴν ἀγάπη μου τὴ μία.

Λεῦκες, ἀνοίχτε τὰ κλαδιά· καὶ ἄς ἔλθῃ νὰ με πάρῃ
σὴν ἀγυαλιά του ἕνα ὄνειρο· καὶ ὡσὰν τὸ νέο φεγγάρι
ἄς λάμψῃ πάλι ἢ ἀγάπη σου, καὶ μὴ βραδιά ἁρμονία
ἄς ἁρμονίζῃ τὴν σιωπὴν ποῦ χύνει ἢ ἔρημία.

Ἀκόμη τραγουδιοῦ σκοπὸς ἀνθρώπων μὴν ἠχῆσῃ,
ἄς κοιμηθῆ σὶδ πλέον βραδιά κάθε κρυφὸς καῦμός,
καὶ μόνον ἢ ἀνάμνησις πῶς σ' ἔχουν ἀγαπήσει
ἄς πλημμυρίζῃ τὸ εἶναι σου σὺν ἀπὸ φῶς.

Καὶ μὲς τὸ βράδυ μοναχός, σ' ἐνὸς ὄνειρου βῦθος,
νὰ νιώσω ὅλην τὴν ἀνοιξὶν μέσα σὶδ ἀθῶο τὸ στήθος!

III

Μᾶς ἦλθε ἡ ἀπορινὴ βραδιά μετ' τὸ φεγγάρι μέρα,
σὺν προσδοκίας ἐκπλήρωσις τὸ μέγα τῆς τὸ φῶς,
πνέει ἡ πνοή σου μοναχὴ στὸν νύκτιον ἀέρα
κ' ἐνώνεται τὸ φέγγος σου μετ' τὸ σελιγαῖο φῶς.

Πῶς μυστικὸς ἀπλώνεται τῆς Φύσεως ὁ ναός!
Τώρα καὶ τὰ πῦρ σάρκινα εἶνε ἀπὸ αἰθέρα,
σὺν τέτοια νύκτια δλόφωτην δὲν ξέρω πῶς,
ἂν μπόρεσε καὶ ἡ πλέον σοφὴ νὰ λάμψη μέρα!

Οὔτε ἀηδονιῶν λαλήματα, οὔτε τραγοῦδι ἀνθρώπων
μέσα στὴν τόσο ἀνθρώπινη ἀπορινὴ βραδιά.
Τὰς ἀναμνήσεις τῶν καιρῶν τῶν μακρονῶν καὶ τόπων
ἤπιεν ἡ ἀνονειρευτὴ τῆς νύκτας σιγαλιά.

Σὺν προσδοκίας ἐκπλήρωσις. Κάθε βραδιά μακάρι
νὰ μας φωτίῃ τὸνειρον σὺν ἑνα ἄδρὸ φεγγάρι.

[1905]

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΙΑΝΗΣ

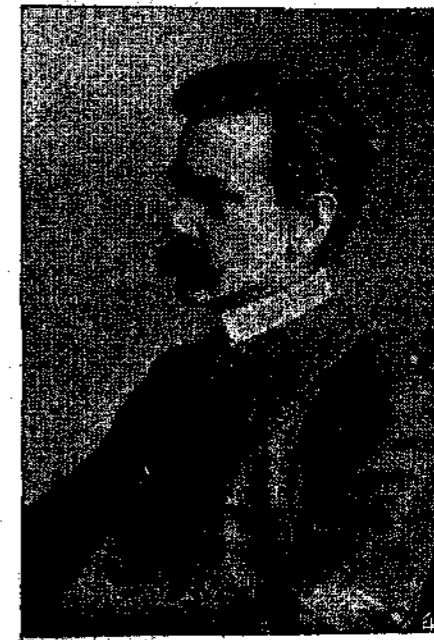
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ». — 16 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1905. — ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

ΣΕΜΝΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Οσοὶ μετ' ἄλλο αἰσθητὰ φιλότεχνον καὶ ἐνδιαφέρον ἀρχαιολογικὸν πέρασαν ἀπὸ τὰς τρεῖς πρώτας αἰθούσας τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως, ἀριστερόθεν τοῦ προδόμου, βεβαίως ἐστάθησαν μετ' ἠθασμὸν νὰ θεωρήσουν τὰ αὐτόθι ἐκτεθειμένα κολοσσιαῖα πύρινα γλυπτὰ καὶ ἐν μέρει μαρμάρινα. Εἶνε ὅλα λειψανα τῶν κτιρίων ἐκείνων τῆς Ἀκροπόλεως, τὰ ὅποια ἐστόλιζαν τὸν ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς βράχον πρὸ τοῦ οἴ Πέρσαι, εἰς τὰ 480 καὶ 479 πρὸ Χριστοῦ, πυρπολήσων καὶ καταστρέφων ναοὺς, ἀγάλματα καὶ ἀναθήματα θεῶν, ἢ ἱερῶν καὶ ἱερειῶν ἐνδiciaτῆματα καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα, ὅσων ἡ ἡλικία ἀνέβαινε βεβαίως μέχρι τοῦ Σόλωνος (ἕως εἰς τὰ 600 δηλαδὴ πρὸ Χριστοῦ) καὶ ἴσως καὶ πολὺ πρωτίτερα, ἕως εἰς τὸν καιρὸν Ἰσως αὐτῶν τῶν τελευταίων βασιλέων καὶ ἰσοβίων ἀρχόντων τῶν Ἀθηνῶν — μολοντί ἀπὸ τὰ τελευταῖα ταῦτα σχεδὸν κανένα ἴχνος δὲν φαίνεται σήμερα.

Εἰς τὴν πρώτην αἶθουσαν, τὴν Αἶθουσαν τοῦ Ταύρου, μετ' ἀτάλλητον βλέπει ὁ θεατὴς τὸ κολοσσιαῖον σύμπλεγμα τοῦ ταύρου, τὸν ὁποῖον δύο λέοντες καταβάλλουν καὶ καταξοσχίζουσι. Ἐχει τόσην τόλμην, δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν σχεδίου τὸ ἔργον τοῦτο, ὥστε ὅταν τις εἰς τὴν φαντασίαν του τὸ ἀναπαραστήσῃ δλόκληρον, μετ' ἅ ποικίλα καὶ δυνατὰ χρώματά του, εἰς τὴν ἡλιόλουστην ἀτμόσφαιραν τῆς Ἀκροπόλεως, κάτω ἀπὸ τὸν γαλανὸν τῆς Ἀττικῆς οὐρανόν, νὰ στολιῇ τίς οἶδε ποῖον παλαιὸν κτίριον τοῦ ὑπερηφάνου βράχου ἀνάμεσα εἰς τόσα ἄλλα μικρὰ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα, πολύχρωμα καὶ αὐτὰ καὶ μετ' ἄλλοις γλυπτῶν πολυχρῶμων κοσμημένα —, βεβαίως θὰ αἰσθανθῇ τὸν ἑαυτὸν του εὐτυχῆ τελείως εἰς τὰς δλίγας στιγμὰς ποὺ θὰ ἐμβαθύνῃ μετ' ὅλην τὴν ἀγάπην τῆς ψυχῆς του καὶ τῆς φαντασίας του τὴν θέρημιν εἰς τὸν ἰδεώδη καὶ ὁμως πραγματικῶς ὑπάρχοντα ἐκεῖνον κόσμον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ.

Μετ' ὁμοίαν ἐκπληξιν θὰ θεωρήσῃ εἰς τὴν δευτέραν αἶθουσαν, τὴν Αἶθουσαν τοῦ Τρισωμάτου τέρατος, αὐτὸ τοῦτο τὸ παράδοξον τὴν μορφήν τέρας, ἀντικρὺ του τὸ σύμπλεγμα τοῦ Ἡρακλέους καὶ Τρίτωνος καὶ πλησίον εἰς τὰ δύο, τοὺς μεγάλους ὄφεις. Εἰς τὴν τρίτην αἶθουσαν δεξιῶν στέκονται τὰ κολοσσιαῖα μαρμάρινα λείψανα τοῦ ἀετώματος τοῦ ἀπὸ τοὺς

A. Φουγεβαῖγκλε

Παιστραΐδας, ὅπως συνήθως πιστεύεται, κτισθέντος ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ ὁποῖου μόνον αἱ κατώταται τῶν τοίχων στρώσεις σώζονται μετὰ τὸ Παρθενῶνος καὶ Ἐρεχθεῖου, σπόνδυλοι δὲ κολοσσιαῖοι πυρίνων κιόνων καὶ κιονόκρανα καὶ ἐπιστύλια φαίνονται ἐντειχισμένα εἰς τὸ βορεινὸν τῆς Ἀκροπόλεως τεῖχος.

Ἀφότου πρὸ εικοσαετίας, χάρις εἰς τὴν δημιουργικὴν δραστηριότητα τοῦ κ. Καββαδίου, ἀνευρέθησαν τὰ παλαιότατα ταῦτα ἔργα τῆς Ἀττικῆς τέχνης, θαμμένα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους μετὰ τὸ 479 εἰς τὰ χώματα μετ' ἅ ὅποια ἰσοπέδωσαν τὸν ἀπὸ ἐρείπια καὶ συντρίμματα γεμάτον χώρον, διὰ νὰ κτίσουν εἰς αὐτὰ ἐπάνω νέα μεγαλειότερα καὶ λαμπρότερα κτίρια, δὲν ἔπαυσαν οἱ ἀρχαιολόγοι νὰ ζητοῦν τὴν λύσιν ὅλων τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὰ προβλημάτων.

Πρῶτον, ἐπειδὴ ὅλα σχεδὸν εὐρέθησαν ὡς συντρίμματα ἢ δεινῶς ἀκρωτηριασμένα ἀπὸ τὰς φανατικὰς καὶ βαρβάρους ὁρδὰς τοῦ Ξέρου καὶ Μαρδονίου, ζήτημα ἐγεννήθη ποῖον τεμάχιον εἰς ποῖον ἄλλο ἀνήκει, καὶ ποῖον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτιον ἀκέραιον τεῖχος μετ' ἄλλο ἄλλο δύναται νὰ συνδυασθῇ καὶ εἰς ποῖον καὶ ὁποῖου εἶδους κτίριον νὰ ἀποδοθῇ. Δεύτερον

πρόβλημα ἦτο τὸ τῆς σημασίας αὐτῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης, τὸ ὁποῖον εἶνε τὸ καθαρῶς καλλιτεχνικὸν καὶ βεβαίως πολὺ ἐκλυσιτελετικότερον καὶ σπουδαιότερον. Ἄλλα καὶ τὸ πρῶτον ἀπαιτοῦσε τὴν λύσιν του, καὶ ταύτην πειστικὴν καὶ τελείαν ὅσον ἐνδέχεται, διότι εἶνε φυσικὸν ὅτι οὔτε ἡ ἐκτίμησις τῶν ἔργων εἶνε δυνατὴ οὔτε ἡ ἀπόλαυσις αὐτῶν, πρὶν ἀναπαρασταθῶν ἐν συνόλῳ καὶ κατὰ μέρος τὰ ποιητικὰ καὶ δυσδιάκριτα λείψανα πολὺ διαφερόντων ἀπ' ἀλλήλων συμπλεγμάτων.

Τὸ δεύτερον τοῦτο πρόβλημα, τὸ καλλιτεχνικόν, δύναται νὰ εἰπῇ κανεὶς ὅτι εἶνε λυμένον πρὸ πολλοῦ. Τοῦ Γερμανοῦ Βίντερ ἡ θεμελιώδης ἐργασία περὶ τοῦ μαρμαρίνου ἀγάλματος (τετάρτη αἶθουσα) τοῦ Μοσχοφόρου ἀνδρός, τοῦ Γάλλου Lechat, τοῦ Στουρνίτσκα αἱ ἔρευναι καὶ ἄλλων πρωτευνόντων καὶ δευτερευόντων ἀλλοδαπῶν ἀρχαιολόγων αἱ ἀναπτύξεις διεφώτισαν εἰς μονογραφίας πολλὰς καὶ εἰς μεγάλα συγγράμματα τελειωτικῶς τὸ ζήτημα.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ὅμως, τὸ τῆς συνθέσεως τῶν τεμαχίων καὶ συναποτελέσεως συμπλεγμάτων καὶ δι' ἄλλων μέσων καὶ διὰ τῆς ὀρθῆς ἐξηγήσεως ἀκρωτηριασμένων καὶ δυσδιακριτῶν θραυσμάτων μεγάλων καὶ μικρῶν, ἐπὶ εἰκοσαετιῶν δὲν ἔπαυσεν ἡ φιλονεικία. Πρέπει δὲ καὶ τοῦτο νὰ παρατηρήσω — ἂν καὶ ὄχι χωρὶς στενοχωρίαν καὶ συστολὴν — ὅτι εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐκοινωνήσαν μόνον οἱ ξένοι ἀρχαιολόγοι. Ἐκ τοῦ ἰδικοῦ μας κύκλου ἀμφιβέβησαν ἂν καὶ μία μικρὰ συμβολὴ προσεφέρθη. Τούλάχιστον καμμία ἀρκετὰ σπουδαία. Ἡ Ἑλλὰς ἀπέκτησε καὶ ἔχει βεβαίως πολὺ καλοὺς ἐρευνητὰς σκαπανεὶς ἀρχαιολόγους. Ἱστορικὸν ὅμως τῆς καλλιτεχνίας ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Λουδοβίκου Ρὸς ἕως σήμερα κανένα. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς τέχνης ὡς καθαρῶς ἐγχωρίου προϊόντος καὶ ἡ κριτικὴ ἢ καλλιτεχνικὴ ἀπαιτοῦν φαίνεται γενικώτερον πολιτισμὸν τοῦ ἔθνους καὶ φιλοκαλίαν, φιλοτεχνίαν καὶ καλαισθησίαν κοινωνικὴν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀπέχομεν ἀκόμη ἀρκετὰ, καθὼς φαίνεται. Ἄν θέλῃ κανεὶς νὰ φιλοσοφήσῃ ἐπάνω εἰς αὐτό, ὡς σκεφθῆ καὶ ἄλλα καὶ ὡς ἐμβαθύνῃ συνάμα εἰς τὰ λόγια τοῦ Περιελέου: ἀπὸ δὲ οἷας τε ἐπιτηδεύσεως ἤλθομεν ἐπ' αὐτὰ καὶ τρόπων ἐξ οἷων.

Ἡ ἔρις ἐν τούτοις ἢ μᾶλλον ἢ φιλότιμος περὶ τούτων συζητήσεις φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὴ ἔφθασε τὸ τέλος τῆς, προσφάτως μάλιστα. Τὸν τελευταῖον λόγον εἶπε καὶ πάλιν ὁ περιφανῆς Φουρτβαϊγκλερ, καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας

εἰς τὸ Μόναχον, ὁ ἴδιος ἐκεῖνος τοῦ ὁποῖου ἡ ποιητικὴ συνάμα καὶ βαθῶς ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις ἔθεσε τέρατα εἰς τὸ οὐσιωδέστατον μέρος τοῦ ζητήματος περὶ τῶν φειδιακῶν ἀετωμάτων τοῦ Παρθενῶνος.

Μία μικρὰ, πολὺ μικρὰ μελέτη τοῦ ἀνδρός τούτου — μόλις ἐκ 30 μικρῶν σελίδων — δημοσιευθεῖσα τελευταίως εἰς τὸ Δελτίον (Sitzungsberichte) τῆς Βαυαρικῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν (σελ. 433 - 466) ῥίπτει ὡς χαρτίνους πύργους μὲ ἐν φύσημα κάτω τοὺς ἀρκετὰ μεγάλους ὄγκους τῶν μέχρι τοῦδε γραφέντων, ἀναλύει ἕνα πρὸς ἕνα ὅλα τὰ προφανῆ καὶ ἀφανῆ σφάλματα τῶν προηγηθέντων καὶ κλείει τὴν συζήτησιν ἐντὸς βραχυτάτων σελίδων μὲ τὰ ἰδικὰ του θετικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα ἐξαγόμενα. Ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁπωσδήποτε λόγιος ἀναγνώστης τῆς θαυμασίας ταύτης μελέτης, ἡ ὁποία βεβαίως εἶνε μία τῶν ἀρίστων τοῦ πολυμαθοῦς καὶ ἀγγινουστάτου συγγραφέως, θὰ αἰσθανθῆ βαθυτάτην χαρὰν, ἀκολουθῶν σελίδα πρὸς σελίδα τὴν σαφειστάτην συνάμα καὶ σοφὴν ἀνάπτυξιν. Καὶ μόνον δὲ διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον τῆς ἀναλύσεως καὶ ἀναπτύξεως ἤθελα τὴν συστήσει ὡς διδακτικώτατον ἀνάγνωσμα εἰς τοὺς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐκτιμῶντας τὴν ἀληθινὴν παιδείαν καὶ ὄχι τὴν σκοπιζουσαν ἐπιδεικτικὴν ἢ καὶ καθαρῶς σοφιστικὴν μακρολογίαν — κακὸν τὸ ὁποῖον καὶ παρ' ἡμῖν ἔχει πολλὰς καὶ βαθεῖας ῥίζας.

Τρία μεγάλα θέματα πραγματεύεται ἡ μελέτη αὐτή, τὰ ὁποῖα ὄχι πρὸ πολλοῦ μὲ τελείαν πεποιθήσιν εἰς τὸ αὐτοτελές καὶ κατὰ πάντα σχεδὸν τρόπον τελειωτικὸν ἐξαγόμενόν των εἶχαν πραγματευθῆ δύο νεαροί, ἀλλὰ σπουδαῖοι ἐπιστήμονες Γερμανοί, ὁ Βεϊγανδ καὶ ὁ Σράδερ. Τὸ σύγγραμμά των περὶ τῶν πωρίνων γλυπτῶν τῆς Ἀκροπόλεως μὲ τὰ παμπληθῆ ἀπεικονίσματα καὶ τοὺς πλουσίους χρωματιστοὺς πίνακας ἐφάνη ὅτι ἐπροβίβαζε τὴν περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων μελέτην εἰς δυσπρόβλητον, ἂν ὄχι ἀνυπέρβλητον πλέον σημεῖον.

Ἄλλ' ἐδῶ ἀμειλίχως ἐφαρμόζει τὴν κριτικὴν του μάχιον ὁ Φουρτβαϊγκλερ, καὶ ἐνφ μετὰ τὴν χαρίεσσαν γλῶσσαν καὶ τὸν εὐγενικὸν τρόπον τοῦ καλοαναθρεμμένου ἐπιστήμονος ἀναγνωρίζει καὶ ἀποδέχεται πᾶν ὅτι ὠραῖον ἐσκέφθησαν καὶ εἶπαν οἱ δύο ἀντίπαλοι ἀρχαιολόγοι, εὗρισκει καὶ ἐκθέτει πάντα τὰ τρωτὰ καὶ ἐλατιωματικά τῆς ἀναπτύξεως των καὶ δίδει ἔπειτα αὐτὸς τὴν λύσιν εἰς τὰ γυμνά πλέον παρουσιαζόμενα ζητήματα.

Ἀνατολικὸν ἀέτωμα

Τὸ πρῶτον θέμα εἶνε ποῖαν σχέσιν πρὸς ἄλληλα ἔχουν καὶ πῶς πρέπει νὰ ἐξηγηθῶν τὰ δύο περιεργα συμπλέγματα τῆς δευτέρας αἰθούσης, τὸ τοῦ Τρισωμάτου τέρατος (!) ἢ Τυφῶνος λεγομένου καὶ τὸ τοῦ Ἡρακλέους, καταβάλλοντος τὸν Τρίτωνα ἢ σαφέστερον τὸν Πρωτέα. Τὸ δεύτερον εἶνε πῶς πρέπει νὰ συμπληρωθῶν αἱ δύο μορφαὶ τῆς πρώτης αἰθούσης, Ζεὺς καὶ Ἀθηνᾶ, εἰς ἀπαρτισμὸν τοῦ ἀετώματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκον, καὶ εἰς ποῖαν σχέσιν εὗρισκονται πρὸς αὐτὸ ἢ πρὸς ὁποιοδήποτε ἄλλο οἱ δύο μεγάλοι ὄψεις τῆς δευτέρας αἰθούσης. Τὸ τρίτον εἶνε ἂν καλῶς ἔγινε ἡ συμπλήρωσις τῆς Ἀθηνᾶς τῆς τρίτης αἰθούσης μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὴν γίγαντος καὶ πῶς ἐν γένει πρέπει ν' ἀναπαρασταθῆ τὸ ἀέτωμα τοῦτο τοῦ ἀρχαίου Ἐκατομπεδου τῆς Ἀθηνᾶς.

Ὅταν τις διεξέλθῃ τὰς ὀλίγας σελίδας τοῦ συγγραφέως, θὰ ἀπορήσῃ, πῶς τόσον ἀπλῆ καὶ προφανῆς λύσις δὲν ἦλθε εἰς τὸν νοῦν κανενὸς ἐκ τῶν προηγηθέντων τοῦ Φουρτβαϊγκλερ. Ἄλλ' αὐτὴ εἶνε πάντοτε ἡ ἰδιότης τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων: ν' ἀπορῆ κανεὶς πῶς ἄλλος οὐδεὶς πλὴν τοῦ ἐφευρετοῦ δὲν τὰς ἐσκέφθη. Ἄλλ' εὗρισκομεν καὶ τινα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ συγγραφέως, τὰ ὁποῖα μόνον μεγαλοφυῆς τις διάνοια ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ.

Τοιοῦτον εἶνε τὸ πρῶτον ἀντικείμενον, μὲ τὸ ὁποῖον ἀρχίζει τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ὁ Φουρτβαϊγκλερ. Ὁ καθεὶς βλέπει κοντὰ εἰς τὴν πρώτην ἀριστερόθεν κεφαλὴν τοῦ Τρισωμάτου δαίμονος (ὄχι βέβαια τέρατος) μέγα τεμάχιον πώρινον ὡς θραῦσμα ἐκ τινος μεγαλειτέρου ὄγκου καὶ ὅλοι οἱ ἀρχαιολόγοι ἠγωνίσθησαν νὰ ἐξηγήσωσιν αὐτό. Πράγματι δὲ μέχρι τούτου τοῦλάχιστον ἐπέτυχαν εἰς τὴν ἐξέτασίν των, ὥστε ν' ἀνακαλύψουν ὅτι βεβαίως ἐπ' αὐτοῦ παριστάνεται τεμάχιον ἱματίου προσώπου τινός.

Ἄλλ' ἀπ' ἐδῶ ἀρχίζουν ὅλοι αἱ παρεξηγήσεις καὶ οἱ ἀτοποὶ συνδυασμοὶ τῶν ἄλλων, ἐνφ μία ὀρθὴ ἐξήγησις τῶν παρατηρουμένων σημείων καὶ μία μεγαλοφυῆς πραγματικῶς, ἂν καὶ ἀπλοστατῆ ἐπίνοια τοῦ Φουρτβαϊγκλερ διαφωτίζει ἀμέσως μὲ θαυμάσιον τρόπον τὸ ζήτημα.

Τὸ τεμάχιον τοῦτο τοῦ ἱματίου δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Ἡρακλῆ δῆθεν, ὅστις μέλλον νὰ ἀγωνισθῆ πρὸς τὸν Τρίτωνα ἐκρέμασεν αὐτὸ ὀμοῦ μὲ τὴν φαρέτραν του ἀπὸ δένδρον. Τοῦτο εἶνε τὸ «πρῶτον ψεῦδος», ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔπειτα ἐξήχθησαν καὶ κατηρτίσθησαν εἰς σύστημα ἐπιστημονικὸν ὅλα τὰ σφαλερὰ συμπέρασματα τῶν πρώην ἀρχαιολόγων. Διότι οὗτοι, ἀφοῦ ἀπαξ ὑπέλαβον ὅτι τὸ κρεμάμενον δῆθεν ἱμάτιον δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλον τινός ἢ τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις καθ' ὅμοιον τρόπον ἐσυνείδησε νὰ κατέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς θηριώδεις ἀντιπάλους του, ἀμέσως ἔσπευσαν νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι βεβαίως ὁ Ἡρακλῆς οὗτος εἶνε αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις εἰς τὸ ἀντικρινὸν συμπλέγμα σφίγγει δυνατὰ εἰς τοὺς στιβαροὺς του βραχίονας τὸν Πρωτέα. Καὶ ἔτσι ἐδημιούργησαν τὸ φανταστικὸν ἀέτωμα μὲ τὸ Τρισωμάτον τέρας, τὸν Τυφῶνα δῆθεν δεξιόθεν καὶ τὸν Ἡρακλέα μὲ τὸν Τρίτωνα (Πρωτέα) ἀριστερόθεν, εἰς τὸ μέσον δὲ τὸ δένδρον μὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ κρεμάμενον ἱμάτιον καὶ τὴν φαρέτραν.

Ἄλλα δὲν ἀρκεῖ αὐτὰ. Διότι ἐκ λόγων λιθοσοικῶν οὕτως εἰπεῖν, ἀδύνατον εἶνε, λέγει ὁ Φουρτβαϊγκλερ, νὰ θεωρηθῆ ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὸν Τρίτωνα (Πρωτέα) ὡς ἀποτελῶν τὸ ἀριστερόν ἡμῖνον τοῦ ἀετώματος, εἰς τὸ ὁποῖον δεξιόθεν θέτουσιν τὸν Τυφῶνα. Καὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν οἱ ἀρχαιολόγοι ὅτι πρὸ δεκαπενταετίας καὶ ἐπέκεινα ἔλυσε Ἕλληνας ἀνὴρ, ὄχι ὅμως ἀρχαιολόγος, ἀλλ' ὁ ἀφανῆς καὶ ἀγνωσόμενος, δὲξὸς ὅμως παρατηρητῆς καὶ ἐμπειρογνώμων Παναγῆς Καλοῦδης. Ὁ ἀπλοῦς οὗτος, ἀλλὰ μὲ δευδέρχειαν φυσικὴν προικισμένος συγκολλητῆς τόσων καὶ τόσων ἀγαμάτων καὶ τοῦ Λέοντος τῆς Χαιρωνείας, παρατήρησε ὅτι τόσον διάφορος εἶνε ὁ πῶρος τοῦ Ἡρακλέους — Τρίτωνος ἀπὸ τὸν πῶρον τοῦ Τυφῶνος, ὥστε ἀδύνατον εἶνε τὰ δύο ταῦτα ἡμῖνον ἀετώματος νὰ ἀνήκουν εἰς ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ ἀέτωμα. Καὶ ὁ Φουρτβαϊγκλερ προσθέτει: τόσον διάφορα εἶνε τὰ μήκη ἐκατέρων καὶ τόσον διάφορον τὸ πάχος (ἢ προεξοχὴ) τῶν ἀναγλύφων τούτων, ὥστε εἶνε δεινὸν παρόραμα ἢ συνέ-

Ασπιδόχελωνα

νωσις αὐτῶν εἰς ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἀέτωμα.

Ἀπέναντι τοιούτων πειστικῶν καὶ προδήλων μάλιστα παρατηρήσεων δὲν μένει παρὰ νὰ καταθέσῃ ὁ ἀντίπαλος τὰ ὄπλα καὶ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ ἥμαρτον. Ὁ δὲ ἀναγνώστης τῶν σελίδων τοῦ Φουρτβαϊγκλερ δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἀπελπίσῃ δι' ὄλον τὸν καταβαλλόμενον κόπον ἀπὸ τόσον νοήμονας καὶ βαθεῖς ἐπιστήμονας, διὰ νὰ βλέπῃ πῶς μία μεγαλοφυΐα καθιστᾷ περικτητὴν τὴν ὑπαρξίν τῶσων εὐφυΐων. Ἡ μόνη παρηγορία ποῦ μένει εἰς ἡμᾶς εἶνε ὅτι, ἂν δὲν ἐξαντήσουν προηγουμένως πολλοὶ μωροὶ ὄλας τῶν τὰς δυνάμεις εἰς τὸν ἄβυτον ποταμόν, ὁ ἔξυπνος δὲν ἤμπορεῖ νὰ εὔρη τὸν μόνον ἀκίνδυνον πόρον. Καὶ τοῦ Φουρτβαϊγκλερ τὴν ὁδὸν ἔπρεπε νὰ ἐτοιμάσουν ἐπὶ εἰκοσαετίαν ἄλλα μικρότερα, ἀλλὰ ζητητικὰ καὶ δυνατὰ βεβαίως πνεύματα.

Ὁ συγγραφεὺς ὁμοῦς μὲ ὄλην τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀπάθειαν βλέπει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης του νίκης. Καὶ χωρὶς νὰ ἀλαλάξῃ ἀπὸ πρόωρον χαρᾶν, ἐξακολουθεῖ νὰ καταφέρῃ δεινὰ τὰ κτυπήματά του κατὰ τῶν ἀντιπάλων.

Νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτὸν βῆμα πρὸς βῆμα εἰς τὸν ἥρεμον κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καταπτοῦντα τοὺς θεατὰς τοῦτον ἀγῶνα; Τοῦτο θὰ ἐσημειώσῃ νὰ ἀναλύσωμεν ἓνα πρὸς ἓνα τὰ ἀλλεπάλληλα ἐπιχειρήματά του καὶ ὑπὸ μορφὴν ψιλαφητῆν, ἀπλῶς νὰ παρουσιάσωμεν αὐτὰ εἰς τὸν ἀναγνώστην. Τοῦτο ὁμοῦς θὰ ἦτο πολὺ μακρὸν καὶ περιττὸν διὰ μίαν γενικὴν ἐπισκόπῃσιν τοῦ πράγματος. Τὰ ἐξαγόμενα ἄλλως τοῦ συγγραφέως, ἀσθητὰ γινόμενα μὲ τὰς παρακειμένας καὶ εἰς τοῦτο τὸ κείμενον ἀπεικονίσεις, δύνανται νὰ βοηθήσουν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὸ νὰ ἐννοήσῃ τὰ πράγματα, χωρὶς νὰ κουρασθῇ, συμβαδίζων τὴν ἐπίπονον ἴσως ὁδὸν τῆς κρίσεως καὶ ἀναλύσεως τοῦ ἐρευνητοῦ.

Ἡ Ἀθηναῖα μεγαλοπρεπῶς ἐνθρονισμένη εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τοῦ ἀετώματος καὶ κοντὰ τῆς ἀριστερόθεν ὁ Ζεὺς ἐνθρονισμένος καὶ πρὸς αὐτὴν ἀποβλέπων, ἔπειτα ὁ οἰκουρὸς τῆς Ἀκροπόλεως ὄφρις, ὁ Ἐριχθόνιος δηλονότι ἀριστερόθεν τοῦ Διός, ὁ Ἐρμῆς δὲ ἐξ ἐτέρου δεξιόθεν

τῆς Ἀθηναῖας, τὴν κεφαλὴν πρὸς αὐτὴν στρέφων, ἀλλὰ μὲ τὸν ἀριστερόν βραχίονα, ἐξ οὗ κρέμεται τὸ δῆθεν τοῦ Ἡρακλέους ἱμάτιον (τοῦτο εἶνε τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν τεμάχιον παρὰ τὸν Τυφῶνα), καὶ δεξιόθεν αὐτοῦ τέλος τὸ Τρισώματον ὄχι τέρας, ὄχι Τυφῶν — ὄλα ἀνύπαρκα καὶ ἐντελῶς ἀσύστατα πράγματα — ἀλλὰ τιμημένους καλοθελητῆς, πρῶτος σεβαστὸς καὶ ἀγαπητὸς παμπάλαιος δαίμων τῆς Ἀττικῆς, γνήσιος τῆς Ἀττικῆς, οἱ Τριτοπάτορες λεγόμενοι θυρωροὶ καὶ φύλακες τῶν ἀνέμων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐθυσίαζον τὰ γένη, μόνον τῶν Ἀθηναίων τὰ γένη, καὶ ἤρχοντο «ὑπὲρ γενέσεως παίδων ὅταν γαμεῖν ἔμελλον» — ταῦτα εἶνε τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν ἓνα λαμπρότατον, γνησίως Ἀττικόν, καθ' ὄλα ποιητικὸν καὶ γεμάτον ἀπὸ θρησκευτικῆν εὐλαβειαν τῶν παμπάλαιων Ἀθηναίων, ἀέτωμα τοῦ παλαιότερου προπαιστρατείου ναοῦ τῆς Ἀθηναῖας.

Πόσον οὐσιωδῶς καὶ καθ' ὄλας τὰς λεπτομερείας ἡ ἐξηγήσις αὐτῆ διαφέρει ἀπὸ τὰς προηγουμένας καὶ πόσον βαθειὰ μὲ αὐτὴν εἰσχωρεῖ ἡ καλλιτεχνικὴ ἐκτίμησις τῶν ἀντικειμένων καὶ ἡ κατανόησις τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τῶν παλαιότερων Ἀθηναίων! Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καταλίπτον καὶ κατασυντριβόνται αἱ πραγματικῶς ἀσυγχώρητοι σιραβαὶ παρατηρήσεις καὶ οἱ μέχρι φαιδρότητος σφαλεροὶ χαρακτηρισμοὶ τῶν παραστάσεων. Οὕτε τέρας οὔτε ἀποτρόπαιος τύφῶν εἶνε ὁ μελίχιος καὶ μὲ τὴν ὄλας διόλου ἀρχαίῃν ἰλαρότητα τοῦ προσώπου πρῶτατος φαινόμενος τρισώματος δαίμων. Δὲν ἔρχεται ἀπὸ τοὺς ἀέρας φορικτὸς καὶ φοβερός διὰ νὰ ἐπιτεθῇ δῆθεν κατὰ τοῦ δῆθεν ἀγῶνα περὶ ζωῆς ἢ θανάτου ἀγωνιζόμενον μὲ τὸν Τρίτωνα — Πρωτεύα Ἡρακλέους, ἀλλ' ὡς ὁ πατήρ, πρωτογενέστατος ἀγαθὸς θεὸς τῶν εὐσεβῶν Ἀθηναίων, παραστεκόμενος μὲ τὴν προστάτιδα Παλλάδα τῆς Ἀκροπόλεως, μὲ τὸν πατέρα Δία, τὸν πιστὸν ἄγγελον αὐτοῦ Ἐρμῆν καὶ τὸν γηγενῆ Ἐριχθόνιον εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ ἱερωτάτου σεμνώματος τῆς Ἀκροπόλεως.

Καὶ ὁ Ἡρακλῆς; Ὁ Ἡρακλῆς δὲν καταπαλαίει τὸν Τρίτωνα, ἀλλὰ σφιγγεῖ αὐτὸν στερεῶς

εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς του βραχίονας, διὰ νὰ τὸν ἐξαναγκάσῃ νὰ φανερώσῃ τὰ μυστικά του, αὐτὸς ὁ πάνσοφος «ἄλιος γέρον». Μήπως δὲν εἶνε εἰς τὸν καθένα ἀρχαιολόγον γνωστὸν τὸ διήγημα τοῦ Ὀμήρου περὶ Μενελάου καὶ τοῦ Πρωτεύου; Κομψότατα καὶ χαριέστατα λέγει ὁ Φουρτβαϊγκλερ ὅτι ἂν φοβερόν τέρας, ὡς νέος ἐπικινδυνότερος ἐχθρός, ὁ Τυφῶν, ἐπήρχετο «ἀπὸ τοὺς ἀέρας» κατὰ τοῦ Ἡρακλέους, ἐνῶ αὐτὸς εἶχεν ἤδη μέγαν ἀγῶνα πρὸς ἄλλον ἐχθρόν (!), τὸν Τρίτωνα, τότε τί τοῦ ἔμεινε νὰ πράξῃ; Τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ πνίξῃ τοῦτον διὰ νὰ τὰ βάλῃ πλέον μὲ ἐκεῖνον. Τί χυδαία ὁμοῦς ἰδέα καλλιτεχνικῆ καὶ τί παράλογος θρησκευτικῆ παραστάσις θὰ ἐγεννᾶτο ἀπὸ ἓνα τοιοῦτον σύμπλεγμα, κανενὸς ἀρχαιολόγου δὲν ἤλθε εἰς τὸν νοῦν νὰ σκεφθῇ.

Ὅτι δὲ τὸ δεξιὸν ἦμισον τοῦ ἀετώματος, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀριστερόν εἶνε ὁ Ἡρακλῆς μὲ τὸν Τρίτωνα, ἀποτελεῖ ὁ ἐνυδρὸς ὄφρις, ἐξηγεῖται καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω εὐκόλως καὶ ἐκ τῶν διαστάσεων καὶ τοῦ ἐξέχοντος ὕψους τοῦ ἀναγλύφου. Τὰ δύο ἡμίση συμφωνοῦν τελείως τὸ ἓνα πρὸς τὸ ἄλλο κατὰ τὰ μέτρα καὶ πρὸς τοὺς κατὰ τὸ ποῖον τοῦ πάρου. Ὁ ἐνυδρὸς δὲ καὶ οὐχὶ χθόνιος, ὅπως εἶνε ὁ τὸν Ἐριχθόνιον παριστάνων, ὄφρις εἶνε αὐτὸς οὗτος πάλιν ὁ εἰς πῆρ καὶ λέοντα καὶ τὰ πάντα μεταβαλλόμενος ἄλιος γέρον.

Τοιοῦτοτρόπως ἀμφιβολία δὲν ἀπομένει οὐδ' ἡ ἐλαχίστη περὶ τῆς μόνης ὁρθῆς τεχνικῆς ἀναστροφῆσεως τῶν δύο ἀετωμάτων καὶ τῆς θρησκευτικῆς αὐτῶν σημασίας. Οἱ σοβαροὶ καὶ εὐλαβεῖς σύγχρονοι τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Ἐπιμενίδου Ἀθηναῖοι, οἱ φίλοι τῶν Μαραθωνομάχων, οἱ ἀδιάφθοροι ἐντελῶς ἀπὸ τῆς ἀθλίας δημοκρατίας τὴν κακὴν ἀνατροφὴν, οἱ πιστεύοντες εὐλαβῶς καὶ ἐκ βάθους ψυχῆς εὐλαβειῶς εἰς τοὺς θεοὺς τῶν, αὐτοὶ εἶνε ποῦ ἀνέστησαν τὰ σεπτὰ ταῦτα εἰκονίσματα εἰς τὴν θεάν των. Εἰσερχόμενοι ἐξ ἀνατολῶν εἰς τὸν ναὸν αὐτῆς, ἐχαιρέτιζον ἐπάνω τὴν μεγάλην των πολιοῦχον, παρακαθημένην μὲ ὄλην τὴν με-

γαλειότητα κοντὰ εἰς τὸν πατέρα Δία καὶ παρεδρευομένην ἀπὸ τοὺς πρωτογόνους θεοὺς, γεμάτους ἀπὸ μυστήριον καὶ εὐλογίαν διὰ τὴν χώραν Τριτοπατρῆς καὶ τὸν Ἐριχθόνιον. Ἐπάνω πάλιν εἰς τὴν δυτικὴν τοῦ ναοῦ ἀποψιν ἐπτόλιζε τὸ μέτωπον αὐτοῦ ὁ μὲ τὴν Ἀττικὴν στενῶς συνδεδεμένος Ἡρακλῆς, εἰς ἓνα σοβαρόν, θεῖον ἐπεισόδιον τῆς γεμάτης ἀγῶνας ζωῆς του, ἐνῶ ζητεῖ ν' ἀποσπάσῃ τὰ μυστήρια τοῦ πολυκυμάντου ἀδήλου του μέλλοντος ἀπὸ τὸν πάνσοπον γέροντα τῆς θαλάσσης. Ἄς σεβασθοῦμε καὶ ἄς σταθοῦμε μὲ εὐλαβὴ κατανύξιν ἐμπρὸς εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον κατένυγε τὰς εὐλαβεῖς ψυχὰς τοῦ παλαιοῦ μεγάλου λαοῦ τῶν Ἀθηναίων!

Καὶ ἡ μαρμαρίνη Ἀθηναῖα μὲ τοὺς γίγαντας τῆς τρίτης Αἰδοῦσης εὐρίσκει διὰ τοῦ Φουρτβαϊγκλερ τὴν μόνην ὁρθὴν τῆς θέσιν εἰς τὴν ἀναστροφῆσιν τοῦ ἀετώματος, τὸ ὁποῖον ἐξ ἀνατολῶν ἐπτόλιζε τὸν δεύτερον παλαιὸν ναὸν τῆς Παλλάδος, τὸν ἐπὶ Πεισιστρατιδῶν. Καὶ ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς μὲ ἀκαταμάχητον ἐπιχειρήματα διαλύει τὴν πλάνην, περὶ πέρα τὰ προσκόμματα καὶ θέτει τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των. Ἡ Ἀθηναῖα δὲν κρατεῖ πλέον ἀπὸ τὸν λόφον τῆς περικεφαλαίας τὸν γίγαντα, ἀλλὰ τὸν διαπερᾷ μὲ τὸ δόρυ· αὐτὸς δὲ ὁ γίγας δὲν κεῖται ὑποκάτω αὐτῆς, ἀλλ' ἀρκετὰ ὀπισθόδηποτε μακρότερα δεξιόθεν. Ἀπὸ δὲ τὸν ἀριστερόν βραχίονα τῆς θεᾶς κρέμεται ἡ αἰγίς. — Οἱ δύο ὁμοῦς ναοί, τοὺς ὁποίους ὁ Δαϊρπεφελδ καὶ ὁ Βεϊγανδ μετὰ τοῦ Σράδερ ἀνήγειραν ἐκ τῶν λευφάνων των εἰς τέλεια οἰκοδομήματα, ἀποκοῦν τώρα τέλειον καὶ τὸν κάλλιστον προσωπογραφικὸν στολισμὸν των. Μία θαυμασία ἐργασία τῆς περικελεῦς νεωτέρας ἐπιστήμης εἶναι τοιοῦτοτρόπως συντελεσμένη ἐκεῖ ἐπάνω εἰς τὰ σεπτὰ λείψανα τῆς Ἀκροπόλεως· καὶ μία στήλη μὲ χρυσὰ γράμματα ἤμποροῦσε ἴσως πλέον νὰ δεχθῇ τὰ ὀνόματα τῶν δημιουργῶν τῆς τούτων, ἀπὸ τὸν πρῶτον πρωτεργάτην σκαπανέα ἕως τὸν τελευταῖον βαθύν τῆς ἐρευνητῆν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ΖΩΗΣ ΟΝΕΙΡΟΝ

Εἰς τὸν Ζῆν Μορταῖς

Κάθομαι μονάχος, στὸν ἔρημο βράχο, κοντὰ στὴ θάλασσα. Ὁρες καὶ ὄρες κάθομαι καὶ κυττάζω Ὁ ἥλιος βασιλεύει μέσα σὲ μιὰ ἡσυχία, νεκρὴ θάλασσα, χωρὶς ἕνα κυματάκι, χωρὶς ἕναν ἀφρὸ στὸ περιγιάλι. Ὁλη ἡ φύσις, οὐρανός, βουνά, θάλασσα καὶ σύννεφα φαίνονται σὰν νὰ πεθαίνουν γιὰ πάντα καὶ φαίνονται τόσο εὐχαριστημένα πῶς πεθαίνουν. Ἀσπροί, θαμποὶ ἀτμοὶ ἀρχίζουν νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, νὰ σκεπάζουν τὰ κίνητα νερά καὶ νὰ σαβανώνουν τὰ μακρυνὰ νησάκια. Ὅλα τὰ πράγματα τριγύρω προσπαθοῦνε νὰ πάρουν μιὰ βαθειὰν ἀναπνοὴ καὶ δὲν μποροῦνε. Τότε κ' ἐγὼ νοιώθω πῶς κἀτι τι μοῦ βαραίνει τὸ στήθος, ἀνασηκώνομαι, ἀναστενάζω μὲ κόπο καὶ ὅλη ἡ πλάσις ἀναστενάζει μαζί μου μὲ ἀγωνία. Ὁ ἀέρας ὅμως εἶνε βαρὺς καὶ ὁ οὐρανὸς ὅλο κατεβαίνει χαμηλότερα, σὰν νὰ θέλῃ νὰ μᾶς πλακώσῃ. Προσπαθῶ νὰ σηκωθῶ, νὰ φύγω μακρινὰ, νὰ ζητήσω κάπου ἄλλου μιὰ πνοὴ ἀέρος, μιὰν αἴρα, ἕνα ἐλαφρότατο φύσημα, μὰ τὰ πόδια μου εἶνε βαρεὰ σὰν μολύβι. Καὶ μένω ἐκεῖ στὴ θέσι μου, μὲ τὴν ἀπόφρασι νὰ πεθάνω μαζί μὲ ὅλη τὴν πλάσι τοῦ ψυχομαχάει γύρω μου.

Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω, ἀρχίζει νὰ φεύγῃ καὶ νὰ πετᾷ ὁ νοῦς μου. Ὁλη μου ἡ ζωὴ περνᾷ μπροστ' ἐντὸς τὰ μάτια μου σὰν ἀστραπή, ὅπως λένε πῶς περνᾷ στὴς τελευταῖες στιγμὲς τῶν πνιγμένων. Ἐνα σωρὸν πράγματα παράξενα, ἀπὸ τὰ πιὸ μεγάλα, ὡς τὰ πιὸ τιποτένια, πράγματα τοῦ τάχως ξεχάσει γιὰ πάντα, τοποθεσίες, πρόσωπα, πολιτείες, θάλασσες, ζῶα, χαρὲς καὶ λύπες, προσευχὲς εὐλαβητικὲς καὶ μυστικὰ ντροπιασμένα, ὅλα σὰν πανόραμα παράξενο, ἀδιάφορο καὶ ξένο. Περνοῦν τόσο γρήγορα μπροστὰ μου ὅλ' αὐτὰ, ποῦ δὲν προφθάνω νὰ τὸ καταλάβω, τόσο γρήγορα σὰν νὰ τρέχω μέσα σ' ἕνα φανταστικὸ, δαίμονισμένο σιδηρόδρομο καὶ νὰ περνᾷ ὅλη μου ἡ ζωὴ ἀπόξω ἀπὸ τὰ παράθυρα.

Τί εἶνε μιὰ ζωὴ ἀνθρώπου, νὰ τὴν ἰδῇ κανένας ἔτσι γρήγορα νὰ περνᾷ μπροστὰ του καὶ νὰ χάνεται! Γελῶ μοναχὸς μου μὲ τὸν ἑαυτὸ καὶ μὲ τὸν κόσμον. Καὶ ὕστερα σκοτάδι, σὰν νὰ εἶχε κλείσει τὸ πανόραμα, σὰν νὰ εἶχε σταμα-

τήσει ὁ σιδηρόδρομος σ' ἕναν ἔρημο σταθμὸ, μιὰ πεδιάδα ξερὴ καὶ ἀπέραντη, χωρὶς ἕνα πράγμα ποῦ νὰ ζῆ καὶ νὰ κουνιέται ἀπάνω της, χωρὶς ἕναν ἦχο, μιὰ πνοή, ἕνα σάλεμα. Κἀτι σὰ θάνατος ἢ κἀτι σὰν πρόσημο ἀπ' τὴ ζωὴ.

Μὰ ἔξαφνα κἀτι τι ἀρχίζει πάλι, πολὺ σκοτεινὰ καὶ πολὺ θαμπὰ, νὰ σαλεύῃ μέσα στὴ νεκρὴ ἔρημία. Μιὰ ζωὴ ἀρχίζει πάλι, καὶ ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶνε δική μου. Χωρὶς ἄλλο δὲν ἦτανε πλάνη ἢ ὄνειρο. Ἦμουν ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἔβλεπα τὸν ἑαυτὸ μου, ἔβλεπα πρόσωπα καὶ πράγματα καὶ περιστατικά, γνώριμα καὶ δικὰ μου, μακρυνὰ ὅμως, πολὺ μακρυνὰ. Καὶ μοῦ φαινότανε παράξενο πῶς ἔτυχε, τόσα πράγματα, μιὰ ζωὴ δλόκληρη, νὰ τάχως ξεχασμένα καὶ νὰχουν σβύσει ἐντελῶς ἀπ' τὸ μυαλό μου.

Δὲν εἶνε αὐτὸ τὸ ἐργαστήρι τοῦ πατέρα μου; Βέβαια αὐτὸ εἶνε ὅλο κ' ὅλο, ἀπαράλλακτο. Ὁ πατέρας μου ἦτανε γλύπτης. Ἐπλάτε τὸν πηλὸ μ' ἐπιδέξια χέρια καὶ σκάλιζε τὸ μάρμαρο, προσηλωμένος μερόνυχτα ἀπάνω του μὲ δύο μεγάλα, ζωηρὰ μάτια, γεμάτα φῶς. Τὸ ἐργαστήρι μας ἦτανε μέσα σ' ἕνα ἄλσος, κρυμμένο κάτω ἀπὸ παχειὰ δένδρα. Τὸ φῶς ἐμπαινε μέσα, ἀπὸ ἕνα μεγάλο παράθυρο, καὶ φυσοῦσε μιὰ ψυχὴ στὰ μισοτελειωμένα ἀγάλματα, στημένα δλόρθα, δλοτρόγυρα καὶ ζέστανε τὰ γυμνὰ σώματα τῶν γυναικῶν, ποῦ ἐστέκοντο σὲ θεῖες στάσεις μπροστὰ στὸν πατέρα μου, κ' ἐκεῖνος ζύμωνε τὸν μαλακὸ πηλὸ μέσα στὰ χέρια του καὶ τὸν ἐπλάθε σὲ ζωντανὰ σχήματα.

Νομίζω πῶς εἶνε αὐτὴ ἡ ὥρα. Ἐγὼ καθόμουν καὶ κοντὰ του καὶ τὸν βοηθοῦσα, ἔλυονα τὸ κόκκινο, μαλακὸ χῶμα κ' ἔπειτα ἔβραχα τὰ μεγάλα πανιά, ποῦ σκεπάζαν τὰ προπλάσματα, καὶ τὰ ξανάβαζα μὲ προσοχὴ ἀπάνω στὰ πηλῖνα πλάσματα, μέσα στὴ σκιά. Εἶχα μάθει νὰ περπατῶ σιγὰ καὶ νὰ μὴ βγάξω λέξι ἀπ' τὸ στόμα, ἀπὸ ἕνα σεβασμὸ δειλὸ καὶ ἅγιο, γιὰ τὸ ἔργο τοῦ πατέρα μου. Κί' αὐτὸς δὲ μιλοῦσε ὅλη τὴν ἡμέρα, οὔτε οἱ γυμνὲς γυναῖκες ποῦ ἐστέκοντο μπροστὰ του, μὲ τὰ κάτασπρα σώματα καὶ τὴς θεϊκὲς στάσεις, οὔτε αὐτὲς μιλοῦσαν. Δὲν ἀκούγτανε ἄλλο παρὰ τὸ ζύμωμα τοῦ πηλοῦ μὲς

στὰ χέρια τοῦ πατέρα μου καὶ τὸ ψιθύρισμα τῶν φύλλων ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ ἄλσους, ποῦ ἔφθανε ἀπὸ τὰ νοιχτὰ παράθυρα, μαζί μὲ τὴ μισροδιὰ τῶν ἀνθισμένων δένδρων. Ὁ πατέρας μου μόνον περπατοῦσε ἀπάνω κάτω, πλησίαζε τὰ γυμνὰ σώματα τῶν γυναικῶν μὲ σεβασμὸ, διόρθωνε τὸ χτένισμα τους μὲ ἀπαλὰ κινήματα, μετακινοῦσε ἐλαφρὰ τὰ μέλη τους, καὶ τὰ ζωντανὰ ἐκεῖνα σώματα, μέσα στὰ δάκτιλά του, ἐνόμιζες πῶς ξαναπλάθονταν καὶ διπλωμορφοῦσαν σὰν νὰ μὴν ἦσαν ἀψυχὸς πηλὸς καὶ σὰν νὰ τοὺς φυσοῦσε μέσα τους μιὰ θεϊκὴ πνοή.

Ἐγὼ καθόμουνα ζωηρὸς σὲ μιὰ γωνία καὶ κύτταζα ὄρες καὶ ὄρες ὡς ποῦ θάμπωναν τὰ μάτια μου. Τότε σηκωνόμουν πάλι ἐλαφρὰ-ἐλαφρὰ καὶ πῆγαινα στὸ μεγάλο παράθυρο. Μακρυνὰ ἐφάνταζαν ψηλὰ καὶ γιγάντια, σὰ θεοκτίστὰ, μὲ τὰ μεγάλα στερεὰ ἀγκωνάρια, τὰ τεῖχη τῆς πλῆξης, κ' ἀπάνω στὴς ἐπάλλξεις περπατοῦσαν μὲ σιγανὰ βήματα οἱ στρατιῶτες καὶ ἀστραφταν αἱ ἀσπίδες τους μέσα στὸν ἥλιο. Πέρα, μέσα στὸ πράσινο βᾶθος τοῦ ἄλσους, χαμένους μέσα στὰ δένδρα, ἀσπρίζαν οἱ ψηλὲς κολῶνες τοῦ γαοῦ, καὶ σπιθοβολοῦσαν ἀπὸ μακρυνὰ τὰ ὄρατα χρυσώματα τῶν ἀετωμάτων καὶ ξεχώριζαν τὰ δλόχρωνα κοντάρια καὶ οἱ ἀστραφτερὲς ἀσπίδες ἀπὸ τὴς φοβερὲς σκηνὲς τῶν πολέμων, ποῦ ἦσαν ἰσορρομημένες μέσα στὰ μεγάλα ἀετώματα. Καὶ γύρω, περίγυρα ἡ θάλασσα ἢ μεγάλη, μὲ τὸ πέρασμα τῶν ψηλῶν, κἀμαρωμένων πλοίων, ποῦ ἀνεβοκατέβαζαν σὰν μεγάλες φτερούγες τῆς τριπλῆς σειρῆς τῶν ὄρατων κορυφῶν. Ἐπειτα ὁ ἥλιος ἀφοῦ ἔστειλε τὰ τελευταῖα του φιλιά στὰ μάρμαρα τῶν ναῶν καὶ στὴς πρασινάδες τῶν δένδρων, ἐπλάγιαζε μέσα στὴ θάλασσα σκεπασμένος μὲ μιὰ χρυσοπύρφουρη χλαμύδα. Τότε τὸ ἐργαστήρι μας ἐσκοτείνιαζε, τὰ γυμνὰ σώματα τῶν γυναικῶν ἀρχίζαν νὰνατριχιάζουν καὶ ὁ πατέρας μου ἀφινε τὸν πηλὸ ἀπὸ τὰ χέρια μ' ἕνα βαθὺν ἀναστεναγμὸ. Οἱ γυναῖκες, μὲ τὸν ἀέρα τῶν ὄρατων ἀλόγων, ποῦ τὰ κρατεῖ μιὰ ὥρα σκαλωμένα καὶ ἀκίνητα τὸ χαλινάρι, σὲ μιὰ δριμυτικὴ ἀκίνησια, πηδοῦσαν κάτω ἀπὸ τὰ μαρμαρένια βᾶθρα κ' ἐγίνοντο μέσα στὸ ἄλσος. Τότε ὁ πατέρας μου μ' ἔπαινε ἀπὸ τὸ χεῖρ καὶ κατεβαίναμε κάτω πρὸς τὰ τεῖχη. Περνούσαμε ἀπὸ μιὰ πύλη μὲ μεγάλα καὶ πλατεῖα σκαλοπάτια καὶ κατεβαίναμε κάτω πρὸς τοὺς βράχους, ποῦ τοὺς φιλοῦσε τὸ βραδυνὸ κῦμα. Ἐκεῖ κάτω στὸ περιγιάλι ὁ πατέρας μου μάζευε τὰ μι-

κρὰ ὄρατα κοχύλια, ποῦ κρύβανε μέσα τους τὰ ὄρατα χρώματα τῆς πορφύρας, κ' ἐγὼ μέσα στὴς σχισμάδες τῶν βράχων ἔκοβα τὴς σπᾶνιες, μοναχικὲς ἀγριοβιολέττες, στολίδι τῆς ἀλμυρῆς μοναξιάς, καὶ στολίζα τὰ μακρυνὰ ξανθὰ μου μαλλιά.

Τὸ πρῶτο μεταξένιο χνουδι εἶχε ἀρχίσει νὰ στολίζῃ τὸ πρόσωπό μου, καὶ οἱ πρῶτες ἀσημένιες τρίχες νὰ χαράζοντο μέσα στὰ πυκνὰ μαλλιά τοῦ πατέρα μου. Ἡ ὄρατα μελαχροινὴ κόρη ποῦ ἀνέβαινε στὸ μαρμαρένιο βᾶθρο, ἀντικρὺ στὸ στιλπνὸ μάρμαρο, ποῦ ὁ πατέρας μου εἶχε κλείσει μέσα του τὴν ψυχὴ τῆς, πλάθοντας ἀπὸ μιὰ θνητὴ μιὰν ἀθάνατη, ἐχάιδενε μὲ τὰ μακρυνὰ τῆς δάκτυλα τὰ πυκνὰ μου μαλλιά καὶ εἶχε γιὰ μένα ἕνα θεῖο χαμόγελο, ἕνα χαμόγελο ποῦ σὲ μιὰ τέτοια στιγμή τῶ κλεψε ἢ σμίλη τοῦ πατέρα μου καὶ τὸ ἀπιδῶσε στὰ μαρμαρένια χεῖλη. Κ' ἐγὼ, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω, ἀγάπησα τὸ ἀγαλμα τῆς θεᾶς.

Μίᾳ ἡμέρα ἦλθαν πολλοὶ ἄνθρωποι στὸ ἐργαστήρι μας. Τὰ βήματα καὶ τὰ κινήματά τους μέσα στὸν ἥσυχον τόπον ἐφαίνοντο σὰν νὰ προσβάλλουν τὴν ἱερότητα τοῦ ἀσύλου, ὅπου σπάνια φθάνανε τὰ βήματα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ὄρατα μελαχροινὴ κόρη δὲν εἶχε ξαναφανῆ ἀπὸ τὸ περασμένο βράδυ, ποῦ μὲ τὴν ἀδελφῆς τῆς εἶχε χαθῆ μέσα στὴς σκιὲς τοῦ ἄλσους. Τὸ ἀγαλμα τῆς θεᾶς χαμογελοῦσε ὅμως ἀκόμα, χαμογελοῦσε πάντα τὸ χαμογελάσμα τῆς. Οἱ ἄνθρωποι τότε στήσανε κάτω, σὰν ἕνα κρεβάτι, πλεγμένο ἀπὸ μεγάλα, στερεὰ κλαδιά, σκεπασμένα μὲ μαλακά, πλούσια ὑφάσματα. Κατέβασαν μ' εὐλάβεια τὸ ἀγαλμα ἀπὸ τὸ μαρμαρένιο βᾶθρο, τὸ ξάπλωσαν μὲ προσοχὴ ἀπάνω στὴ μαλθακὴ κλίνη, καὶ μὲ σιγανὰ, ἐπίσημα βήματα, τὸ σήκωσαν μὲ τὰ στερεὰ τους χέρια καὶ βγήκανε ἀπ' τὸ ἐργαστήρι. Ὁ πατέρας μου ἀκολούθησε μὲ βουρκομένα μάτια τὴ συνοδία, ποῦ χάθηκε μέσα στὰ δένδρα, κ' ἔπειτα ἔπερε σὰ νεκρὸ σῶμα, ἐπάνω σ' ἕνα σαμνί, κ' ἔμεινε γιὰ πολλὴ ὥρα ἀκίνητος, μὲ τὸ πρόσωπο κρυμμένο μέσα στὰ χέρια του. Ἐγὼ ἐνοιώθα μιὰ βροχὴ ἀπὸ δάκρυα νὰ τρέχῃ μέσα στὴν ψυχὴ μου καὶ νὰ πλημμυρίζῃ ὅλη μου τὴν ὑπάρξι, μὰ τὰ μάτια μου ἦσαν στεγνά, ἕνα δάκρυο δὲν ξεχειλίει ἀπὸ τὰ ματόκλαδά μου. Ἡ θεὰ μᾶς εἶχε ἀφίσει. Κ' ἐμέναμε οἱ δύο ἀκίνητοι ἀνάμεσα στὰ μεγάλα ἀκατέργαστα κομμάτια τῶν μαρμάρων καὶ στὴς κόκκινες ζύμες τοῦ πηλοῦ.

Τότε ο πατέρας μου σηκώθηκε, μου έχαιδε τα μακρυνά μου ξανθά μαλλιά και σιγά-σιγά πήραμε τον δρόμο των τειχών. Κατεβήκαμε κάτω στο περιγιάλι και καθίσαμε σ' ένα βράχο. Ούτε ο πατέρας μου μάζεψε κοχύλια εκείνη την ημέρα, ούτε εγώ στόλισα με αγριοβιολέττες τα μαλλιά μου.

... Πέρασε καιρός από τότε και οι μέρες ήμια πίσω απ' την Άλλη, άλλαξαν πολλά πράγματα στη ζωή μου. Ένα πρωί μια βοή από μακρινούς ήχους σαλπικών, από φωνές ανθρώπων, ποδοβολητά λόγων, κυλισματα τροχών και παιάνες πολεμικούς μās ξύπνησε. Ένας αγγελιοφόρος, λαχανιασμένος από τον δρόμο, πέρασε σαν αστραπή, μπροστά στο έργο στηρι, μέσα σ' ένα σύννεφο σκόνη. Ένας λόγος πέταξε απ' τα χείλη του. Ο έχθρος είχε φανή.

Ανεβήκαμε άπάνω στο λόφο. Σάν ένα απέραντο κοπάδι από γλάρους σκέπαζε τη θάλασσα, μακρυνά στον ορίζοντα. Ούριος άνεμος έσπρωχνε τα έχθρικά πλοία προς το περιγιάλι μας. Από τα βάθη του κόλπου τα δικά μας πλοία, σαν ένα σώμα, σε μια στριμωγμένη γραμμή, έστεκαν ακίνητα, κολλημένα άπάνω στο νερό, σαν ένα τείχος στερεό, που έφραζε τον γαλαξιο κόλπο και πρόσμενε περήφρα το μεγάλο χτύπημα. Άπάνω στα τείχη ασπρολογούσε ένα πλήθος πολυκίνητο, με αστραπές μετάρων και χλαμύδων άνεμισματα. Άρματα, βαρεία φορτωμένα, περνούσαν άργοκίνητα δύο-δύο άπάνω στα τείχη. Και σα χίλια παραπόταμα, που κατέβαιναν άφρισμένα από την πόλιν και χύνοντο προς τα βαρεία θεμέλια των τειχών και των πύργων, κυλούσαν γοργά, άτελείωτα τάρματωμένα πλήθη. Μια άνατριχίλα πέρασε γύρω μας. Κατεβήκαμε με βία τον λόφο. Ο πατέρας μου φόρεσε την άρματοσιά του, άρπαξε την άσπίδα με το ζερβί του χέρι, κ' έγω τον άκολουθήσα. Ποτέ το γλυκό κρασί της Κύπρου δεν με είχε μεθύσει, σαν αυτή τη στιγμή. Σε λίγο βρεθήκαμε άπάνω στα τείχη.

Άποσταμένος καθίσα να ξανασάνω άπάνω σ' ένα λιθάρι. Η άνατολή άρχισε να ροδίξει. Η μακρινή θάλασσα φάνταζε σκεπασμένη με τριαντάφυλλα, και το περιγιάλι ήταν γεμάτο από λευκά κρίνα. Το θυμάρι, πατημένο απ' το ποδοβολητό των στρατιωτών, γέμιζε με βάλσαμα τον άερα, κ' από τους περιγύρα λόφους οι κορυδαλοί, με μίαν ώραιαν όρμη ξεπετούσαν

προς τον γαλαξιο αιθέρα, κ' από ψηλά έφθανε, μεθυμένο από το φώς, το τρελλό τους κελάδημα.

Τα μάτια μου τότε έπεσαν μακρυνά προς το ιερό το άλσος. Άνάμεσα στις πρασινάδες άσπρολογούσαν γλυκοφιλημένες απ' το αυγινό φώς, οι λιγερές κολώνες. Η ψυχή μου πέταξε προς τον ώραίο ναό, και νόμισα πως άνάμεσα απ' τα πυκνά δένδρα ξεχώρισα το γυμνό σώμα της θεάς, που μου χαμογελούσε. Χαμογελούσε μέσα στο θείο φώς, στεφανωμένη με κισσούς και τριαντάφυλλα. Τα τριαντάφυλλα μαδούσαν μαραμένα άπάνω στα πένθιμα φύλλα του κισσού. Ησαν τα τελευταία τριαντάφυλλα που της είχα φέρει. Άπό τον καιρό, που μās άφρισε ή θεά, κάθε αυγή της έφερα καινούργια στεφάνια και κάθε βράδυ καινούργια ρόδα. Πολ-λές νύχτες ξενύχτισα κάτω από το άγαλμά της, άγκαλιάζοντας με μυστικές προσευχές τα θεία της πόδια, και ή αυγή μ' έβρισκε πάντα χλωμό μέσα στο σιωπηλό το άλσος. Τώρα με τάραζε το άγριο ποδοβολητό των λόγων και το βιαστικό κύλισμα των τροχών, κάτω απ' τα τείχη. Και θυμήθηκα πως κάτω από της σκοτεινές περιπλοκάδες είχα περπατήσει άπάνω στη βουβή χλόη, σφίγγοντας άπάνω μου ένα θερμό, λευκότατο σώμα. Ηταν ή λιγερή ίέρεια, σα νεόβλαστος κλώνος. Είχε πονέσει της άγρυπνίας και της προσευχής μου και μια νύχτα φάνηκε σα σκυά μέσα στις σκιές, και ήλθε κοντά μου και μου χάιδεψε τα μαλλιά μου. Έμοιαζε τόσο με τη μαρμαρένια θεά, και είχε τόσο το ίδιο χαμόγελο άπάνω στα χείλη της, που πίστεψα πως το κοίτο μάραρο είχε ζωντανέψει και κατέβηκε απ' το ψηλό του βάθρο. Και κάθε νύχτα κατέβαινε, και κάθε νύχτα περπατούσαμε κάτω από της σκοτεινές περιπλοκάδες.

Και τώρα πρέπει γα πεδάνω άπάνω σ' άγρια τείχη. Το μαύρο σκοτάδι θα σκεπάσει τα βλέφαρά μου, και το αίμα μου θα τρέξει απ' την πληγή του κονταριού και θα βάψη τη γή τη διψασμένη. Και δεν θα στεφανώσω πια την ώραία θεά με τριαντάφυλλα και δεν θα στολίξω πια τα μαλλιά μου με της άγριοβιολέττες των βράχων. Για τα ξανθά μου μαλλιά στέφανα θα πλέκω, στο άγριο λιβάδι, από πικρούς άσφοδέλους. Και είνε τόσοσιν ώραίο το φώς του-ρανού και τόσο γλυκός ο ξανθός Ηλιος, και το άεράκι που άναδύει της άνεμώνες του άγρου και της άκρογιαλιάς τα κρίνα, φιλεί τόσο γλυκά το μέτωπό μου. Και πέρα στο σκοτεινό άλσος, χαμογελάει ή ώραία θεά, στεφανωμένη

με ρόδα... Ο θείον φώς, ποιός νόμος προ-σάξει να σ' αλλάξω με το μαύρο σκοτάδι;

Σηκώθηκα, σαν ξυπνημένος, από κακόν όνειρο, άρπαξα από το χώμα την άσπίδα και το κοντάρι, πέρασα γρήγορα άνάμεσα από τώπλισμένο πλήθος και ύστερα άρχισα να τρέχω, σαν τον άνεμο, σαν νάφερα μακρυνά κάποιο μήνυμα. Όλοι παραμέριζαν με βία κ' εύλάβεια μπροστά μου. Ποτέ άγγελος που φέρνει πικρόν ή χαρούμενο μήνυμα στη μακρινή λαχτάρα των γυναικών και των ανηλίγων, που πίσω τους άφρισαν οι πολεμιστάδες, δεν έβαλε παρόμοια φτερά σ' άνήσυχια πόδια του. Ο άερας μ' έφερε κ' έγω έσσερα πίσω μου τον άερα. Άπό μακρυνά αντίκρυσα το ιερό το άλσος. Νέα όρμη μου φτέρωσε τα πόδια. Και σαν έφθασα μέσα στα πρώτα σκιερά δένδρα, στάθηκα νάνασάνω. Η ζωή μου χαμογελούσε περιγύρα με χίλια μάγια. Πέταξα τότε την άσπίδα και το κοντάρι και τάρκρυσα μέσα στους πυκνούς θάμνους. Άπό μακρυνά μ' έφθανε και με κυνηγούσε ή χλαλοή των ανδρών και τα ποδοβολητά των λόγων. Έχώθηκα βαθύτερα μέσα στα δένδρα, βρήκα το ήσυχο μονοπάτι, κάτω απ' της πυκνές περιπλοκάδες, και με ήσυχο άνάλαφο βήμα προχώρησα προς της λευκές κολώνες. Κλειστή ήτον ή πύλη του ώραίου ναού, μανταλωμένες οι θύρες και καμιά φωνή δεν άποκρίθηκε στην προσευχή μου. Μόνον ο άερας έβούιζε μέσα στις ψηλές βαλανιδιές και το φύσημά του ήταν άγριο και τρομερό, σαν να μ' έδιωχνε μακρυνά απ' τον ιερόν τόπο. Τα γόνάτά μου λύθησαν τότε κ' έπεσα κάτω σα νεκρός, άπάνω στα πυκνά χόρτα.

Ένας ύπνος βαρύς μου σφάλησε τα βλέφαρα και όταν ξύπνησα ο λαμπρός ήλιος κατέβαινε προς το μακρινό κύμα. Άκουσα τότε γρήγορα βήματα να ταραίζουν την ήσυχία του άλσους και άνάμεσα από τα πυκνά δένδρα είδα δύο νέους

πολεμιστάδες που προχωρούσαν με άγρια λόγια. Στα χέρια τους κάτι άστραφτε απ' της τελευταίες άκτίνες του Ηλίου. Ηταν ή άσπίδα μου. Όταν μ' αντίκρυσαν κάτω στο χορτάρι σταθήκαμε μπροστά μου, με κύτταξαν με την άσχη του ματιού τους και μου πέταξαν με καταφρόνια την άσπίδα μου. Έγω έκρυψα το πρόσωπό μου με τα χέρια μου. Τότε ένοιωσα ένα σίδερο να μου σχίξει το στήθος και είδα το πράσινο χορτάρι κοκκινισμένο απ' το αίμα μου. Μες ταυτιά μου κάτι τι έβούιζε σαν άνεμος και μέσα στο άτελείωτο βουητό σφύριζαν βρισιές και κατάρες.

Έπειτα ή μαύρη νύχτα κάθισε στα βλέφαρά μου.

Βρίσκομαι άκόμα κοντά στη θάλασσα, άπάνω στον έρημο βράχο. Και νύχτωσε. Νύχτωσε βαθεία και δεν το κατάλαβα. Η πουλία γέρνει στο βασίλειμά της. Η καταχνιά σκορπισθηκε, ο άνεμος μανίζει άπάνω στη θάλασσα και τα κύματα, κάτασπρα, άφρισμένα άτια, φυσώντας άχνούς απ' τα ρουθούνια, με τα χαλιναρία στα δόντια, πηδούν και τρέχουν καταποδιαστά μ' άνεμισμένες χήτες, νάνεβούνε στους βράχους. Και πάλι γκρεμίζονται μες στη θάλασσα. Είμαι ζωντανός τάχα, για είμαι κάποιο φάντασμα της μοναξιάς, που ή κατάρα των θεών με άνέβασε απ' της κρυφώνες των νεκρών και του σκοταδιού της πύλης μέσα στη νύχτα; Και φεύγω, φεύγω με τρομάρα μακρυνά από τον βράχο και που τρέχω δεν ξέρω. Ζητώ ένα χαμόγελο της μαρμαρένιας θεάς. Και δεν τον βρίσκω πουθενά. Και σα φθάνω μέσα στα δάση, ή άνεμος σφυρίζει και γελάει μαζί μου, και σα φθάνω στη θάλασσα, τάρφρισμένα κύματα σπάζουνε στους βράχους άπάνω και γελούνε με άγρια, κολασμένα γέλια.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΑΠΟ ΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ» *

Γ. — ΤΟ «ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΗΣ ΚΟΥΓΚΕΣΤΑΣ»

Τὸ ὑπὸ τῶν Βιλλαρδουίνων ἰδρυθὲν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὴν γ. ἐκ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μορέως ὑπῆρξε τὸ λαμπρότερον καὶ σπουδαιότερον διοργανωμένον ἐκ τῶν πολυαριθμῶν κρατιδίων, τὰ ὁποῖα οἱ ἱππῶται τῆς Δύσεως ἱδρυσαν ἐν ἑλληνικαῖς χώραις μετὰ τὴν κατακράτησιν τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας, τὴν ἐπακολούθησαν εἰς τὴν δ' ἰστορία. Σπανίως ἀναφέρει ἡ ἱστορία κατακτήσιν, ἢ ὁποῖα μετὰ τὴν σύνεσιν διεξήχθη καὶ τὸσον εἰρηνικῶς προσηρμόσθη πρὸς τὸν ὑποταχθέντα λαόν, ὅπως ἡ κατάκτησις ἐν Μορέᾳ τῶν ἀξέστων, ἀλλὰ γενναιοφύχων ἱπποτῶν τῆς γαλλικῆς Καμπανίας καὶ Βουργουνδίας. Ἡ χώρα ἦτο ἤδη πρόσφορος νὰ δεχθῆ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα, διότι ἐκ τῆς ἀναρχίας, ἢ ὁποῖα ἐβασίλευεν ἐν αὐτῇ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Βυζαντινῆς κυριαρχίας, προέκυψαν ἤδη ἑλληνες τοπαρχαί, οἱ ὁποῖοι ἔζων ἐν τῷ Μορέᾳ βίον ὅμοιον μετὰ τοὺς φεουδάρχας τῆς Δύσεως. Ὅτε δὲ ἦλθον οἱ ξένοι κατακτηταί, οἱ κάτοικοι ἐκδόλως ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς αὐτοὺς, ἀφοῦ μάλιστα ὑποσχέθησαν οὗτοι δι' ὄρκου, ὅτι θὰ τηρήσουν τὸν τόπον τὰ συνήθεια, τὸν νόμον καὶ τὴν πίστιν τῶν Ῥωμαίων.

Καὶ ἀληθῶς μετὰ σεβασμοῦ διεφύλαξαν οἱ Γάλλοι βαρῶνοι τὰς προνομίας τῶν Πελοποννησίων. Ἐν ἐπισήμῳ βιβλίῳ κατέγραψαν τοὺς νόμους, τὰ συνήθεια καὶ τὰς ἐλευθερίας τοῦ τόπου, τὴν φεουδαλικὴν διανομὴν τῆς χώρας, τὴν ὑποχρέωσιν πρὸς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τοῦ φεούδου, καὶ καθόλου πάν ζήτημα σχετικόν μετὰ τὴν κατάκτησιν καὶ διοίκησιν τοῦ πριγκιπάτου. Ὁ πριγκιπὸς δὲν ἠδύνατο αὐταρχικῶς νὰ κυβερνᾷ, ὥφειλε νὰ συμβουλευέται τοὺς περὶ αὐτὸν (prendre conseil des hommes du pays) τὰ δὲ φεουδαλικά ζητήματα ἐλύοντο εἰς τὰς κούρτας τοῦ πριγκιπῶτος ἢσαν δὲ κούρται, συνάθροισις τῶν βαρῶνων, μὲν μὲν κούρτη συνάθροισις τῶν περὶ τὸν ἡγεμόνα, μεγάλη δὲ ἢ δυνατὴ κούρτη σύνοδος ὄλων τῶν βαρῶνων, ὄλου τοῦ πριγκιπάτου διότι τὸ πριγκιπάτον τοῦ Μορέως ἦτο τὸσον ἰσχυρὸν ὥστε δὲν περιορίζετο εἰς μόνην τὴν Πελοπόννησον, ἀλλ' ὁ πριγκιπὸς εἶχεν ὑποτελεῖς καὶ τὸν Μέγαν Κύρην τῶν Ἀθηνῶν, τὸν δοῦκα

τῆς Δωδεκανήσου ἢ Νάξου, τοὺς ἀδελφούς τοῦ Εὐφρίπου (τῆς Εὐβοίας) καὶ τὸν μαρκεσίον τῆς Μπονδενίτσας.

Ἐν τῷ ἐπισήμῳ βιβλίῳ, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο, φαίνεται, «Βιβλίον τῆς Κουγκέστας» ἦτοι «Βιβλίον τῆς Κατακτήσεως», κατεγράφησαν οἱ ἀγῶνες τῶν Φράγκων ἱπποτῶν πρὸς κατάκτησιν τῆς χώρας καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἰδρυθέντα «κάστρα καὶ δυναμάρια» πρὸς διατήρησιν αὐτῆς. Ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου φαίνεται ἀπέρρυσαν τρία περιεργότατα Χρονικά μεταξὺ τῶν τόσον περιέργων χρονικῶν τοῦ μεσαιῶνος, τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Χρονικὰ τοῦ Μορέως». Συνήθως λέγοντες «Χρονικὸν τοῦ Μορέως» ἐννοοῦμεν τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον περιεσώθη μέχρις ἡμῶν εἰς πολιτικούς ἦτοι δεκαπεντασουλάβους στίχους, καὶ τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη πολλάκις ὑπὸ τοῦ Buchon ἄλλ' ὀφείλομεν νὰ ἐννοοῦμεν καὶ τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἀραγωνικὴν παραλλαγὴν τοῦ Χρονικοῦ διότι ἔχει καὶ τοῦτο τὸ ἐξαιρετικὸν τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως, οὗ κατέχουμεν αὐτὸ εἰς πολλὰς παραλλαγάς, εἰς πολλὰ κείμενα διαφόρων γλωσσῶν.

Τὸ ἑλληνικὸν Χρονικὸν τοῦ Μορέως, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ὀνομασθῆ καὶ σιχηρόν, — διότι αἱ ἄλλαι, αἱ ἀλλόγλωσσοι παραλλαγῆ εἰναι γραμμέναι εἰς λόγον πεζόν, — ἀνεκάλυψεν πρῶτος ὁ διάσημος Γάλλος μεσαιωνοδίτης Buchon, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ πρῶτος σπουδαῖος ἐρευνητὴς τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὸν μέγαν ἀλλὰ παλαιὸν Δουκάγγιον, τὸν «παιτέρα» τῆς φραγκοβυζαντινῆς ἱστορίας. Ὁ Buchon ἐξέδωκε τὸ Χρονικὸν κατὰ πρῶτον τὸ 1825 ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ἀξία σημειώσεως πρὸ πάντων εἶναι ἡ ἔκδοσις τοῦ 1840 ἐν τοῖς Chroniques étrangères διὰ τὰς πολλὰς ἱστορικὰς σημειώσεις, καὶ ἡ τοῦ 1845 ἐν ταῖς Recherches Historiques, ἡ ὁποῖα κυρίως ἦτο ἐν χρήσει ἕως τώρα εἰς τὰς ἱστορικὰς μελέτας περὶ τοῦ λατινοκρατηθέντος Μορέως¹. Σήμερον ὅμως ἔχομεν ὡς βᾶσιν τῶν ἐργασιῶν μας καλὴν φιλολογικὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀμερικανοῦ λογίου John Schmitt, ὁ ὁποῖος τὸ 1904 μετὰ ἐργασίαν πολλῶν ἐτῶν ἐδημοσίευσεν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ Χρονικοῦ ἐν τῇ σειρά τῶν Βυζαντινῶν κειμένων, τὰ ὁποῖα ἐκδίδονται ὑπὸ

¹ Recherches historiques sur la principauté française de Morée et ses hautes baronnies. τ. Β'. Βιβλίον τῆς Κουγκέστας, ἐν Παρισίοις 1845.

τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ διασώμου Ἄγγλου βυζαντινολόγου J. Burgy¹.

Ἡ γαλλικὴ καὶ ἀραγωνικὴ παραλλαγὴ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως εἶναι εἰς λόγον πεζόν καὶ τὴν μὲν πρώτην ἀνεκάλυψε καὶ ἐδημοσίευσεν πάλιν ὁ Buchon², τὴν δὲ δευτέραν ὁ Γάλλος Ἀλφρέδος Morel-Fatio³. Σπουδαῖον ζήτημα ὑπάρχει, ποῖα ἐκ τῶν δύο κυρίων παραλλαγῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ, ποῖα εἶναι τὸ πρωτότυπον πιθανότερον φαίνεται, ὅτι καὶ αἱ δύο προέρχονται ἀπὸ ἐν ἐπισημον βιβλίον, εἰς τὸ ὁποῖον κατεγράφησαν τὰ χρονικά τῆς κατακτήσεως, καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἐλέγγοτο «Βιβλίον τῆς Κουγκέστας». Ἡ δὲ ἀραγωνικὴ παραλλαγὴ πηγὰς ἔχει καὶ τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν κείμενον, καὶ ἄλλας ἀκόμη χρονογραφίας, ἐκ τῶν ὁποίων μερικαὶ μας εἶναι ἀγνωστοί.

Κατὰ τὰς μελέτας περὶ τῆς φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι ὀφείλει νὰ μεταχειρίζεται κανεὶς καὶ τὰς τρεῖς συγχρόνως παραλλαγὰς διότι οὐ μόνον διαφωτίζουν καὶ συμπληροῦν ἢ μία τὴν ἄλλην, ἀλλὰ καὶ συνεχίζει τὴν ἀφήγησιν τῆς ἀρχαιοτέρας ἢ νεωτέρας ἐξ αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως τὸ μὲν ἑλληνικὸν Χρονικὸν τοῦ Μορέως περαίνει τὴν ἀφήγησιν τοῦ 1292, τὸ δὲ Γαλλικὸν ἐξακολουθεῖ μέχρι τοῦ 1304, καὶ τὸ Ἀραγωνικὸν μέχρι τοῦ 1377 ὅσα δηλαδὴ ἐξ αὐτῶν ἐγράφησαν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους διηγούνται γεγονότα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀγνωστα εἰς τὰ παλαιότερα γραφέντα Χρονικά⁴.

Αἱ τρεῖς αὗται παραλλαγῆ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως, αἱ γραμμέναι εἰς διαφορετικὰς γλώσσας, ἡ ἑλληνικὴ, ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἀραγωνικὴ, ὅταν μελετῶνται καὶ αἱ τρεῖς ὁμοῦ συγκρι-

¹ The Chronicle of Morea. Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως A history in political verse, relating the establishment of feudalism in Greece by the Franks in the thirteenth century. Ἐν Λονδίῳ 1904.

² Recherches historiques τ. Α' Le livre de la Conquête de la principauté de la Morée, ἐν Παρισίοις 1845.

³ Libro de los fechos et conquistas del principado de la Morea, ἐν Γενεύῃ 1885.

⁴ Ἐχομεν καὶ ἰταλικὴν παράφρασιν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως, ἡ ὁποῖα προσέρχεται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον. Ὁ δὲ Χρονογράφος, λαϊκὸν ἱστορικὸν ἀνάγνωσμα πολὺ ἀγαπητὸν εἰς τὸν λαόν μας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, περιλαμβάνει περιλήψιν εἰς τὸ πεζὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πάλιν Χρονικοῦ — Περὶ πάντων τῶν εἰδικῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἐγείρουσι τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως ἐν ὅλαις ταῖς παραλλαγῆς αὐτῶν, παραπέμπει εἰς τὴν προσεχῶς δημοσιευομένην μακρὰν πραγματείαν μου, Τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως, συμβολαὶ εἰς τὴν φραγκοβυζαντινὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν, ἡ ὁποῖα ἐκτυπῶνται εἰς τὸ προσεχὲς τεύχος (δ' τοῦ 5' τόμου) τοῦ Δελτίου τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος.

τικῶς, εἶναι πηγὰς ἀστείρευτοι περιέργων καὶ ὄλων ἀγνώστων εἰδήσεων περὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τοῦ φεουδαλικοῦ Μορέως. Δὲν μᾶς διηγούνται τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως μόνον τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας, μόνον πολεμικὰ γεγονότα, μᾶς διηγούνται καὶ τὴν φεουδαλικὴν διοργανώσιν τῆς κατακτηθείσης χώρας, μᾶς διηγούνται ἀκόμη περιέργα ἐπεισόδια τοῦ ἱπποτικοῦ βίου, τὰς ἐριδας μεταξὺ τῶν βαρῶνων κατακτητῶν, τοὺς ἐρωτας καὶ τὰς ψυχαγωγίας καὶ τὰ κινήσιν αὐτῶν ἀνὰ τὰς κοιλάδας καὶ τὰ ὄρη τοῦ Μορέως. Ῥίπτουν λαμπρὰς ἀκτίνας, εἰς τὰ μεσαιωνικὰ σκοτὴ τῆς Πελοποννήσου, καὶ φωτίζουν μίαν ἀπὸ τὰς πλέον παραδόξους καὶ πλέον γοητευτικὰς περιόδους τῆς μεσοχρονίου ἡμῶν ἱστορίας. Εἶναι δὲ τὰ ἐπεισόδια ταῦτα τοῦ φεουδαλικοῦ βίου τοῦ Μορέως ἀγνωστα, θαυμάσια εἰς σπάνια βιβλία, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει ὁ καθεὶς εἰς τὰς χεῖρας του καὶ διὰ τοῦτο θ' ἀφηγηθῶμεν μερικὰ εἰς τοὺς φίλους τῶν «Παναθηναίων» καὶ τῆς μεσαιωνικῆς μας ἱστορίας.

Διότι ἀνάγκη νὰ γνωστοῦν εἰς κύκλον εὐρύτερον τ' ἀγνωστα ταῦτα Χρονικά τοῦ Μορέως μᾶς μανθάνουν τὴν μεγάλην δύναμιν καὶ ζωτικότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ μᾶς δεκνύουν πῶς μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐξοικειώνονται οἱ ξένοι κατακτηταὶ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν βίον θὰ ἐξελληνίζοντο καὶ οἱ Φράγκοι βρωῶνοι ἐὰν ἔμνον περισσότερον καιρὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα: «Ἴσως θὰ ὑπῆρχε σήμερον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔλεγεν ὁ μέγας Γαλάτης διδάσκαλος Gaston Paris, μέγα θαλάσσιον κράτος, ἀντίστοιχον τοῦ ἀγγλικοῦ θὰ συνέβαινε κατὰ παρόμοιον μετὰ τὸ συμβᾶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν νορμανδικὴν κατάκτησιν οἱ Ἰθαγενεῖς θ' ἀπερρόφον τοὺς κατακτητὰς καὶ τὸ μέγα τοῦτο θαλάσσιον κράτος τῆς Ἀνατολῆς θὰ ἦτο ἀκραίφως ἑλληνικόν»!

Δ. — ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ ΚΑΙ Ο ΦΑΟΥΣΤ ΤΟΥ ΓΚΑΙΤΕ

Αἱ μεσαιωνικαὶ χρονογραφίαι καὶ τὰ μεσαιωνικὰ λογοτεχνικά ἔργα, ὅπως τὰ γαλλικὰ μυθιστορήματα περὶ τῆς Στρογγυλῆς Τραπέζης καὶ τοῦ Βρετανικοῦ κύκλου, κατέχουσι μέσην τινὰ θέσιν μεταξὺ τῆς ἀκραίφους δημώδους ἦτοι κατὰ φύσιν λογοτεχνίας τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀτομικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων. Ἡ δημώδης, ἢ κατὰ φύσιν λογοτεχνία, πρὸς γένεσιν τῆς ὁποίας ἐργάσθησαν οὐκ ἄτομα μεμονωμένα, ἀλλὰ γεκαὶ ὁλόκληροι, ἢ littérature impersonnelle,

* «Παναθηναίκα», 15 Νοεμβρίου 1905.

κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν λογοτεχνίαν, τὴν ὀρισμένου ἀτόμου, τὴν *littérature personnelle*, συνετέλεσεν εἰς τὴν σύστασιν χρονογραφικῶν καὶ λογοτεχνικῶν μεσαιωνικῶν ἔργων, ὅπως ταῦτα ἔ' ἀνάπαλιν ἐπέδρασαν ἐνίοτε ἐπὶ τὴν μόρφωσιν παραδόσεων καὶ παραμυθιῶν τοῦ λαοῦ. Ἀναφέρονται μόνον ἐν παραδείγματι μεσαιωνικά τινὰ χρονικά, τὰ *Gesta Romanorum*, ἐγέννησαν τὰς περὶ τῆς τιμῆς γυναικὸς καὶ τῆς Γενοβέφας δημοτικὰς παραδόσεις, ὅπως πάλιν ἐκ μεσαιωνικῶν χρονικῶν ἐνεπνεύσθη τὰ πλείστα τῶν δραμάτων τοῦ ὁ Σαίξπηρ.

Πλουσιωτάτην καὶ πρωτότυπον λογοτεχνικὴν καὶ ποιητικὴν ὕλην δύναται τις νὰ εὕρῃ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην χρονογραφίαν εἰς τὰ *Χρονικά τοῦ Μορέως* τὰ περιεργότατα ἐπισόδια, τὰ ὅποια μετὰ χάριτος διηγούνται τὰ χρονικά ταῦτα, καὶ τὰ ὅποια ἔχουσιν ὑπόθεσιν τὸν φεουδαλικὸν μοραϊτικὸν βίον τῆς 17. ἔκ., αἱ λεπτομέρειαι περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν Φράγκων βαρῶνων καὶ τῶν μεγάλων κυράδων τοῦ Μορέως, ἡ πρωτοφανὴς ἐν τῇ ἱστορίᾳ συνταύτισις καὶ εἰρηνικὴ συμβίωσις δύο διαφόρων κατὰ τὰ ἔθιμα καὶ νόμιμα λαῶν, — πάντα ταῦτα προσμένουσιν μεγάλον τινὰ καλλιτέχνην ὅπως ἐμφύσησιν ζωὴν εἰς αὐτά. Ἀπὸ τὰ περιεργὰ καὶ ἄγνωστα ἐπιεσόδια τῶν *Χρονικῶν τοῦ Μορέως* θὰ ἐκλέξω μερικά, τὰ ὅποια θὰ συνυψάνω χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Παναθηναίων» ἐξ ὧν τῶν παραλλαγῶν τοῦ *Χρονικοῦ*, χωρὶς λογοτεχνικὰς ἀξιώσεις, ἀλλὰ μετὰ τὴν προῆσιν νὰ ἐξαίρω ἐκάστοτε πᾶν ὅ,τι χρησιμεύει πρὸς παραστάσιν καὶ κατανόησιν καὶ τοῦ ἀξιολόγου μεσαιωνικοῦ λογοτεχνήματός μας καὶ τῆς τόσον πολυμιγοῦς καὶ πολυταραχῶν φεουδαλικῆς κοινωνίας τοῦ Μορέως.

Ὁ ἡμέτερος Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, τοῦ ὁποῦ ἡ πολυμερὴς φιλολογικὴ δράσις οὐδὲν ἔδαφος ἀφῆκεν ἀκαλλιέργητον, διέγνωσε τὴν ἀξίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ *Χρονικοῦ τοῦ Μορέως* ὡς λογοτεχνικῆς πηγῆς, καὶ ὡς ὑπόθεσιν τοῦ διηγήματός του «*Ἀθθέντης τοῦ Μορέως*»¹ ἔλαβεν ἐπιεσόδιον ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ χρονογράφου. Τὸ μεσαιωνικὸν μας τοῦτο ἱστορικὸν ἔπος περιγράφει μετὰ χαριέστατον τρόπον πῶς Σαμπλέττης, ὁ πρῶτος κατακτητὴς τοῦ Μορέως, ἔστειλεν ἐκ Γαλλίας τὸν ἐξάδελφόν του Ροβέρτον, καὶ πῶς οὗτος περιεπλανήθη ἀπὸ κάστρου εἰς κάστρον τῆς Πελοποννήσου

¹ Ἀπαντᾷ τὰ φιλολογικά, ἐν Ἀθήναις, 1876, τ. Η', σ. 1. 263. Τὸ διήγημα τοῦ Ραγκαβῆ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «Πανδώρα», τ. Α' (1850-1851) σ. 145 κέξ.

διὰ νὰ εὕρῃ τὸν τοποτηρητὴν Βιλλαρδουῖνον καὶ τοῦ ζητήσῃ τὴν αὐθεντίαν τοῦ τόπου. Τὸ διήγημα τοῦ Ραγκαβῆ μετέφρασεν ὁ Ad. Ellissen, προσθέσας καὶ ἐπεξηγηματικὰς σημειώσεις¹. Δὲν κρίνω ἐνταῦθα τὸ ἔργον τοῦ ἡμετέρου λογοτέχνη, καὶ δὲν ἐξετάζω κατὰ πόσον τοῦ ἐνεφύσησεν τὸ πνεῦμα τοῦ φεουδαλικοῦ βίου τοῦ Μορέως· τοῦτο μόνον παρατηρῶ, ὅτι τὸ λογοτεχνικὸν τοῦ Ραγκαβῆ ἔγγραφο καὶ αὐτὸ μετὰ τὴν ἐμπνευσιν τῆς φιλοπατρίας, ἡ ὁποία εἶναι κοινὸς χαρακτήρ ὄλων τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων τῆς προγενεστέρως φιλολογικῆς γενεᾶς².

Σπουδαιότερον εἶναι νὰ γνωσθῇ, ὅτι πιθανῶς ἐνέπνευσε τὸ *Χρονικὸν τοῦ Μορέως* τὸν μεγαλειότερον ποιητὴν τῶν τελευταίων χρόνων, τὸν Γκαίτε, καὶ ὅτι οὗτος, ὅτε συνέγραψεν τὴν *Ἑλένην*, ἡ ὁποία εἶναι τὸ β' μέρος τοῦ *Φάουστ*, ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἡμετέρου χρονογράφου συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἀντιπαραστάσεως, καὶ τῆς συνενώσεως τέλος, δύο διαφόρων κόσμων, τῶν κατακτητῶν τοῦ βορρᾶ ἐρχομένων ἀπὸ τὴν «κιμμερικὴν νύκτα» εἰς τὴν χώραν τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ φωτός, τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ *Ἑλένη*, μετὰ τὴν ὁποίαν συμπληρώνεται ὁ *Φάουστ*, εἶναι κατ' ἔξοχὴν συμβολικὸν καὶ ἀλληγορικὸν ποίημα, ἐμπνευσθὲν ἐκ τῆς ἰδέας τῆς ἐνώσεως τοῦ κλασικισμοῦ καὶ τοῦ ὁμμαντισμοῦ, τοὺς ὁποίους ἀντιπροσωπεύουν ὁ *Φάουστ* καὶ ἡ *Ἑλένη*. Ἀλλ' ὁ *Φάουστ* οὗτος εἶναι Βιλλαρδουῖνος, πρίγκιψ τοῦ Μορέως, ὁ ὁποῖος ἦλθεν ἀπὸ τοὺς βορείους τόπους εἰς τὴν ὠραίαν χερσόνησον, καὶ διάγει βίον εὐτυχῆ μέσα εἰς τὸ κάστρον τοῦ ἐπάνω εἰς τὸ «βουνόπλαγον» τοῦ Ταυγέτου, περιτοχιμισμένος ἀπὸ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ βα-

¹ Analekten der mittel-und neugriechischen Literatur, τ. Β' μέρος β' «*Der Fürst von Morea, historische Novelle aus dem Anfange des 13tes Jahr.*». Τὸ διήγημα μετεφράσθη καὶ γαλλιστί, βλ. ἱ. Ρωμανοῦ, *Γραμματὸς Ζώρης*, ἐν Κερκύρα 1870, σ. 20, σημ. 1. Περὶ τοῦ ἐπιεσοδίου τοῦ Ροβέρτου θὰ εἰπωμεν καὶ εἰς ἀκόλουθον ἄρθρον.

² Ὁ Ρωμανὸς (ἐνθα ἄν.) ἐπαινεῖ τὸ ἔργον, ὡς «ὠραίων ἐθνικὸν διήγημα». Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀντίληψις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅτι παντὸς λογοτεχνήματος τὸ πρῶτον ἦτο ἐθνικὸς σκοπός. Πόσον οἱ τοιοῦτοι «πατριωτικοὶ διηγήματα» ἀποξενώνουν τὸ διήγημα τοῦ Ραγκαβῆ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆν μεσαιωνικὴν βλ. Ellissen, ἐνθ. ἄν. σ. XXXIV κέξ. πρὸς. Tozer, *The Franks in the Peloponnese*, σ. 29 σημ. 3 (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς *Journal for Hellenic Studies*, 1883). — Ὁ ἐπιφανὴς μεσαιωνοδίφης Κάρολος Χόφφ μνημονεύει τὸ διήγημα καὶ ὑπόσχεται, ὅτι θὰ κάμῃ ἐκτενῆ λόγον ἐν τῇ μακρῇ του. *ἱστορίᾳ τῆς φραγκικῆς Ἑλλάδος*, τῆν ὁποίαν ἐξόσκει ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ γράψῃ (*Griechische Geschichte*, ἐν τῇ Ἑγκυκλοπαίδειᾳ τοῦ Ersch καὶ Gruber, τ. 85ος, σ. 211, σημ. 28).

ρώνους. Ὁ Σμίθ, ὁ ὁποῖος ἐσχάτως ἐδημοσίευσεν ὠραίαν ἐκδοσιν τοῦ Ἑλλ. *Χρονικοῦ τοῦ Μορέως*, εὕρισται ἐν τῷ δράματι τοῦ Γκαίτε πολλοὺς ὑπαινιγμοὺς εἰς τὰς διηγήσεις τῆς περιέργου ἡμῶν μεσαιωνικῆς χρονογραφίας, ἡ ὁποία τοιοῦτοτρόπως ἔρχεται εἰς σχέσιν μετὰ τὴν πανευρωπαϊκὴν λογοτεχνίαν¹.

Ἀπὸ τῆς ἐνάρεξος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὁ Γκαίτε μετ' ἐνδιαφέροντος παρακολουθεῖ τὴν Ἑλλάδα σπουδαίων τῆν γεωγραφίαν καὶ τὴν δημοτὴν λογοτεχνίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τὸ 1823 δημοσιεύονται μεταφράσεις αὐτοῦ νεοελληνικῶν ἡπειρωτικῶν ᾠμάτων. Αὐτὸν ἐγγώριζεν ὁ Γκαίτε τὰ ἑλληνικά καὶ ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὸ Ἑλλ. *Χρονικὸν τοῦ Μορέως* ἀλλὰ, ὅτι ἔγραψε τὴν *Ἑλένην*, δὲν εἶχε γίνεαι οὐδεμίαν ἑλληνικὴν ἐκδοσιν τοῦ *Χρονικοῦ*, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἑλληνιστὶ τὸ 1845, καθ' ὃν χρόνον ὁ Γκαίτε εἶχεν ἤδη ἀποθάνει ἠδύνατο μόνον νὰ ἔχῃ ὁ μέγας οὗτος ποιητὴς ἀνὰ χεῖρας τὴν ἐκδοσιν τοῦ 1825, τὴν ὁποία ἐδημοσίευσεν ὁ Buchon ἐν γαλλικῇ μεταφράσει. Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βαϊμάρης, τῆς πόλεως τοῦ Γκαίτε, δὲν σώζεται κανὲν ἀντίτυπον τῆς ἐν γαλλικῇ μεταφράσει ἐκδόσεως ταύτης τοῦ Buchon· ἀλλ' ἴσως ἔξωθεν νὰ ἐδανείσθη αὐτὴν ὁ Γκαίτε ἢ καὶ νὰ ἔλαβε δι' ἀλληλογραφίας περίληψιν τοῦ *Χρονικοῦ τοῦ Μορέως*².

Ὁ Γκαίτε φαντάζεται μίαν ἡγεμονίαν Πελοποννησιακῆν, τὴν ὁποίαν κυβερνᾷ εἰς φεουδαλικὸς ἡγεμῶν. Ὁ *Φάουστ* εἶναι ἡγεμῶν τῆς κατακτηθείσης χώρας, τῆς Πελοποννήσου, περιτοχιμίζεται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ὑπηκόους του, καὶ ἐνθυμίζει ἐναργῶς τοὺς πρίγκιπας τοῦ οἴκου τῶν Βιλλαρδουῖνων καὶ ἰδίως τὸν Γουλιέλμον Βιλλαρδουῖνον, τὸν μεγαλόψυχον πρίγκιπα τῆς Ἀχαΐας, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ τὸ *Χρονικὸν τοῦ Μορέως* ἰδιαιτέρως δεικνύει προτίμησιν. Ὁ *Φάουστ* Βιλλαρδουῖνος, ὡς ἀληθινὸς φεουδαρχὴς τοῦ βορρᾶ, περιμένει τὴν φαιδρᾶν Ἑλένην ἐπάνω εἰς τὸ ἀφῆρον (ὄχυρον) κάστρον του, τὸ ὁποῖον ἔκτισεν εἰς τὸν Μυστράν:

«Τόσα χρόνια, λέγει ὁ Φορκύας εἰς τὴν Ἑλένην, ἔμεινεν ἔρημη ἡ ὄρεινὴ κοιλὰς, ὅπου ἀνα-

¹ Schmitt, *The Chronicle of Morea*, σελ. LVIII-LXVI. — Τοῦ αὐτοῦ, *Die Chronik von Morea als eine Quelle zum Faust*, ἐν Λειψία, 1904 (ἐν τοῖς *Hochschul-Vorträge*, τευχ. 31ον καὶ 30ον).

² Ὁ Pniower, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μακρῶν ἡσχολήθη μετὰ τὸν Γκαίτε, ἔγραψεν ἐπίκρισιν τῆς γνώμης τοῦ Σμίθ, καὶ δὲν παραδέχεται σχέσιν τοῦ *Φάουστ* καὶ τοῦ *Χρονικοῦ* ὁ Γκαίτε ἤξευρεν ἐξ ἄλλων χρονογραφῶν τοῦ μεσαιωνοῦ τὰς ἐκστρατείας τῶν Φράγκων εἰς τὴν Ἀνατολίην βλ. ἁδ. Ἀδαμαντίου, *Τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως*.

βαίνει ὑψηλὰ πρὸς βορρᾶν τῆς Σπάρτης καὶ ὀπίσω τῆς ἔχει τὸν Ταυγέτον, ὅπου, σὺν φαιδρῶν θυσίαιον κυλᾷ κάτω ὁ Εὐρώτας, κ' ἔρχεται ὑστερα, μέσα στὴν κοιλάδα μας καὶ μέσα στὰ καλῶμα, νὰ θρέψῃ τοὺς κύκλους μας. Ἐκεῖ κάτω, ὀπίσω ἀπὸ τὴν ὄρεινὴν κοιλάδα, μία φυλὴ ῥιφοκίνδυνος ἐγκατεστάθη, ὅπου ἐβγήκεν ἀπὸ τὴν κιμμερικὴν νύκτα. Ἐκεῖ ἓνα κάστρον ὄχυρον ὑψώθη, καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἡ φυλὴ αὐτὴ ποδοπατᾷ, ὅπως τῆς ἀρέσει, τὴν χώραν καὶ τοὺς κατοίκους...

Ἑλένη. — Ἐχουν κανένα ἀρχηγόν; Εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ οἱ λησταὶ καὶ ἀγαπημένοι μετὰ τῶν;

Φορκύας. — Δὲν εἰν' αὐτοὶ λησταί, ἀλλ' ἓνας εἶναι ὁ ἀρχηγός των... Ἦμποροῦσεν αὐτὸς ὅλα νὰ τὰ πάρῃ δικὰ του· ἠὲ χαριστήθη μετὰ ὀλίγα δῶρα, κ' αὐτὰ δὲν τὰ λέγει πῶς εἶναι φόρος.

Ἑλένη. — Καὶ τί εἶδους ἄνθρωπος εἶναι;

Φορκύας. — Δὲν εἰν' ἄσχημος. Μοῦ ἀρέσει ἔμνενα. Εἶν' ἄνθρωπος ζωηρός καὶ γενναῖος καὶ καλοκαμωμένος, φρόνιμος ἄνθρωπος, ὅπως εἶναι ὀλίγοι μέσα στοὺς Ἕλληνας.

(Γκαίτε, *Φάουστ*, μέρος δεύτερον, πρᾶξις γ', σ. 8694 κέξ.).

«Φρόνιμος ἄνθρωπος» λέγει πρὸς τὴν Ἑλένην ὁ Φορκύας, ὅτι ἦτον ὁ φεουδαλικὸς ἐκείνος ἡγεμῶν, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τ' ὄχυρον τοῦ κάστρου ἐπάνω σ' ἀπόκημα «βουνόπλαγα» τοῦ Ταυγέτου ἐκυβέρνα τὸν κατακτηθέντα λαόν. *Φρόνιμον* ὀνομάζουν τὰ *Χρονικά τοῦ Μορέως* τὸν μεγαλόψυχον πρίγκιπα Γουλιέλμον Βιλλαρδουῖνον, καὶ οἱ σύντροφοί του πραγματικῶς δὲν εἶναι λησταί, ἀλλ' ἀφοῦ «μετὰ τὸ σπαθὶ ἐκέρδισαν τὸν τόπον τοῦ Μορέως»¹, τὸν ἐκυβέρνων ὡς πατέρες, «τοὺς ἐκρατοῦσαν σὸ δίκαιον, στοῦ τόπου τὰ συνήθεια»². Τὸ δὲ ὄχυρον κάστρον, ὅπου ὁ Βιλλαρδουῖνος μεταμορφωνόμενος εἰς *Φάουστ* τῶν σκοτεινῶν γερμανικῶν παραδόσεων, συναντᾶται μετὰ τὴν *Ἑλένην*, ἡ ὁποία συμβολίζει τὸ διαγγὲς κάλλος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, εἶναι τὸ κάστρον τοῦ Μυστρά, τὸ ὁποῖον ἔκτισεν, ὡς μᾶς παραδίδουν τὰ *Χρονικά τοῦ Μορέως*, αὐτὸς ὁ πρίγκιψ Γουλιέλμος.

Ἡ Ἀρκαδία δέ, ἡ κλασσικὴ χώρας βουκολικῆς ποιήσεως καὶ τῶν μυθολογικῶν εἰδυλίων, ἡ *Μεσαρά* τοῦ Ἑλλ. *Χρον.*, εἶναι ἡ χαριέστατα σκηνογραφία, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς παρουσιάζ-

¹ Ἑλλ. *Χρον.* σ. 4271 κέξ. καὶ ἀλλαχοῦ.

² Ἐνθα ἄν. σ. 7886 καὶ ἀλλ.

ζει διοικητής τὸν Βιλλαρδουῖνον περιστοιχισμένον ἀπὸ τὴν λαμπρὰν συνοδίαν του· εἰς τὴν ὄρεινὴν ταύτην χώραν, τὴν χώραν τῶν μύθων καὶ τῶν βουκόλων καὶ τῶν ποιητῶν, ἀπολαύουσιν ὁ Φάουστ καὶ ἡ Ἑλένη τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἔρωτός των. Ἡ Ἀρκαδία εἶναι τὸ κέντρον τοῦ ἰδανικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν εἰς τὴν φαντασίαν του ὁ ποιητής, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἔρχεται φρόνιμος ἡγεμὼν μετὰ ἱπποτῶν σιδηροφράκτων ἀπὸ τὰς σκοτεινάς, τὰς κίμμερίας νύκτας τοῦ γερμανικοῦ βορῶ, διὰ τὴν ἐνώση τὴν ἰσχύν του πρὸς τὴν αἴγλην καὶ τὸ φῶς τῆς Ἑλλάδος.

Πνεῦμα σκυθρωπὸν γερμανικόν, καὶ διαυγὲς ἑλληνικόν, κλασσικὴ καὶ ῥομαντικὴ ποιήσις συνενώνονται διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, τὰ δὲ σύμβολα τῆς ὑψηλοῦς ταύτης ἐνώσεως εἶναι ὁ Φάουστ καὶ ἡ Ἑλένη. Καὶ ἐὰν ὁ Γκαίτε δὲν ἐγνώριζεν τὰ *Χρονικά* τοῦ *Μορέως*, ἠδύνατο νὰ ἐμπνευθῆ τὸν ὑψηλὸν τοῦτον συμβολισμόν ἀπὸ τὰς σταυροφορικὰς ἐκστρατείας τῶν πολεμιστῶν τῆς Δύσεως εἰς τὰς χώρας τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ γλαυκοῦ αἵθερος. Ἄλλ' ὅταν διαβάξῃ κἀνεὶς τὴν πολύτιμον αὐτὴν μεσαιωνικὴν χρονογραφίαν, καὶ ὅταν βλέπῃ ἐπάνω εἰς τὰ φαιδρὰ βουνὰ τοῦ *Μορέως* τὰ σκυθρωπὰ κάστρα τῶν Φράγκων ἱπποτῶν, ἀναπλάσσει εἰς τὴν φαντασίαν του τὴν ἐμπνευσμένην εἰκόνα τοῦ Γκαίτε, ἡ ὁποία μᾶς ζωγραφίζει τὸν μεσαιωνικὸν κόσμον προστρέχοντα νὰ συνενωθῆ μετὰ τοῦ ἀρχαίου. Τὴν χαρὰν καὶ τὸ ἀναβάπτισμα αὐτὸ τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου

εἰς τὰ φωταυγῆ νάματα τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος, τὸ ἠσθάνθησαν καὶ οἱ Φράγκοι βαρῶνοι, ὅταν ἤλθον εἰς τὴν χώραν τοῦ φωτός: ἀπὸ τότε, ὅπου ἐπλάτυνεν ἡ αὐθεντία τοῦ πρίγκιπος Γουλιέλμου, λέγει τὸ *Χρονικὸν* τοῦ *Μορέως*, οἱ καβαλλάροι οἱ ἀρχιερεῖς, ὅλοι οἱ φλαμουριάροι τοῦ *Μορέως* ἀρχίζαν νὰ κίτσουν ὁ κάθε εἰς στὸν τόπον του κάστρα καὶ δυναμάρια¹: καὶ ὁ μέγας πρίγκιψ τοῦ *Μορέως* Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος, ὁ Φάουστ τοῦ Γκαίτε, «περίχαρος» καὶ μεγαλοπρεπῆς γυρίζει τὸν τόπον του νὰ ἴδῃ τὰ κάστρα καὶ τὰς χώρας: «οὐδὲν ὑπῆγεν μοναξὸς ὡσὰν φτωχὸς στρατιώτης.—ἀλλ' ἐδιέβη ὡς πρίγκιπας, καλὰ συντροφεμένος» μικροὶ καὶ μεγάλοι ἔτρεχαν στὴν συντροφιάν «ἄλλοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα, ἄλλοι χωρὶς ἄρμάτων»².

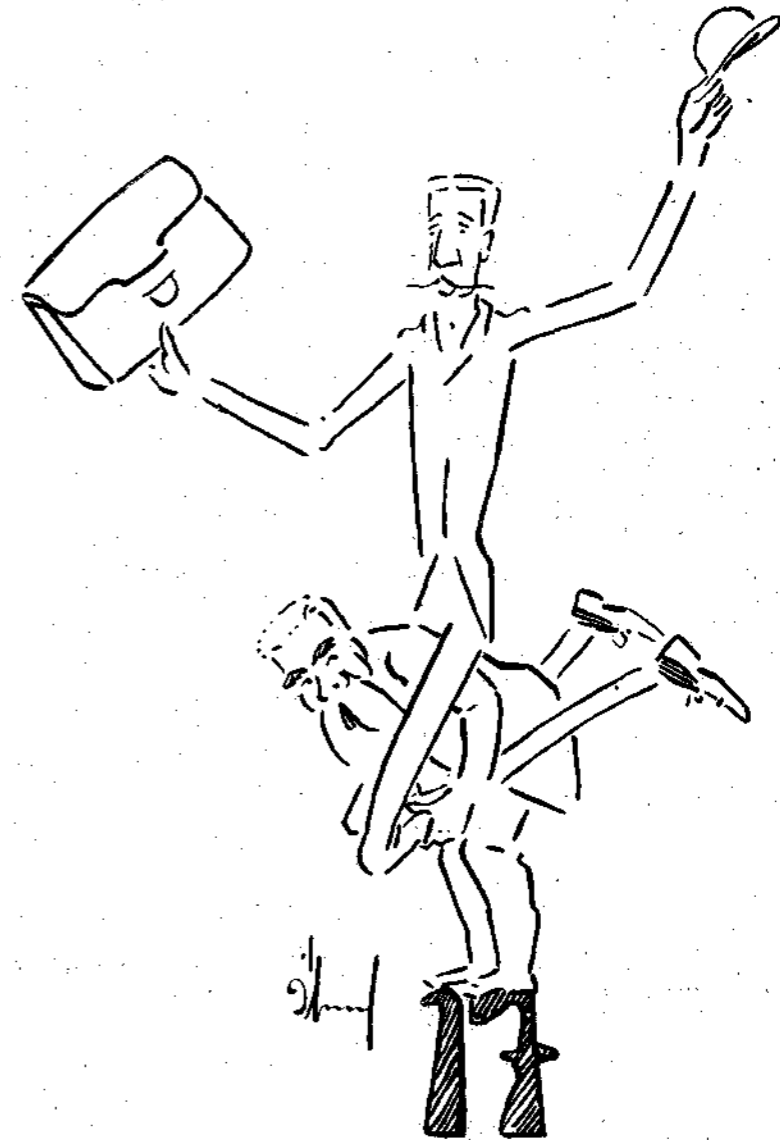
Ἄλλοι μὲ ἄρματα καὶ ἄλλοι χωρὶς ἄρματα, πότε μὲ τὰ ἔργα τὰ πολεμικὰ καὶ πότε μὲ τὰς εἰρηνικὰς ἡδονὰς τοῦ βίου, ἐπερνοῦσαν μέσα εἰς τὰ κάστρα τῶν οἱ φλαμουριάροι τοῦ *Μορέως* «τὸν πῦρ εὐχάριστον βίον, ὅπου ἡμπορεῖ κἀνεὶς νὰ φαντασθῆ—τοῦ κόσμου γὰρ τὴν ἡδονὴν ἠθέλει κ' ἀγαποῦσαν, — κ' ἐχαίρουνταν ἀμφοτέροι πρὸς τὸν καιρὸν ὅπου εἶχαν:— *et merito*, λέγει ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἀφελείᾳ του τὸ Γαλλικὸν *Χρονικόν*, *la meilleur vie que nul pueust mener*»³.

¹ *Ελλ. Χρον.* στ. 3142 κέξ.—*Γαλλ. Χρον.* σελ. 100.

² *Ελλ. Χρον.* 4512 κέξ.

³ *Ελλ. Χρον.* στ. 3168 κέξ.—*Γαλλ. Χρον.* σελ. 101.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ Ι. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ»

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΥ Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΥ

Μάθημα Πέμπτον. — Πολύκλειτος και Σκόπας.

ΝΕΩΤΕΡΟΙ καλλιτέχναι διεκήρυξαν ότι τὰ ἀγάλματα τῆς Ἑλληνικῆς Πλαστικῆς ἔχουν τι τὸ ὁμοίμορφον καὶ μονότονον, ὡς τέκνα μιᾶς οἰκογενείας. Ἡ θεωρία αὕτη στηρίζεται εἰς ἐπιπολαίαν γνώσιν τῶν μνημείων. Βεβαίως εἰς γενικά σημεῖα, ὅπως εἶναι ἄλλως τε φυσικόν, συμφωνοῦν οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι, ἀλλ' εἰς τὰς λεπτομερείας πέλτατος ὁλόκληρον τοὺς χωρίζει.

Ὁ Πολύκλειτος ἐπὶ παραδείγματι συμμαθητῆς τοῦ Φειδίου, κατὰ δέκα περίπου ἔτη νεώτερός του, ἀποτελεῖ νέον κόσμον, ἐπίσης ὠραῖον, ἐπίσης ὑψηλόν καὶ μέγαν, καθαρὸν καὶ εὐδιάκριτον, καὶ δεικνύει πόσον γόνιμον, δυνατὸν καὶ πρωτότυπον ἦτο τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὁ μέγας αὐτὸς Ἀργεοσιωνῶν διδάσκαλος τῆς Τέχνης κατασκεύασεν ὅλα σχεδὸν τὰ ἔργα του χαλκᾷ ἐφημίζετο ὅτι καὶ τὸν Φειδίαν ὑπερέβαιναν εἰς τὴν χαλκουργικὴν. Ἡμεῖς σήμερον δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν τέχνην τοῦ Πολύκλειτου ἐπὶ τῶν ἀντιγράφων ἐπαρκῶς· χάνουν πολὺ περισσότερον τὰ ἔργα τοῦ εἰς τὰ ἀντίγραφα, παρ' ὅσον τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου διότι ὁ τελευταῖος τόσοον πλοῦτον ἰδανικότητος ἐδίδεν εἰς τοὺς θεοὺς του, ὥστε ὅσον καὶ ἂν χαθῆ εἰς τὰ ἀντίγραφα κατὰ τὴν μένιν ἐπὶ τέλους, ἐν ᾧ οἱ ἀνθρώποι τοῦ Πολύκλειτου, διότι σχεδὸν μόνον ἀδελγὰς κατασκεύασε κατὰ τὴν πατροπαράδοτον εἰδικότητα τῆς Ἀργεοσιωνίας Σχολῆς, μετὰ δὲ λίγα καὶ ὠρισμένα χαρακτηριστικὰ τῶν, καὶ ὀλίγον ἂν χάσουν εἰς τὰ ἀντίγραφα, βλάπτονται καιρίως.

Σχεδὸν ὡς ἐκ συνήματος τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Φειδίας μετὰ τὴν Ἀθηνῶν τὸν ἀνέτερε τὸ καλλιτεχνικὸν καθεστῶς, ὁμοίως καὶ ὁ Πολύκλειτος μετὰ τὸν Δορυφόρον τοῦ ἀνεγένετο ὄρθην καὶ ἐπλούτισε τὸν κανόνα τοῦ Ἀγάλματος. Ὁ Δορυφόρος, κατασκευασθεὶς περὶ τὸ 448 π. Χ., παριστᾷ νεανίαν τῆς παλαίστρας καὶ τοῦ στρατοπέδου εἰς τὸ τέλειον σημεῖον τῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς σωματικῆς του ἀναπτύξεως. Τὰ μέλη του ἔχουν ὑπολογισθῆ με ἀκριβεῖαν μαθηματικὴν, διὰ τοῦτο δὲ ὀνομάσθη *Κανὼν*, δηλ. κανὼν, συνιστάμενος ἀπὸ τὴν ἐπανάληψιν ἐνός μέτρου ὡς βάσεως. τοῦ δακτύλου, ὁ ὁποῖος ἐπαναλαμβανόμενος σχηματίζει ὅλα τὰ μέλη ἢ κεφαλὴ ἢ ἐπτάκις ἐπαναλαμβανομένη σχηματίζει τὸ ὕψος τοῦ σώματος.

Ἴδιως ἡ κάμψις τοῦ σκέλους ὡς ἐν βαδίσματι εἶναι ἀνακάλυψις τοῦ Πολύκλειτου, καὶ ἔκτοτε κοινὸν κτήμα τῆς παγκοσμίου τέχνης. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκφρασις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ εὐγενοῦς νεανίου εἶναι καθαρά καὶ εἰλικρινῆς, ὅπως εἶναι καθαροὶ οἱ ἀριθμοί, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπελογίσθη τὸ σῶμα του.

Ὁ Δορυφόρος εἶναι ἠπιος, εὐπειθὴς καὶ καρτερικός, βλάπτει ὡς στρατιώτης πρὸς τὰ ἐμπρός πάντοτε, οὐδέποτε ὑπαχώρῃ. δὲν σπεύδει ἔχει ὀλίγας καὶ σταθερὰς ιδέας, πλήρη αὐτοπεποίθησιν καὶ ἀκριβῆ συνείδησιν τῶν καθηκόντων του. Εἶναι τύπος Δωριέως, εἶναι ὁ ἀληθὴς Σπαρτιάτης, ὁ τέλειος πολίτης μιᾶς ἰδεώδους πολιτείας.

Ἀληθῆ ἀναστάτωσην ἔφερεν εἰς τὴν τέχνην ὁ Δορυφόρος οἱ καλλιτέχναι ἂν ἔχει ἑλάμβανον τὰ μέτρα

Διαδούμενος τοῦ Πολύκλειτου. — Ἐθνικὸν Μουσεῖον. — Μαρμάρινον ἀντίγραφον.

καὶ τὴν συμμετρίαν διὰ τὰ ἔργα των, καὶ ὁ Δορυφόρος ἦτο ἡ πύξις των εἰς τὴν ἐργασίαν των.

Νέον σταθμὸν μετὰ πολλὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Πολύκλειτου δεικνύει ἡ Ἀμαζὼν του, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκησε τὸν Φειδίαν, καθὼς λέγουσιν οἱ παλαιοὶ καὶ εἶναι εὐνόητον τοῦτο· διότι ὁ ἰδανιστὴς Φειδίας, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ἔδωκε φυσιογνωμίαν εἰς τὴν Ἀμαζὼνα του, ἀρμόζουσαν εἰς Θεᾶν ἐν ᾧ ὁ μεθοδεύστης Πολύκλειτος, συνειθισμένος μετὰ τὴν κατασκευὴν ἀνθρώπων, τὴν παρέστησεν ὠραίαν, τελείαν, ἀνδροπρῆπὴ καὶ γυμνασμένην καλλονῆν, ἀλλὰ καὶ μετὰ φυσιογνωμίαν θνητῆς γυναικός, ὅπως ἦτο.

Νέον εἰσάγει ἡ Ἀμαζὼν μετὰ τὴν πλουσιωτέραν συμμετρίαν ἐκ τῆς ὑψώσεως τῆς χειρὸς ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς καὶ μετὰ τὴν κίνησιν· διότι, ἐν ᾧ ὁ Δορυφόρος εὐρίσκειται ἐν πορείᾳ, ἡ Ἀμαζὼν παρίσταται εἰς τέρμα κινήσεως.

Ἄλλον μέγαν σταθμὸν ἀποτελεῖ ὁ Διαδούμενος, περίφημον ἔργον τοῦ Πολύκλειτου, ὁ ἐπονομαζόμενος «ὁ ὠραῖος» καὶ πωληθεὶς, ὡς λέγει ὁ Πλίνιος, εἰς τιμὴν 100 ταλάντων, ἤτοι φρ. χρ. σημερινῶν 5,400,000. Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, τὸ ὁποῖον βεβαίως δὲν εἶναι κατὰ γράμμα ἀληθές, καὶ τὰ πολλὰ τοῦ Διαδουμένου

ἀντίγραφα, δηλώνουν τὴν μεγάλην φήμην τοῦ ἔργου.

Παρίσταται νεανίας νικήσας καὶ δένων τὴν νικητήριον ταινίαν περὶ τὴν κεφαλὴν του· ἡ ἰδέα τῆς κινήσεως εἶναι εἰς αὐτὸν περιστροφικὴ μᾶλλον, ἢ δὲ ὑψώσις τῶν χειρῶν δίδει νέον πλοῦτον γραμμῶν καὶ ἔξοχον συμμετρίαν. Καὶ ἡ ἐκφρασις του εἶναι πλουσιότερα· παρίσταται σεμνὸς καὶ κόσμιος, χαίρει εἰλικρινῶς διὰ τὴν νίκην του ἀλλὰ χωρὶς καμμίαν ὑπεροφίαν καὶ ἐκφράζει τὸν πόθον νὰ τὰς συνεχίσῃ ὀρθῶς καὶ δικαίως, ἐργαζόμενος καὶ κοπιᾷζων.

Ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς μεγάλης δράσεως τοῦ Πολύκλειτου δεικνύει ὁ χαριέστατος «Εἰδωλίνο» τῆς Φλωρεντίας, παιδίον 14 ἐτῶν, ἐκ χαλκοῦ, ἔργον πιθανότατα πρωτότυπον τοῦ Πολύκλειτου. Τὸ αἰθέριον τοῦτο πλάσμα, ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς, δεικνύει ὅτι ὁ Πολύκλειτος ἔτεινε νὰ καταγγήσῃ τὴν κάμψιν ἐκείνην τοῦ σκέλους ὡς ἐν βαδίσματι, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψεν ἦτο αὐτῆ ἡ δόξα του, ἀλλὰ καὶ ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου δι' αὐτόν. Λοιπὸν, ἀφ' οὗ ἔφθασεν εἰς τὸν τέλειον προσδιορισμὸν τοῦ κορμοῦ, τὴν κατήργησεν, ὡς στοιχεῖον ἐξωτερικεῖον τὴν κίνησιν, καὶ παρέστησε τὸν Εἰδωλίνο πατοῦντα μετὰ ὅλον τὸ πέλμα. Ἰσάμενον ἤρεμον, ἀλλὰ δυνάμενον νὰ κινήθῃ, ὅπως θέλει.

Ὁ Εἰδωλίνο προαναγγέλλει ὡς μετὰ λίγους τὸν Ἀποξυόμενον τοῦ Ἀυσίππου, τὸ τέλειον δημιούργημα τῆς Ἀργεοσιωνίας Σχολῆς.

Εἰς κατασκευὴν θεῶν δὲν ἠσχολήθη ὁ Πολύκλειτος μόνον τὴν Ἡρᾶν κατασκεύασε διὰ τὸ Ἡραῖον τῆς πατρίδος του, ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος Ἐπέτευχε δὲ εἰς τὴν παράστασιν τῆς θεᾶς ταύτης καὶ ἱκανοποίησε τὸ αἶσθημα τῶν Ἑλλήνων τόσοον πολὺ, ὥστε ἡ Ἡρᾶ του ἔμεινε ὡς τύπος κλέον, ὅπως ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ζεὺς τοῦ Φειδίου.

Τὴν Ἡρᾶν διακρίνομεν ἐπὶ ὠραίων νομισμάτων τοῦ Ἀργους καὶ εἰς τινα μαρμάρινα ἀντίγραφα, τῶν ὁποίων μόνον αἱ κεφαλαὶ ἐσώθησαν· μίαν ἐξ αὐτῶν ἐξυμνεῖ ὁ πατὴρ τῆς Ἀρχαιολογίας Βίγκελμανν. Ἀπ' αὐτὰς βλέπομεν ὅτι ἡ Ἡρᾶ παρεστάθη ὡς νεαρά ὠριμος γυνὴ ὀλίγον μετὰ τὸν γάμον της, μετὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ἰδεώδες ἦθος σεμνῆς καὶ πιστῆς συζύγου, προστάτιδος τοῦ ἱεροῦ γάμου.

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὸ Ἡραῖον τοῦ Ἀργους μεταβαίνοντες εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἐσυλλογιζόντο ἐνάπιον τοῦ χρυσελεφαντίνου Διὸς τοῦ Φειδίου, ὅτι ὁ πατὴρ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ μεριμνῶν καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας διὰ τὴν ἁρμονίαν τοῦ συμπαντος, εἶχεν ἐκεῖ ἀνταξίαν συζύγου, τὴν ἐνάρετον, τὴν ἀγαθὴν καὶ ὠραίαν Ἡρᾶν τοῦ Πολύκλειτου.

Μετὰ τὸν Φειδίαν καὶ τὸν Πολύκλειτον καὶ τοὺς ἀμέσους διαδόχους των κλείεται ὁ 5ος αἰὼν, ἡ πρώτη ἀκμὴ τῆς Ἑλληνικῆς Πλαστικῆς· νεοὶ ὄρθοντες ἀνοίγονται εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ἔθνικου καὶ καλλιτεχνικοῦ βίου τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸν 4ον αἰῶνα, τὴν δευτέραν ἀκμὴν τῆς Πλαστικῆς, τὴν ὁποίαν κοσμοῦν τὰ ὄνομα τῶν Σκόπα, Πραξιτέλους καὶ Αὐσίππου.

Ὁ Σκόπας δὲν ἀνήκει εἰς Σχολὴν εἶναι δημιουργὸς τῆς καθολικῆς Ἑλληνικῆς Πλαστικῆς, ἡ ὁποία γεννᾶται, ἀκμάζει καὶ ἀποθνήσκει μετὰ αὐτόν.

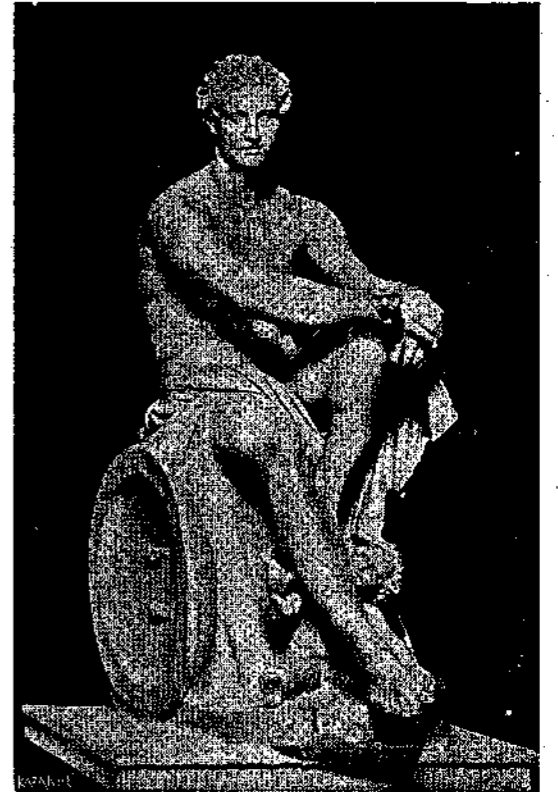
Νεαρώτατος ἀκόμη, 25ετῆς ἢ 30ετῆς, ἀναδεικνύεται ἤδη ὡς μεγαλοφύης μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὠραϊοτάτου τῶν ναῶν τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀλέας Ἀθηνῶν ἐν Τεγέᾳ. Αἱ σαθραὶ κεφαλαὶ καὶ ἄλλα θρασυμάτα ἐκ τῶν ἀετωμάτων δεικνύουν νέον ὄλος πνεῦμα καὶ δυνάμιν.

Αἱ κεφαλαὶ εἶναι ὀστεώδεις καὶ τετραγωνικώτερον τὸ πρόσωπόν των βραχὺ καὶ πλατὺ, οἱ φωτεινοὶ ὀφθαλμοὶ των κείνται βαθιὰ εἰς τὰς ὀστεώδεις κόγχας. τὰ ἄκρα τῶν ὀφρύων εἶναι ἐξογκωμένα, τὸ μεσόφρον ἐξέχει καὶ τὸ μέτωπον εἶναι ἀνάμυλον· ἀπὸ τὸ ἡμιανοικτικὸν στόμα ἐξέρχεται ὁ στεναγμὸς τῶν ψυχορρα-

γούτων ἠρώων, τῶν μαχομένων ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ἐντός τῶν συνεσφιγμένων ὀδόντων πνίγεται ἡ βοή τοῦ θανάτου τῶν μεγάλων ψυχῶν. — Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ στεφανῶναι εὐγένεια καὶ μεγαλεῖον φρονήματος, λεπτότης καὶ ἀσφάλεια ἐργασίας.

Κατὰ τὰς τετρατικὰς κεφαλὰς ἀνεγνωρίσθησαν πλεῖστα ἔργα τοῦ Σκόπα ἀνὰ τὰ Μουσεῖα, δεικνύοντα τὴν ἔκτακτον γονιμότητα τοῦ μεγαλοφύου καλλιτέχνη, ὁ ὁποῖος εἰργάσθη κατ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους. Ἴδιως ἀξιοθαύμαστος εἶναι ἡ ἐκ Κρίδων Ἀθηνῶν τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, πρωτότυπον πιθανότατα ἔργον τοῦ Σκόπα· καὶ ἔτι ἐκ γυναικεία κεφαλὴ τοῦ Μουσείου μας δεικνύει ἐκ τοῦ ἐυγενοῦς καὶ ἀσφαλοῦς τῆς ἐργασίας ὅτι προέρχεται ἀπὸ πρωτότυπον ἀγάλμα τοῦ Σκόπα.

Ἐκ τῶν ἀντιγράφων ἐξέχει ὁ *Ἡρακλῆς Lansdowne* καὶ ὁ *Ἀρης Ludovisi* τῆς Ῥώμης. Ὁ Θεὸς τοῦ πολέμου παρίσταται καθήμενος, ἤρεμος, ὡς νὰ δεικνύει λύπην διὰ τὰς γενομένας αἱματοχυσίας, ὡς νὰ μετανοῇ δι' αὐτὰς καὶ νὰ τὰς ἀποστρέφεται· ἀλλὰ καὶ τὴν φοβερὰν του δυνάμιν δηλώνει ἐξ ὀχλῶς ὁ καλλιτέχνης· ὁ θεατὴς εὐχεται νὰ μὴν ἐκεί ὁ θεὸς τοῦ πολέμου ἦτοι μετὰ τὴν σοβρᾶν καὶ εὐγενῆ φυσιογνωμίαν του, τρέμει ὅμως μετὰ τὴν ἰδέαν ὅτι ἠμπορεῖ εἰς πᾶσαν στιγμὴν νὰ σηκωθῆ καὶ θὰ εἶναι φοβερός καὶ ἀμείλικτος, θὰ συντρέψῃ τοὺς προκαλέσαντας τὴν ἐξέγερσίν του. Ἀλλ' ἀναπαύεται ἡ ψυχὴ τοῦ θεατοῦ, διότι ὁ καλλιτέχνης ἐνίσχυσε τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ Ἀρης δὲν ἔχει ἄμεσον προθυμίαν νὰ ἐγερθῆ καὶ νὰ δράσῃ εἰς βάρος τῆς ἀνθρωπότητος. Τοιαύτας ἀντιθέσεις ἐκφράσας, μόνον ὑπέ-

Ἀρης Λουδοβίξ, τοῦ Σκόπα. — Ῥώμη. — Μαρμάρινον ἀντίγραφον.

ροχον καλλιτεχνικόν πνεύμα, όπως τοῦ Σκόπα, ἠμποροῦσε νά ἐπιτύχη μέ τόσην ἀριστείαν καί καθαρότητα. Ὁ μικρός Ἔρως εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ἄρεως εἶναι ἀνόητος πρᾶσθηκα νεωτέρου ἰταλοῦ καλλιτέχνη.

Ἐχομεν ὁμως εἰς τὸ Μουσείον μας καί ἄλλο ὀξιοτάτα ἔργον ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Σκόπα εἶναι τὸ ὠραίον ἐπιτύχη ἀνάγλυφον τοῦ Μισσοῦ. Παρίσταται ὁ ἀποθανὼν νεανίας εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, ἀκουμβήσας πρὸς στιγμὴν διὰ τὴν ἀναπαυθῆ εἰς τινὰ λίθον τῆς παλαίστρας ἢ πηλῶν τῆς οἰκίας του. Τὰ ὠραία μέλη του, φυσικώτατα χυνόμενα καί ὑποχωροῦντα εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ λίθου, δεκνύουν σάρκα ζωντανήν, καί ἀποδίδονται με ἀσφάλειαν καί εὐγένειαν χειρὸς, με ἀλήθειαν καί ζωὴν ἐντελῶς ἐξαιρετικήν.

Καί ὁ νεανίας σκεπτικῶς βλέπει πρὸς τὸ ἄπειρον οἱ βαθεῖς καί ὠραῖοι ὀφθαλμοὶ του φωτίζουν τὴν ψυχὴν του πληρῆ ἀπὸ ὠκεανὸν συναισθημάτων. Φαίνεται ὡς νὰ ἀπορῆ καί ὁ ἴδιος διατὶ τὸν ἀφῆρασεν ὁ θάνατος τῶν νέων ὡς νὰ ἐρωτᾷ καί νὰ παρατονῆται διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς φύσεως, ἢ ὁποία ἔχει θάνατον διὰ ταῦτα πλάσματα.

Τὸν νεανίαν τοῦτον, τὸν τῶσον ὠραῖον, τῶσον ἀγαθὸν καί εὐγενῆ, προσβλέπει ὁ γηραιὸς πατὴρ του θὰ ἦτο τὰ χάριμα τοῦ βίου του, τὸ στήριγμα καί ἡ παρηγορία τῶν γηρατειῶν του καὶ τὸν προσβλέπει ἀχόρατος ὁ γέρον με τὸ βαθὺ καί πλήρες ψυχικῆς ὀδύνης βλέμμα του, σχεδὸν στεναγμοὶ θὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ στόμα του, ὅταν ἐνοήσῃ ὅτι δὲν βλέπει τὸν πραγματικὸν τοῦ υἱὸν ἀλλὰ τὴν σκιάν του εἰς τὴν ζωὴν, καί δάκρυα θὰ πλημμυρίσουν τοὺς ὀφθαλμούς του, ὅταν ἢ στιγμιαία καί ἀπατηλὴ του χαρὰ ἐκλείψῃ. Ἀλλὰ ὁ γέρον ὅλα τὰ καταπιεῖ ἐντὸς του, ὡς μεγάλη ψυχὴ, ἢ ὁποία δὲν ἐξωτερικεύει τὴν ὀδύνην καί τὴν θλίψιν τῆς φοβέται μήπως με τοὺς λυγμούς καί τὰ δάκρυα ταράξῃ τὰς σκέψεις τοῦ νεανίου, καί θέλει νὰ ἀπολαύσῃ, νὰ χορτάσῃ βλέπων τὸ ἀγαπημένον παιδί του.

Ὁ δὲ μικρὸς δοῦλος, ὁ πιστὸς σύντροφος τοῦ γεροῦ ἀδέντου του, τὸν ὁποῖον συνάδενεν εἰς τὴν παλαίστραν καί τὸ σχολεῖον, κοιμᾶται καί βλέπει εἰς τὸν ὕπνον τοῦ τὸν καλὸν καί ἀγαθὸν κύριόν του καί κλαίει συλλογιζόμενος ὅτι ἀπέθανεν.

Ἀκόμη καί τὸ πιστὸ σκυλὶ τοῦ νεανίου ὀσφραίνεται τὸ ἔδαφος, διότι κάπου αἰσθάνεται τὴν ἰσχυρὴν καί παρυσίαν του καί ὁμως μόνον ἢ σκιά του ὑπάρχει ἀλλὰ καί αὐτὴ εἶναι τῶσον ζωντανή, ὡστε νὰ τὴν αἰσθάνεται, καί νὰ ξερονῆ διὰ τὴν εὐρη τὸ πιστὸν καί νοήμον ζῶον.

Καί νὰ ἀναλογισθῶμεν ὅτι τὸ ἀνάγλυφον αὐτὸ εἶναι ἓνα ἔργον ἀποῦν, ἓνα παιγνίδι διὰ τὸν καλλιτέχνην. Καί νὰ ἔχη τόσην δύναμιν, τόσην ὠραιότητα, τόσην ζωὴν!

Τί θὰ ἦσαν ἄρα γε τὰ μεγάλα καί περιφερῆ, τὰ βέβαια καί καθαῶς ἔργα τῆς χειρὸς τοῦ Σκόπα, τὰ ὁποία ἐθαύμασεν ἢ ἀρχαιότης!

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

Ἡ ὑπουργικὴ μεταβολή.— *Ἀθηναρχικαὶ δηλώσεις τοῦ Βασιλέως.*— *Αἱ ἀπειλαὶ τοῦ Κάϊσερ.*— *Ἡ ἐυρωπαϊκὴ εἰρήνη ἐν κλονισμῷ.*— *Στρατιωτικὴ ὁργάνωσις.*— *Τὸ πρόβλημα.*

Ἡ ὑπουργικὴ κρίσις ἐξεργάσθη κατὰ τρόπον ἀσυνήθη κάπως εἰς τὰ κοινοβουλευτικὰ χρονικά. Ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς συνεχέντησε σχετικὴν τινὰ πλειονοψηφίαν με 108 βουλευτάς, οἱ ὁποῖοι ὁμως προδήλως δὲν ἐπηρ-

κουν διὰ νὰ στηρίξουν κοινοβουλευτικῶς τὴν Κυβέρνησιν Ὁ κ. Προέδρος τῆς Κυβερνήσεως ἐζήτησεν ἐπανάληψιν τῆς ψηφοφορίας κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνωθεῖτο ἢ ἀντιπολιτευσις ἐνήφισεν τὸν ὑποψήφιον προέδρον τῆς ἰσχυροτέρας μεριδῶς, ὅστις οὕτω δι' ἀσθενοῦς πλειονοψηφίας ἀνεδείχθη ὀριστικῶς πρόεδρος τῆς Βουλῆς. Ἡ πῖσις τῆς Κυβερνήσεως κοινοβουλευτικῶς ἐπροκάλεσεν ὑπουργικὴν κρίσιν παραταθείσαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ὡς ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Βασιλέως. Ἐπανελθὼν ὁ Βασιλεὺς κατόπιν πολυμήνου ἀπουσίας ἀπὸ τὴν Ἑβρώπην, ἐδέχθη τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως, καίτοι ζωνρῶς ἐξεδήλωσε τὴν ἐκπληξίν του διὰ τὴν ψήφον τῆς Βουλῆς καί ἀνέθεσεν εἰς τὸν πλειονοψηφισάντα ἀρχηγὸν τῆς Ἀντιπολιτευσεως τὸν σχηματισμὸν τοῦ νέου Ἐργουρίου. Ἡ ψήφος τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου δὲν εἶχε καμμίαν πολιτικὴν σημασίαν βαθυτέραν. Τὸ αἰσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως εἶνε ἐντονότερον εἰς τὴν σημερινὴν Βουλὴν τὴν ψηφίσασαν τὸν περιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς. Ὁ συνασπισμὸς δὲ ἀντιπολιτευσεως ἐτερογενοῦς ὀφείλεται εἰς τοῦτο καί εἰς τὸ συναίσθημα τοῦ ἀκαταλλήλου τῆς ἐποχῆς διὰ διάλυσιν τῆς Βουλῆς λόγῳ τοῦ χερμῶνος, τῆς ἐν Ἀνατολῇ καταστάσεως, τῆς τελέσεως τῶν Ἀγώνων καί ἰδίᾳ τῆς οικονομικῆς στενοχωρίας τῆς ἐπιτεινομένης καθ' ἑκάστην.

Υπὸ τὸ κράτος τῶν συναισθημάτων τούτων διατελοῦσι ἢ Βουλὴ ἐμπνέει καί εἰς ἡμᾶς τὴν πεποθησιν ὅτι δύναται νὰ δώσῃ βιώσιμον Κυβέρνησιν. Οἱ ἀρχηγοὶ ὅλων τῶν κομμάτων ἐχωρακτήρισαν τὴν ἀπειληθεῖσαν διάλυσιν ὡς ὀλεθριωτάτην διὰ τὰ συμφέροντα τῆς χώρας καί ἐπεκαλέσθησαν τὴν παρέμβασιν τοῦ Βασιλέως πρὸς ἀποσβῆσιν τῆς.

Υπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἢ Κυβέρνησις Θεοτόκη καί ἐάν ἀκόμη δὲν προσελκῆσιν ἰκανοὺς βουλευτάς διὰ νὰ ἀπαρτίσῃ κραταιὰν πλειονοψηφίαν, δὲν θὰ ἔχη ὁμως ἀντιπολιτευσὶν ἐχθρικήν ὡστε νὰ προσκόψῃ εἰς τὰς κοινοβουλευτικὰς ἐργασίας. Ἐνοεῖται ὅτι αἱ κοινοβουλευτικαὶ αὐταὶ συνθήκαι προβλέπονται μόνον διὰ τὴν ἀξιαμένην σύνδοσιν. Ἡ νέα Κυβέρνησις ὁμως ἀναλαμβάνουσα τὴν ἀρχὴν κοινοβουλευτικῶς ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις αἱ ὁποῖαι δυνατόν νὰ τῆς ἐπιτρέψουν καί γενναία νομοθετικὰ μέτρα νὰ λάβῃ, εὐρίσκειται συγχρόνως ἀντιμέτωπος μεγάλων δυσχερειῶν κατὰ τῶν ὁποίων δυσκόλως θὰ παλαίσῃ. Ἡ ταχύτης με τὴν ὁποίαν ἐπῆλθε ἢ ὑπουργικὴ μεταβολὴ εὐρίσκει τὴν νέαν Κυβέρνησιν ἀποράσκειον. Ὁ προϋπολογισμὸς ὁ ὁποῖος προηκόμισεν ἐπείγει νὰ συνταχθῇ καί ὑποβληθῇ, δὲν ὑπάρχει ἐλάτις νὰ παρουσιάσῃ μεταρρυθμίσεις ἀξίας λόγου. Ἡ Κυβέρνησις ἀπ' ἐτέρου πιεζομένη ἐκ καθημερινῶν ἀναγκῶν, λόγῳ τῶν οικονομικῶν στενοχωριῶν, ἐπιδεικνυμένων ὅλον ἐκ τῆς ἐλαττώσεως τῶν δημοσίων ἐσόδων, ἀπασχολημένη ἐπὶ πλέον με ἐξωτερικὰ ζητήματα, δὲν θὰ ἔχη τὴν ἀπαιτουμένην ἀνεσιν ὅπως προβῇ εἰς ἐσωτερικὰς μεταρρυθμίσεις ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τῆς καταστάσεως καί τῶν ἀναγκῶν φλέγον ἐξωτερικῶν ζητημάτων εἰνε ἢ ἐπελθούσα διακοπὴ τῶν σχέσεων ἡμῶν μετὰ τῆς Ρουμανίας.

Ἡ καθημερινὴ δημοσιογραφία δὲν ἐστάθμισε τὴν σοβαρότητα τῶν δηλώσεων τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν πρῶτον πρωθυπουργόν, διὰ τῶν ὁποίων ἢ Α. Μ. ἐξεδήλου ἐντόμως τὴν πλήρη ἐπιδοκιμασίαν του πρὸς τὴν στάσιν τῆς πρώην Κυβερνήσεως. Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Βασιλέως μαρτυροῦν ὅτι ἢ ἀποκατάστασις τῶν σχέσεων μετὰ τῆς Ρουμανίας δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ γεγονός προσηχοῦς μέλλοντος καί ὅτι ἢ ἐν τῷ Αἴμαρ καταστάσις ὤψωνθη ἐπὶ τοσούτον, ὡστε αἱ ἐπιμβάσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πρὸς ἀποκατάστασιν ὁμαλοῦ τινος καθεστώτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἶνε πλέον ἀνωικτελεῖς. Ὁ Βασιλεὺς μας συνδιαλεχθεὶς ἐπὶ μα-

κρὸν ἐν Βιέννῃ μετὰ τοῦ Καγκελαρίου Γολουχόφσκη, ἀντὶ τοῦ προσδοκώμενου ἀγγέματος τῆς Εἰρήνης ἐρχεται συνιστᾶν στρατιωτικὴν παρασκευὴν. Τὸ πολιτικὸν πνεῦμα εἰς τὴν Ἑβρώπην εἶνε ἀνήσυχον. Τὸ ἕκαστος δὲ τριζυμὸν τῶν δοντιῶν τοῦ Κάϊσερ καί αἱ συγκεκαλυμμένα ἀπειλαὶ τοῦ Μπίλβερ ἐπικαλούμενον ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ λόγῳ του εἰς τὸ Ράϊχσταγ τὴν ψήφον τῆς Βουλῆς διὰ φόρους καί νέους ναυτικούς ἐξοπλισμούς, κρατοῦν ἐν διεγέρσει τὰ εὐρωπαϊκὰ ἀνακτοβούλια καί γεννοῦν δυσπιστίαν καί φόβον. Οὐδέποτε ἴσως ἢ εὐρωπαϊκῆ εἰρήνη ὑπῆρξε κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν περισσότερον κλονισμένη ἢ σημερον.

Υπὸ τὴν πίεσιν τοσούτων ἐξωτερικῶν περιστάσεων ἢ Κυβέρνησις πρότιστον καθήκον ἔχει τὴν μέριμναν πρὸς στρατιωτικὴν ὁργάνωσιν. Τὸ ζήτημα ὁμως δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐξετασθῇ καί λυθῇ μεμονωμένως. Σχετίζεται με τὴν ἀποκατάστασιν τῶν οἰκονομικῶν καί τοῦτο με τὴν ὅλην ἐσωτερικὴν διοίκησιν. Φοβούμεθα ὅτι τῶσον οἰκτικαὶ μεταβολαὶ ὅσον αἱ ἀπαιτούμεναι διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως, δὲν εἶνε ἐλάτις νὰ ἐλθῶσιν εἰς πέρας διὰ μιᾶς κυβερνητικῆς μεταβολῆς. ἴσως ἢ νέα Κυβέρνησις ἀποκαταστήσῃ τὴν εὐφραν ἐκλογικὴν περιφέρειαν, ἀποκλείσῃ τοὺς ἀξιοματικούς ἀπὸ τὸ Βουλευτήριον, ἀναδιοργανώσῃ τὴν ἀστυνομίαν εὐστόχος. Ὅλοι ἐκθύμας ἐπιπροσέχοντες τὰ μέτρα αὐτά. Ἀλλ' ἢ γενικὴ ἐξυγιάνσις ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ οἰκτικότερα καί ἀποφασιστικότερα. Οὐδὲ αὐτὴν τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος θεωροῦμεν ὡς τὸ λυσιτελεῖς μέτρον πρὸς σωτηρίαν τῶν κοινῶν.

Εὐρίσκουμεν ὁμως ὅτι ὅταν ὑπάρχει ἢ συναίσθησις ὅτι ἐπιβάλλεται χωρὶς ἀναβολῆς ἢ οἰκτικὴ μεταβολὴ καθεστώτος καί ἔξεον, ἢ πολιτικὴ μεταρρυθμισίς θὰ δώσῃ τὸ σύνθημα, θὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀναγκῶν ἀφετηρίαν, θὰ ὀρίσῃ τὸ ὅλον σημεῖον ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ ἀρχίσῃ ἢ ἀναγέννησις. Φοβούμεθα ὅτι δὲν ἐσημάνεν αἱ μὴ ὁ καιρὸς αὐτός. Ἐλπίζομεν ὅτι ὅταν σημάγῃ δὲν θὰ εἶνε ἄργα καί διατιθέμεθα κατ' ἀνάγκην προσωρινῶς νὰ ἀρκεσθῶμεν, ἐάν ἢ νέα Κυβέρνησις πραγματοποιήσῃ ὅσα μέτρα ὑπόσχεται ἀρκετὰ διὰ μερικὴν βελτίωσιν καί προσωρινὴν ἀνακούφισιν.

ΑΓΡΙΠΠΑΣ

ΚΟΝΤΟΙ ΨΑΛΜΟΙ

Μία Ἀπολογία Ἀντισωκρατική.— Ἐπέρασεν, φυσικῶς, ὁ καιρὸς ποῦ οἱ ἄνθρωποι ἐσκέπτοντο ὅπως ὁ Τερτυλλιανὸς ὁ ἀπολογητής: Credo quid absurdum est—Τὸ πιστεύω διότι εἶνε ψευδές. Ὅπωςδήποτε τὸ δόγμα αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ διὰ λογαριασμὸν τῆς μία ἀίρεσις γλωσσικῆ, ἢ γλωσσολογικῆ, ἀπαιτούσα τὸν ἐκφαστικὸν μεταπλασμὸν ὅλου τοῦ ἀμεταλλάστου ἢ μὴ ἀλλοιωθέντος ἐπαρκῶς γλωσσικοῦ ὅλικου.

Ὁ γνωστὸς καθηγητὴς κ. Γ. Ψυχάρης τυπῶν εἰς τὸ ἐδῶ περιοδικὸν τῶν ὁπαδῶν του τὴν *Ἀπολογία* του. Τετλοκόσμη σελίδες. Ἀλλοίμονον! Εἰς τόσας πολυὰς σελίδας ἠμπορεῖ νὰ ἐμφιλοχώρησῃ ἀλήθεια, ἢ Ἀλήθεια; Ἡ Ἀλήθεια ὀλιγόλογη καί πρὸ παντὸς ἀπλή εἶνε. Πλέον ἀγαπητῆ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, ὅπως τὸ ἀρχαῖον γνωμικὸν λέγει, καί ἀπὸ τὸν Σωκράτη τὸν σοφόν, καί ἀπὸ τὸν σοφὸν καθηγητὴν κύριον Ψυχάρην πολὺ περισσότερον. Ἐπειτα μήπως ὁ κ. Ψυχάρης πρὶν ἀρχίσῃ τὴν ἐκτίπικσιν τῆς *Ἀπολογίας* του δὲν ἔγραψε διὰ τὸ τελευταῖον βιβλίον τοῦ κ. Χατζιδάκη περὶ γλώσσης: *kürz ist das Leben, lang ist das Buch*—βραχύεστῃ ἢ ζωῇ καί τὸ βιβλίον μακρὸν; Διὰ τί νὰ τὸ ληρομησῇ; Ὁ κ. Ψυχάρης ποῦ δὲν ληρομεῖ τίποτε καί κανένα. Οὕτε τοὺς «νέους τοὺς γλωσσολόγους ποῦ βγήκαν ἐστὶ δημοτικῆ τῆ γλώσσα», οἱ ὁποῖοι

εἰς τὸ περὶ γλώσσης βιβλίον τοῦ κ. Σκια ἀπῆλθον με ἄρθρα κενὰ καί κενὰ πεπληρωμένα με ὕβρεις καί με νέους τύπους, ὅπως τὸ «καταλαβίγγος»; Ὁ κ. Νιρβάνας ἔγραψε κάποτε διὰ εἰς τὴν νευροπαθῆ ἐποχὴν αὐτὴν διατάζει κανεὶς νὰ διαβάσῃ διὰ τὸ μήκος τὸν «Ἀπολεσθέντα Παράδεισον» τοῦ Μίλτωνος καί τὴν «Ἐλευθερωμένην Ἱερουσαλήμ» τοῦ Τάσου Φαντασθῆτε τὴν νευροπαθῆ ἐποχὴν ἀντικρῖζουσαν τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ψυχάρη διὰ τὸ γλωσσολογικόν. Ἀλλοίμονον! Ἡ γλώσσα κόκκαλα δὲν ἔχει καί

Δαζαροξυπνημα.—Ὁ λαὸς ἔχει τὴν λέξιν αὐτὴν διὰ κάθε ἀπίθανον νεκρανάστασιν. Ἀπίθανος καί ἢ νεκρανάστασις, εἶτε νεωτέρως ἐκδοσις, τοῦ Λασσανεῖου ἐπηρημένου καί βελτιωμένου, ἦτο καί δὲν ἦτο Διότι τὸ παρατηρούμενον ἐξυπνημα συνειδήσεως εἰς μίαν τάξιν ἀνθρώπων νεοελλήνων παρακολούθει συνειδήσεως ὕπνωμα εἰς ἄλλην. Ἐπειτα καί ἢ ἀντίδρασις πρὸς ἓνα δασκαλισμὸν ἀνδρονόμενον ἀπὸ ἓνα θνήσκοντα δασκαλισμὸν

Ἡ γλώσσα νὰ μὴ εἶνε οὔτε ἢ λεγομένη δημῶδες οὔτε ἢ ὑπερκαθαρεύουσα. Ὁμολογεῖ ὅτι ὑπάρχει καί «λεγομένη δημῶδες» — ὁ κ. Ψυχάρης; Ὡς πρὸς τὴν ὑπερκαθαρεύουσαν, αὐτὴ ἐρχεται ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ πανεπιστήμιον, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ νέου διαγωνισμοῦ τὴν ἀναθεματίζει. Ἐλησιμόνησι, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συντάσσουσιν τὰς προτάσεις τῶν οἱ δικηγόροι; θὰ ἔγραφαν δὲ καί οἱ ἱατροὶ τὰς συνταγὰς τῶν ἄν δὲν ὑπῆρχεν ἢ Λαυνηκὴ. Ἐπειτα θὰ ὑπενθύνιζε εἰς τὸν συντάκτην τῶν νέων ὄρων τοῦ νέου διαγωνισμοῦ ὅτι ὑπάρχει καί ἀκονοτικὴ συνειδήσις, ξένη καί ἀπὸ τοὺς δημοσιογούς τῆς ὑπερκαθαρεύουσας — διότι δὲν θὰ τὴν ἐδημιουργοῦσαν ξένη καί εἰς τοὺς νεογλωσσολόγους ἄν ἐξαιρέσωμεν δλίγους Γραικοῦδες μετρούτας εἰς τὰ μισὰ τοῦ χεριοῦ μας δάκτυλα. Ἀὐτὴν τὴν συνειδήσιν τοῦ αἰτιοῦ, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε ἄν εἶχαμεν, γλωσσικὸν ζήτημα—ἀγαχκαίως — δὲν θὰ εἶχαμεν. Οὔτε γλωσσολογίαν ad usum Graecorum ὅπως εἶπεν ὁ κ. Σκιας. ἴσως οὔτε καί Λασσανεῖον.

Ζημιῶνον ἢ ἀφελοῦν αὐτοὶ οἱ διαγωνισμοὶ; Δὲν ἤθεύρα. Ὅπωςδήποτε ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τοὺς διαφύρους εισηγητάς τῶν νὰ παραβάλλουν ἓναν ἐπιφυλλεδογράφον τῶν ἐφημεριδῶν με τὸν Σαῖξπηρ καί εἰς τὸν κ. Μυστριώτην—ὁ κ. Χατζηδάκις μᾶς ἔμαθε τὴν νέαν γραφὴν—νὰ δώσῃ ἡετοότες περὶ τραγηδίας καί νὰ ἐκφωνήσῃ κάποτε τὸ δαυμάσιον ἐκεῖνο: «Στάσου νὰ σ' τὸ κρῖνον».

Διατὶ ταράττετε τὴν κόριν τῶν νεκρῶν; Εἶπα: Ἄφετε τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς.

ΜΟΥΚΤΙΟΣ ΣΚΑΙΟΛΑΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΑΠΟ τὸν τόμον ποιημάτων τοῦ Ἐρμονα, «Ἡ Ἀρχὴ», Ἀπὸ τοῦ ὁποῖου θὰ γράψωμεν εἰς προσεχῆς τεύχος ἀναδημοσιεύομεν τοὺς ἐπομένους στίχους, μίαν εἰκόνα ἐξώχως ἑλληνικῆν, μεγάλην εἰκόνα:

ΖΕΣΤΗ

Ἐρμῶι οἱ κάμποι καίγονε. Τὸ φλόδι τῶν δέντρων Σκάζει κ' ἢ σκόνη σταχτηρὴ τὰ χροῶματα θολώνει. Τ' ἀγέρι μούδιασε ἀψυχο. Πυρρὴ στεγνώνει διγα Τὸ στόμα. Ἡ γῆ σὸν καταχνιάς θολοῦρες ἀνεβάζει.

Ζῶα καὶ ἄνθρωποι κοίτονται γιὰ σέρονται ἐπνιασμένοι Ὅπου εἶναι σκιά νὰ φυλαχτοῦν ἀπ τὸ βαρὺ λυβόρι Καὶ σὸ γυναικα ἀνῆμπορη ποῦ νικησὲ τὴν ἀντρας Ἡ φύση ἀφῆθηκε στοῦ ἡλιου τῆ φλογισμένη ἀγκάλη.

Ρουμάνια, παγοπέδινα βουνά, δροσιάς Αιγάτα,
Νησιά κυματοφύλλα κι' άγερικές κλεισούρες,
Σας άποθύμησε ή ψυχή και πόθησε να ζήση

Ξανά τη λεύτερη ζωή που είναι κληρονομιά σας
'Απ' τούς άθάνατους θεούς. Ω φέγγος της Ελλάδας
Και τω δασών άγέρισμα στα όνειράτά μου έλάτε!

ΕΙΣ ένα τόμον των κ. Λουί Σνάιτερ και Α. Μαρε-
σάλ, έκδοθέντα τελευταίως, έκτίθεται ή ζωή και
ανάλυται τό έργον του μεγάλου συνθέτου Σούβαν.
Τά πλείστα των τραγουδιών του είνε αληθινά άρι-
στοτεχνήματα. Είς τας μικράς αυτάς συνθέσεις, τας
όποίας φωτίζει ή φλόγα της μεγαλοφυίας του, έτρα-
γουδήσε την αγήνη, την γλυκύτητα της εσπέρας, την
ομορφιά του λυκόφωτος, τας διαφόρους εποχάς, την
θάλασσαν, τό βουνό, τό δάσος, τόν θόρυβον των φυλ-
λωμάτων των δένδρων, τό κλάμα του άνέμου, την θύ-
ελλαν, τά φυτά, τά άνθη, τό κελάρυσμα της κηγής,
τόν ουρανό, τά σύννεφα, τό φώς. Από τας άναριθ-
μήτους φωνάς της φύσεως μās έδωκε ένα μεγαλοπρεπή
κόσμον με χιλίους ήχους και σχήματα και χρώματα.
Άκόμη περισσότερο, ήντλησε από την ψυχήν του
κάθε αίσθημα και έτραγουδήσε τόν έρωτα, την φιλίαν
τόν πόνον, την χαράν, την θλίψιν, την μελαγχολίαν.

Ένα άπόσπασμα έπιστολών του είναι ένδεικτικόν
της τυραννισμένης ζωής του μεγάλου συνθέτου: «Τας
δύο τελευταίας εβδομάδας έμεινα χωρίς λεπτό. θέλω
να γράψω εις τό 'Αιδελμπερ και δέν έχω να πληρώσω
τά ταχυδρομικά. Τί θα λέγουν γιά μένα; Τό πιάνο
είναι ξεκουρδισμένο και είμαι άναγκασμένος να τό
έχω σ' αυτή την κατάσταση»

ΜΟΥΣΙΚΗ

Η συναυλία των καθηγητών του Ώδειου κ.κ. Βασ-
σενχόφεν και Μπουσίντουϊ επέτυχε πολύ. Τό
πρόγραμμα ώρατον, μολονότι όχι καθ' όλα άρμονι-
κόν και συμμετρικόν — ήμπορεί κανείς ν' άκούση χω-
ρίς να διαμαρτυρηθή. Ένα Galop του Σάουερ ύστερα
από την Αpassionata του Μπετόβεν. — Έπειδή άκρι-
βώς τό μεγαλείτερον ένδιαφέρον της μουσικώτερας
μεριδίας του άκροατηρίου είχε συγκεντρωθή εις αυτήν
την σονάταν, προέπει να ήμλλησώμεν κάπως έντενέ-
στερα διά την έκτέλεσιν του κ. Βασσενχόφεν εις τό
μεγαλοπρεπές αυτό μουσικόν δημιούργημα, που μό-
νον με μίαν άρχαίαν τραγωδίαν ήμπορεί να παρα-
βληθῆ ή με ένα δωρικόν ναόν, διά την εκάπλοτητα των
γραμμών και την άλήθειαν του πάθους. Την άπλότητα
αυτήν των γραμμών την έννόησεν ο κ. Βασσενχόφεν,
ή μάλλον ή σχολή του, διότι ο καλός κλειδοκυμβαλι-
στής μας είνε πρό πάντων ένας πιστός άπαδός, πιστό-
τατος, τρέμων μη παρεκκλίνη τόσο δά από τας πα-
ραδόσεις του διδασκάλου του. Φοβείται τό άτομικόν
του αίσθημα, και έτσι κατορθώνει και παίζει την τρα-
γικήν αυτήν σονάταν έντελώς έντικειμενικά, και μās
άφίνει έτσι θαυμαστάς μέν, άλλα κρύους, κρύους, έντε-
λώς κρύους. Έκτός άν ή σονάτα αυτή δέν καταρ-
θωσε να μιλήση εις την ψυχήν του και μόνον έως εις
τόν νούν του, την κατακόρσιν του και την ψυχράν
αισθητικήν ανάλυσιν του καταρθωσε να εισχωρήση.
Είνε αλήθεια ότι τό Adagio της σονάτας τό έπαιξε
θαυμαστικώς καλά, σχεδόν τέλεια, με ήρεμίαν και άπλό-
τητα μοναδικήν, άλλα τό τελευταίον μέρος ήτο πολύ
βιαστικόν, ώσάν να ήσθμαινε και αι γραμμαι των με-
λωδιών έχάνοντο. Τά κομμάτια του Σάουερ τά έξε-
τέλεσε θαυμάσια όπως πάντοτε, και όμολογώ ότι μου
ήρσαν πολύ και ως συνθέσεις τά δύο πρώτα. Είνε σάν
φαρφαρομένα κομψοτεχνήματα από ήχους πλασμένα,
διαφανή και φαιδρά, τά όποια ήσαν μιά χαρά να
τ' άκούη κανείς. Άν έλειπεν εκείνο τό Galop!

Ο κ. Μπουσίντουϊ έπαιξε με πολύ αίσθημα, όπως
πάντοτε και με περισσότεραν σταθερότητα από άλ-
λοτε. Με πόσην χαράν άκούσαμεν την σονάταν του
Μόζαρτ! Να μουσική γιά τόν τόπον μας, όλη χαρά
και φώς και διαύγεια. Ο Έλληνικώτερος από όλους
τούς μουσικούς είνε ο Μόζαρτ, δι' αυτό τόν μελετώ-
μεν με όλον τόν σεβασμόν και όλην την άνιαν με την
όποیان άνοιγομεν τούς άρχαίους συγγραφείς. Διότι
γρειάζεται άκόμη άρκετός καιρός διά να ξεαναγνώμεν
Έλληνες.

ΑΡΙΩΝ

ΟΛΟΣ ο βελγικός τύπος άναγγέλλει με κολακει-
τικώτατα λόγια την άπονομήν του βραβείου άρι-
στοτεχνίας διά τό βιολι ύπό του Ώδειου των Βρυξελ-
λών εις τόν κ. Άλέξανδρον Καζαντζήν. Τό βραβείον
αυτό σπανίως, δύο ή τρείς φορές μόνον, έδόθη από
της ιδρύσεως του Ώδειου, άπαιτεί δέ από τούς μετέ-
χοντας εις τόν διαγωνισμόν ως πρώτον όρον, να έχον
ήδη λάβει πρώτον βραβείον άρμονίας. Ο διαγωνιζό-
μενος όφείλει να έκτελέση, με συνοδείαν όρχήστρας,
μίαν σύνθεσιν ή όποια του ύποδεικνύεται πρό δεκα-
πέντε μόνον ήμερών, να διαβάση και να μεταφέρη εκ
πρώτης όψεως ένα τεμάχιον μουσικόν και να έκτε-
λέση εκ μνήμης ένα τεμάχιον τό όποιον θα ύποδείξη
κατά τόν διαγωνισμόν ή έλληνοδίκως έπιτροπή.
Όλοι τόν γνωρίζουν βέβαια τόν νεαρόν μαθητήν
του Ώδειου Άθηνών ο όποίος πρό έτών έπροπέμπετο
μαζί με την άδελφήν του Μαρίαν Καζαντζή, με τας
εχθράς των φίλων των και με την έλπίδα ότι θα διε-
κρινοντο μίαν ήμέραν εις τόν μουσικόν κόσμον. Η εϋ-
λογημένη ήμέρα ήλθε. Και τώσον γρήγορα. Ο Άλέ-
ξανδρος Καζαντζής 24 μόλις έτών, τιμή την πατρίδα
του με τό δοξασμένον του δοξάρι. Και τά δύο άδέλ-
φια εις την έξόχως καλλιτεχνικήν πρωτεύουσαν του
Βελγίου διαρκώς λαμβάνουν δείγματα έκτιμήσεως. Αί
Άθηναι θα επανιδουν έπειτα από όλίγας ήμέρας τούς
δύο μουσικούς και θα εύτυχήσουν ν' άκούσουν την
τέχνην των.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Κατά την δευτέραν δημοσίαν συνεδρίασιν της Γερ-
μανικής Σχολής ο κ. Χέλδικν ώμίλησε περί των
νεών εθρημάτων της Περγάμου. Κατόπι ο κ. Α. Σ.
Άρβανιτόπουλος έδωσε νέαν έρμηνείαν των δέκα μορ-
φών της ανατολικής πλευράς της ζωοφόρου του Παρ-
θενώνος αι όποιαι εύρίσκονται έκαστηρουν των θεών,
έξ και τέσσαρες. Αί μορφαι αύται παριστούν κατά
τόν κ. Άρβανιτόπουλον, όχι άθλοθέτας, άρχοντας
ή ιερείς άλλα τούς επωνύμους ήρωας των φυλών. Ο
Φειδίας ούτω με την παράστασιν των πατέρων αυτών
και αντιπροσώπων του άθηναϊκού λαού δίδει γενικω-
τέραν έννοιαν εις την πομπήν των μεγάλων Παναθη-
ναίων, όπου αντιπροσωπεύονται κατ' αυτόν τόν τρόπον
όλοι οι πολίται Αθηναίοι. Κατόπι συνδυάζων τας
παράστασεις των επωνύμων εις την Άγοράν των Άθ-
ηνών και εις τούς Δελφούς, ώνόμασε τούς επωνύ-
μους της ζωοφόρου. Τούτο κατώρθωσε διά των μορ-
φών 44 και 45 αι όποιαι παριστούν υιών και πατέρα,
τόν Αιγέα και Πανδίονα, διά της άναγνωρίσεως των
όποιων όρρίζονται και οι λοιποί: ο 18 είναι ο Άκά-
μας, ο 19 ο Οίνεύς, ο 20 ο Κέκροψ, ο 21 ο Ίπ-
ποδόων, ο 22 ο Αίας, ο 23 ο Άντιόχος. Προς τά
δεξιά δέ ο 43 ο Εργεθεύς, ο 44 ο Αιγεύς, ο 45 ο
Πανδίον και ο 46 ο Λεός.
Η παρωδία της πομπής των Παναθηναίων εις τας
Έκκλησιαζούσας του Άριστοφάνους έχρησιμευσεν εις
τόν όμιλήτην, διά να καταδείξη ότι εις την ζωοφόρον
παρίσταντο αι κομμάτρια, κόραι μεγάλων άθηναϊ-
κών οικογενειών, αι όποιαι εκαθάριζον τόν πέπλον

της Άθηνάς Πολιάδος και έστόλιζον τό ξύλινον ξόα-
νον αυτής, καθώς και άλλαι κόραι κρατούσαι κηρώνας
δηλ κηροπήγια.

ΝΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

ΤΗΝ παρελθούσαν εβδομάδα εν τω περιβόλῳ της
έν Τεγέα Έπισκοπής, εύρέθη έντός βυζαντιακού
ναού, του όποιου τά θεμέλια σάξονται, και παρά την
Βορείαν πλευράν αυτου, μαρμαρόκτιστος Χριστιανι-
κός τάφος, εν φ ύψηρον συντριμματα όστών. Παρ'
αυτον δε εύρέθη μέγα μαρμαρίνον βάθρον άνδριάν-
τος, φέρον επί της μιάς πλευράς Ρωμαϊκήν έμμε-
τρον έπιγραφήν εις τινα ύπατον Ρούφον.
(Σημ.—Πρόκειται πιθανώς περί εύρέσεως μεγάλου
κοινικού βάθρον, φέροντος ποτε χαλκοίν άνδριάντα
του Ρούφου, αν καλώς άνεγνωσθη τό όνομα τούτο-
τοιούτα εύρέθησαν πολλά έν Τεγέα π. χ. του Μ. Κοιν-
σταντινου, του Κ. Χλωροϋ, του Κωνσταντιου, του Διο-
κλησιανου, του Άδριανου και Τραιανου. Σατραπού
τινός, Α. Γαληνου κ λ).

ΕΙΣ τό ύπουργείον της Παιδείας ο εκ Θήρας χω-
ρικος Μακάριος Άρχηγός εδήλωσεν έγγραφως, ότι
πρό τινων ήμερών ένφ έσκαπεν εις τινα άγρόν, κεί-
μενον πλησίον του χωριου Γωνία του δήμου Καλλι-
στας, εύρε πλήριν άγγελιον περιεχον έξήκοντα όκτώ
χάλκινα νομίσματα βυζαντινά, φέροντα εκάτερωθεν
διαφόρους χριστιανικάς παραστάσεις. Α.

ΔΙΑΦΟΡΑ

ΕΝΑ κοινωνικόν γεγονός, ένα μεγάλο βήμα προό-
δου είναι διά τας Άθηνάς ή ίδρυσις της Λαϊκής
Τραπέζης, της όποίας έγιναν πρό 15 ήμερών τά εγκαίνια.
Ευρέθη ένας νέος με ζωήν, μελετητής της σημερινής
μας καταστάσεως ο κ. Διονύσιος Λοβέρδος, ο όποιος
είδε την έλλειψιν και έμελέτησε τό ζητήμα επί πολυ.
και τώρα μās τό παρουσιάζει έστομον προς έκπλήρω-
σιν του ιεροϋ σκοπού του. Τό έπίθετον δέν είναι ύ-
περβολικόν. Γνωρίζει ο καθείς ποία λεγών τοκογλύ-
φον μυσά τό αίμα του δυστυχούς άστού, ο όποιος
δέν έχει άλλο μέσον να δανεισθῆ παρά να ύποθη-
κείση ένα τιμαλφές αντικείμενον ή ο τι άλλο. Από
αυτους τούς άγαθούς δανειστάς μās απαλλάττει ή Λαι-
κή Τράπεζα. Και μαζί με αυτό και τό Ταμειτηριον
της, άνοικτόν πάντοτε και πρόθυμον να δεχθῆ τας έ-
λαχίστας — μέχρι και 1 δραχμής — οικονομίας του
λαού. Είνε άρκετά συγκινητικόν τό θέμα μικρών
και μεγάλων, που πηγαίνουν μ' ένα αίσθημα χάρας
και ευγνωμοσύνης εις τας θυρίδας της Λαϊκής Τρα-
πέζης να καταθέσουν την δραχμήν των. Τό είδαμεν
προχθές. Και είναι πολύ εύχάριστον ότι ο λαός άμέ-
σως ήννόησε τό μέγεθος του άγαθού τό όποιον του
προσφέρεται.
Ο κ. Λοβέρδος, διευθυντής της Λαϊκής, ο όποιος
βγαίνει από την ύπηρεσίαν της Έθνικής Τραπέζης,
είναι μιά μεγάλη έγγύησις περί του μέλλοντος του
ιδρύματος αυτου.

Τό πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων.

A'. Αθλητικά αγωνίσματα

- 1. Δρόμοι. — 2. Άλμα. — 3. Άγώνισμα βολής. —
- 4. Αθλητικόν πένταθλον. — 5. Άγωνίσματα άρσεως βα-
ρών. — 6. Πάλη Έλληνορωμαϊκή. — 7. Διεκυστιν-
δα. — 8. Άγών πορείας βάδην 1500 μέτρων. — 9.
Αναρρίχσις διά σχοινίου.

B'. Γυμναστικά αγωνίσματα

- 1. Άγών ομάδων. — 2. Γυμναστικόν πένταθλον.

Γ'. Αγωνιστικά παιδια.

- 1. Άντισφαίρισις (lawn-tennis). — 2. Ποδοσφαί-
ρισις (Foot-ball-Association).

Δ'. Οπλομαχία.

- 1. Άγών ξίφους άσκήσεως (fleuret). — 2. Άγών
ξίφους τριγωνικού (épée de combat). — 3. Άγών
σπάθης. — 4. Άγών ξίφους τριγωνικού ομάδων δια-
φόρων έθνών. — 5. Άγών σπάθης ομάδων διαφό-
ρων έθνών.

Ε'. Ναυτικά αγωνίσματα.

- 1. Κολύμβησις. — 2. Κωπηλασία.

Ζ'. Σποποβολία.

Ζ'. Ποδηλασία.

Γενικαι διατάξεις.

Των άγώνων μετέχουσι μόνον φιλάθλοι αγωνισται.
Πάντες οι εις τούς Ολυμπιακούς Άγώνας αγωνι-
σθησόμενοι ξένοι και Έλληνες αγωνισται όφείλουσι
διά των οικειών άθλητικών ή γυμναστικών Φιλάθλων
Ένώσεων να βεβαιώσωσι την φιλάθλον αυτών ιδιό-
τητα.

Προθεσμία δηλώσεως δορίζεται διά μέν την Εύρώ-
πην εις μήν, διά δε τας λοιπάς ήπειρους 40 ήμέραι
πρό της έναρξεως των Άγώνων.

Τό μέτρον των διαφόρων αγωνισμάτων άναγνωρί-
ζεται ως τό έπίσημον των Έλληνικών Ολυμπιαδων
μετά την έγκρισιν και σύνταξιν ιδίου πρακτικού υπό
τους Έλληνοδίκους Έπιτροπής.

Τά βραβεία σύγγεινται εκ κυπέλλων, καλλιτεχνη-
μάτων, μεταλλίων και διπλωμάτων και άπονέμενται
εις τόν πρώτον, δεύτερον και τρίτον νικητήν έκά-
στου άγωνίσματος

ΕΙΣ την Ίθάκην από τό περασμένον έτος λειτουργ-
γει Έργαστήριον χειροτεχνίας ιδρυθέν ύπό του
«Συλλόγου των Κυριών ύπερ της γυναικείας παιδεί-
σεως». Είς τό Έργαστήριον αυτό τά άπορα κορίτσια
της Ίθάκης εργάζονται, μανθάνουν ραπτικήν, κέντημα
και δαντέλλαν. Διδάσκονται άνάγνωσιν και γραφήν
και άλλας στοιχειώδεις γνώσεις. Διαπαιδαγωγούνται
εις την ήθικήν, έχον δωρεάν ιατρικήν περίθαλψιν
και φάρμακα και άμείβονται διά την έργασίαν των
καθ' έν αναλόγως με την έπιτηδειότητά του και την
ταχύτητα του. — Έκλεισε πρό όλίγων ήμερών τό έτος
και έδόθη λογοδοσία. Ημέρα έκπλήξεως δι' Άθη-
ναίον εύρεθέντα εις την λογοδοσίαν αυτήν. Μια κυ-
ρία ή πρόεδρος ή άριβέστερον ή ιδρύτρια όλου του
έργου ή κ. Αικ. Μαρούλη έλαβε τόν λόγον και ψυ-
χρά με άκριβείαν και τάλα και ιδίως με συντομίαν
ζηλευτήν άπεικόνισε την κίνησιν του έτους εις όλί-
γους αριθμούς και όλίγα λόγια. Ούτε πρόλογος ούτε
επίλογος. Τίποτε τό προητοιμασμένον και έπιτηδευ-
μένον. Όλα άπλά, ελικρινή, αίσθημα. Από τας
άρχιτεκτονικάς άνθοδέσμας των άνθουκόμων ή κυρία
αυτή δικαίως προτιμά της φυσικές άγκαλίδες των άν-
θέων. Και ώμίλησε με άκριβολεξίαν, με διάχρωσιν
διατυπώσεως, με χάριν εκφράσεως, χωρίς εικόνας,
χωρίς μεγάλα λόγια, χωρίς στόμφο. Φαντασθήτε όμως
τόν Άθηναίον που ήκουε εκεί ότι έξ εισφοράν ύπερ
του έργου συνελέχθησαν 10,000 δραχμαι χωρίς κον-
σέρτα, χορούς, ράουσι! Που έβλεπεν ότι εις τόπον κατ'
άνγκην πιεσμένον άκόμη από προλήψεις, ζωσμένον
από αντιδράσεις διά κάθε γενναίαν πρωτοβουλίαν, έθε-
μελιώθη έργον ύγιους φιλαλληλίας, πρακτικής φιλαν-
θρωπίας, άληθούς καλλιτεχνικής βιοτεχνίας (εις τό
Έργαστήριον αυτό κατασκευάζονται δαντέλλαι). Και
εις έπίμετρον ως λεχθή ότι πραγματική πεδαρχία
βασιλεύει όλον έν άύστηρατόρα, ότι εκεί όπου ή Ίσχυ-

ρά μερικῶς διὰ τὴν Ἀσθητικόν, ἐκεῖ ποῦ δίδουν χερί εὐαγγελικῆς συνεργασίας αἱ κοινωνικαὶ τάξεις, ἐκεῖ ἐμπνέεται ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς κοινωνικῆς ὑπεροχῆς. Τὸ ἔργον εἶνε κατ' ἀνάγκην μικρόν. Ὅμοιωτα ἐργατίδες ζοῦν εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν τὴν ἐξυγιασμένην τοῦ Ἐργαστηρίου αὐτοῦ. Ἐνα μάτι νοήμονος μητρὸς ἀγρυπνᾷ. Ἄλλ' εἶνε γερὰ θεμελιωμένον, ἔχει τὸ σύνολον ἄριτον καὶ δὲν ἐκπλήσσομαι διότι εἰς τὰ μάτια μου τὸ ἔργον αὐτὸ δὲν ὁμιλεῖ μόνον ὡς μαρτύριον ἰσχυρῆς θελήσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐέλπι σημεῖον ὅτι αἱ καλαὶ ιδεαὶ ἤρχισαν νὰ δίδουν ζῶν εἰς καλὰ ἔργα.

Λ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Ἀπὸ τὴν «Νέαν Ζῶν» τὸ νέον εἰκονογραφημένον ἡμερολόγιον τοῦ 1906 τοῦ κ. Νικολάου Χατζιδάκη :

Ὁ ἥλιος τοῦ μεσονυκτίου

«Εἰκοστεσσάρων ὥρων ταξίδι μετὰ τὸ ἀμπόλιον βορεινὰ τοῦ Τρόγγεμ (Trondhjem) στὴν Νορβηγία μᾶς φέρει εἰς τὸν πολικὸ κύκλον. Τὸν περνούμε ἐμπρὸς ἀπὸ ἑνα μικρὸ, ψηλὸ βραχίονηρον «τὸ Νηοὶ τοῦ Καβαλάρη» (Hestmanö), ποῦ ζωγραφίζεται πάνω στὸν οὐρανὸν, — ἀπὸ τ' ἀνατολικὰ βλέπομεν — σάν ἰσότητις μετὰ περικεφαλαία, ποῦ πηγαίνει κατὰζόντια πρὸς τὸν Νοτιὰ μετὰ τὸν κωνοειδῆ στικωμένον ἀπὸ τὸν ἀέρα. Στὰ πλοῖα τῶν πρηγηγῶν συνήθως ἀναγγέλλεται τὸ συμβᾶν αὐτὸ τῆς διόδου τοῦ βορείου πολικοῦ κύκλου μετὰ μιά κανονία. Καὶ ἔχει τὸν λόγον τὸν πραγματικῶς νὰ ἐπισημοποιηθῆται κάπως τὸ πρᾶγμα. Ἐδῶ κανεὶς μπαίνει εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς σφαίρας μας, ποῦ ὁ ἥλιος τὸ καλοκαῖρι ποτὲ δὲν δύει, ἀλλὰ πάλι γι' ἀποξημίωσιν οἱ μῆνες τοῦ χειμῶνος δὲν τὸν βλέπουν καθόλου. Ἐξορίζεται δηλαδὴ κανεὶς εἰς τὸ κατὰφθι ἐνὸς κόσμου τῶν παραμυθιῶν, ὅπου καὶ αὐτὲς οἱ λέξεις τῆς Δημιουργίας «Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο ἡμέρα» χάνουν τὴν ἀπόλυτό τους σημασίαν. Μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ θεωρήσῃ μόνον ὡς ἑνα ἀξιοπεριεργὸ πρᾶγμα, ὅτι ὁ ἥλιος μένει ἔτσι στὸν οὐρανὸν ἑνα ὀλόκληρον «ήμερονύκτιον». Καὶ ἐν γένει δὲν περιμένει κανεὶς ἰσχυρῆς ἐντυπώσεις ἀπὸ αὐτό, ἀφοῦ μάλιστα ἡ διάκρισις τῶν ὥρων τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἤδη πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸν πολικὸ κύκλον ἔχει σχεδὸν ἐξαφανισθῆ (ἀπὸ τὸ λυκόφως τὴν νύκτα) ἀκόμη τόσο πρὸς τὰ νότια, ὅσο εἶναι τὸ Μόλδε (Molde), δὲν χάνει σχεδὸν διόλου ἡ νύκτα φῶς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουνίου. Ὡστε ὁ περιγητῆς ἔχει συνήθως προφθάσει νὰ γνωρισθῆ ὅπως ὁποτε μετὰ τὴν θαυμαστικῶς παρᾶξενι, ὀπαλιόχραση λάμπει, ποῦ ἔχει τὸ πέλαγος μιά τέτοια ὑπερβόρεια καλοκαιρινή νύκτα, ποῦ μοιάζει περισσότερον μετὰ μέρα, ἀλλὰ μέρα τῶν παραμυθιῶν. — Καὶ ὁμοίως τὴν πρώτην φορὰ, ποῦ βλέπει κανεὶς τὸν ἥλιον νὰ κατεβαίνει εἰς τὸν οὐρανόν, ἔξαφνα νὰ σιαματᾷ ἐκεῖ ἔξω πάνω στὴ χροσὴ ταῖνια, ποῦ σχηματίζει τὸ ὄριον τῆς γῆς μας καὶ τοῦ ἀπείρου, καὶ ἔπειτα — σάν ὕστερ' ἀπὸ ἑνα σύντομον διασταγμὸν — ν' ἀνεβαίνει πάλι στὸν οὐρανόν, — εἶναι στιγμὴ, ποῦ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, κερταί κανεὶς τὴν ἀναπνοὴν του. Αὐτὴ ἡ στιγμὴ, ποῦ ἡ τελευταία λάμπη τοῦ βραδυστοῦ καὶ ἡ πρώτη λάμπη τῆς αὐγῆς συγχωνεύονται σὲ μιά θάλασσαν ἀπὸ αἶμα καὶ γεννοῦν τὴν τὴν νέα ἡμέρα, ἔχει κάτι τι τῶν παραμυθιῶν. Ἐχει κανεὶς τὸ αἰσθημα, πῶς βλέπει τὸν ἴδιον τὸν χρόνον νὰ σταματᾷ, πῶς εἶναι παρὼν στὴ γέννησι τῆς Αἰωνιότητος».

Henrik Pontoppidan (1905).

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Τῆ πρωτασβολίᾳ τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τὴν προεδρείαν του ἰδρύεται Ταμεῖον τοῦ Γέ-

νῶς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν παρουσιαζομένων ἀναγκῶν τῶν ὁμογενῶν. Καταργοῦνται συνεπῶς αἱ διάφοροι ἐπιτροπαὶ ὡς καὶ τῆς Ἐπικοῦρου τῶν Μακεδόνων κλπ. Τὸ Ταμεῖον τοῦ Γένους ἂ' ἀποτελῆ νομικὸν πρόσωπον καὶ θὰ συνάξη ἐπομένως δάνεια, θὰ δέχεται δωρεάς, κτλ.

Τὰ βραβεῖα Νόμπελ ἐδόθησαν ἐφέτος ὡς ἑξῆς :

Βραβεῖον τῆς Φυσικῆς εἰς τὸν καθηγητὴν Λεναρ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Κιέλ

Βραβεῖον τῆς Χημείας εἰς τὸν Ἀλφόνσον φὸν Μπάγερ, καθηγητὴν τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου.

Βραβεῖον τῆς Ἱατρικῆς εἰς τὸν καθηγητὴν Κώχ. Βραβεῖον τῆς Φιλολογίας εἰς τὸν Πολλωνὸν συγγραφεῖα Ἐρρίκον Σίγκεβιτς

Βραβεῖον τῆς Εἰρήνης εἰς τὴν βαρωνίδα Βέρθαν φὸν Σούτνερ, πρόεδρον τοῦ ἀστριακοῦ Φιλεληθικοῦ Συλλόγου.

Ἐνας σοφὸς Ἀγγλὸς ὁ δόκτωρ Ὀσλερ, καθηγητῆς τῆς ἱατρικῆς εἰς τὴν Ὀξφόρδην, συμβουλεύει τὴν ἀνάγνωσιν ὡς ὑπενωτικῶν. Μισῆ, τὸ πολὺ μιά ὥρα, ἀρκεῖ διὰ νὰ φέρῃ ὕπνον. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐκλέγῃ κανεὶς εὐκόλα ἔργα. Εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑποδεικνύει τὸν Πλούταρχον, εἰς τοὺς Ἀγγίλους τὴν Δίκην, Θάκερι, Ὀβόλτερ Σκόττ. Εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν Ἀνατὸλ Φράνς. Ἐνας ἄλλος εἰδικὸς, Ἀγγλὸς ἐπίσης, συμβουλεύει ἐν γένει ὡς καλὸν ἐνδιαιτητὸν τὰ ποιήματα καὶ προπᾶν τὸν σοννέτον.

Ἡ Πρωσοικὴ Βουλὴ μελετᾷ σχέδιον διώρυγος ἡ ὁποία θὰ ἐνώσῃ τὸ Βερολίνον μετὰ τὴν θάλασσαν διὰ τοῦ Στεττίνου.

Εἰς τὸ Βερολίνον ἐτοιμάζεται διὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1906 ἐκθεσις ἔργων Γερμανῶν καλλιτεχνῶν ἐνὸς αἰῶνος ἀπὸ τοῦ 1775 μέχρι τοῦ 1875.

Ὁ ἱατρὸς κ. Ζακόν, κατὰ τὴν δημοσίαν συνεδρίασιν τῆς παρισίνης Ἱατρικῆς Ἀκαδημίας ἔφησε τὸ ἔργον τοῦ Φωτεινοῦ Πανά, ὁ ὁποῖος ἐτίμησεν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα μέσα εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κῆρυον τῆς Εὐρώπης.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ὑπὸ Παύλου Νικητῆ. Ἐκδοσις «Παναθηναίων» 1905 Ἀθῆναι σχ. 16ον σελ. 44 δρ. 1. — Οἱ συγγραφεῖαι τῶν «Παναθηναίων» οἱ ἀποστέλλοντες λεπτὰ 80 εἰς γραμματόσημα λαμβάνουν τὸ βιβλίον ἐλευθέρων ταχυδρ. τελῶν.

Ὁ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ὑπὸ Π. Καρολίδου. — Σύλλογος πρὸς διάδοσιν Ἀφελίμων Βιβλίων. Ἀθῆναι 1905 σχ. 16ον σελ. 86, λεπτὰ 40.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἐνοχίας τοῦ άρθρου 17ου τοῦ νόμου ΑΥΛΘ' τῆς 26 Μαΐου 1887 περὶ συντάξεως ἐργοδογῶν ὑπὸ Γ. Φιλαρέτου. Τυπογραφεῖον Ἀποστολοπούλου.

Η ΑΡΓΩ τοῦ Ἐρμονα, ποιήματα. Ἀθῆναι 1905. Τυπογραφεῖο «Ἐστία» σχ. 16ον σελ. 140 δρ. 3

ΛΑΣΣΑΝΕΙΟΣ ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ ἐκθεσις τῆς κριτικῆς ἀναγνωσθεῖσα τὴν 29 Μαΐου 1905 ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ Σ. Κ. Σακελλαροπούλου. Ἀθῆναι 1905.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ Γεωργ. Θ. Σημηριώτη. Ἀθῆναι 1905 Τυπογραφεῖα τῆς κηρυκεῖδος «Κόσμος» Σχ. 16ον σελ. 70 δρ. 2.

Μουσικὴ :

ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ Στρόβιλος διὰ κλειδοκόμβου ὑπὸ Ν. Μανουγιάν, ἐκδότης Θρ. Πετράτος.